

IZVEŠTAJ O STANJU PRAVA DETETA U REPUBLICI SRBIJI

2017–2023.

**IZVEŠTAJ
O STANJU PRAVA DETETA
U REPUBLICI SRBIJI**

2017–2023.

IZVEŠTAJ O STANJU PRAVA DETETA U REPUBLICI SRBIJI

2017–2023.

Izdavač	Centar za prava deteta Beogradska 18/10 11000 Beograd www.cpd.org.rs
Za izdavača	Jelena Paunović, direktorka Centra za prava deteta
Urednik svih izdanja	Jelena Paunović
Publikaciju pripremili	Centar za prava deteta Užički centar za prava deteta Beogradski centar za ljudska prava ASTRA — Akcija protiv trgovine ljudima Centar za socijalnu politiku
Dizajn	Rastko Toholj
Godina izdanja	Maj 2023.

Izveštaj o stanju prava deteta u Republici Srbiji je izrađen u okviru projekta „Praćenje primene preporuka Komiteta za prava deteta Ujedinjenih nacija”, koji Centar za prava deteta sprovodi u partnerstvu sa kancelarijom UNICEF-a u Srbiji. Sadržaj ove publikacije predstavlja stanovište autora i u potpunosti je njihova odgovornost. UNICEF ne prihvata odgovornost za upotrebu, niti verodostojnost informacija koje izveštaj sadrži.

SADRŽAJ

LISTA AKRONIMA	5
UVOD	7
A. OPŠTE MERE PRIMENE	8
ZAKONODAVSTVO	9
SVEOBUHVAATNA POLITIKA I STRATEGIJA	10
KOORDINACIJA	11
RASPODELA SREDSTAVA	13
PRIKUPLJANJE PODATAKA	15
NEZAVISNO PRAĆENJE	16
ŠIRENJE INFORMACIJA, PODIZANJE SVESTI I OBUKA	18
B. DEFINICIJA DETETA	24
C. OPŠTI PRINCIPI	26
NEDISKRIMINACIJA	26
NAJBOLJI INTERES DETETA	30
PRAVO NA ŽIVOT, OPSTANAK I RAZVOJ	31
POŠTOVANJE MIŠLJENJA DETETA	33
D. GRAĐANSKA PRAVA I SLOBODE	38
REGISTRACIJA ROĐENJA	38
E. NASILJE NAD DECOM	39
SLOBODA DETETA OD SVIH OBLIKA NASILJA	39
TELESNO KAŽNJAVANJE	46
ŠTETNE PRAKSE	48
F. PORODIČNA SREDINA I ALTERNATIVNA BRIGA	52
DECA LIŠENA PORODIČNE SREDINE	52
USVOJENJE	56
G. SMETNJE U RAZVOJU, OSNOVNA ZDRAVSTVENA I SOCIJALNA ZAŠTITA	58
DECA SA SMETNJAMA U RAZVOJU	58
ZDRAVLJE I ZDRAVSTVENE USLUGE	60
MENTALNO ZDRAVLJE	65
ZDRAVLJE ADOLESCENATA	66
ŽIVOTNI STANDARD	68
UTICAJ KLIMATSKIH PROMENA NA PRAVA DETETA	69

H. OBRAZOVANJE, SLOBODNO VREME I KULTURNE AKTIVNOSTI	72
I. POSEBNE MERE ZAŠTITE	82
DECA IZBEGLICE I TRAŽIOCI AZILA	82
DECA PRIPADNICI MANJINA	87
DECA KOJA ŽIVE I RADE NA ULICI	91
SEKSUALNA EKSPLOATACIJA I TRGOVINA LJUDIMA	97
PRIMENA PRAVOSUĐA PO MERI DETETA	101
DECA ŽRTVE I SVEDOCI KRIVIČNIH DELA	104
PRAĆENJE PRETHODNIH ZAKLJUČNIH ZAPAŽANJA I PREPORUKA KOMITETA O FAKULTATIVNOM PROTOKOLU O PRODAJI DECE, DEČJOJ PROSTITUCIJI I DEČJOJ PORNOGRAFIJI	107
PRAĆENJE PRETHODNIH ZAKLJUČNIH ZAPAŽANJA I PREPORUKA KOMITETA O FAKULTATIVNOM PROTOKOLU O DECI U ORUŽANOM SUKOBU	111
RATIFIKACIJA FAKULTATIVNOG PROTOKOLA O KOMUNIKACIJSKIM PROCEDURAMA	113
ISPUNJENOST PREPORUKA	114

LISTA AKRONIMA

ASTRA	Akcija protiv trgovine ljudima
BGC	Beogradski centar za ljudska prava
CPD	Centar za prava deteta
CSP	Centar za socijalnu politiku
CSR	Centar za socijalni rad
ESPAD istraživanje	Evropsko istraživanje o upotrebi droga i alkohola među mladima
EU	Evropska unija
IOP	Individualni obrazovni plan
IRK	Interresorna komisija
KIRS	Komesarijat za izbeglice i migracije RS
Koalicija	Koalicija za monitoring prava deteta u Republici Srbiji
Komitet	Komitet za prava deteta UN
Konvencija	Konvencija o pravima deteta
MODS	Mreža organizacija za decu Srbije
MBPD	Ministarstvo za brigu o porodici i demografiju
MDULS	Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu
MP	Ministarstvo pravde
MPNTR	Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja
MRZBSP	Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
MZ	Ministarstvo zdravlja
NPA	Nacionalni plan akcije za decu
NPM	Nacionalni preventivni mehanizam
OCD	Organizacije civilnog društva
OK br. 1	Opšti komentar br. 1: Ciljevi obrazovanja
OK br. 2	Opšti komentar br. 2: Uloga nezavisnih institucija za ljudska prava
OK br. 4	Opšti komentar br. 4: Zdravlje adolescenata
OK br. 5	Opšti komentar br. 5: Opšte mere za sprovođenje Konvencije
OK br. 8	Opšti komentar br. 8: Zaštita od telesnog kažnjavanja i ostalih okrutnih i ponižavajućih oblika kažnjavanja
OK br. 9	Opšti komentar br. 9: Prava dece sa invaliditetom
OK br. 10	Opšti komentar br. 10: Prava dece u maloletničkom pravosuđu
OK br. 12	Opšti komentar br. 12: Pravo deteta da bude saslušano
OK br. 13	Opšti komentar br. 13: Pravo deteta na slobodu od svih oblika nasilja
OK br. 14	Opšti komentar br. 14: Pravo deteta da njegov najbolji interes bude od preventivnog značaja
OK br. 19	Opšti komentar br. 19: Javno budžetiranje za ostvarivanje prava deteta
RS	Republika Srbija

RZSZ	Republički zavod za socijalnu zaštitu
RZS	Republički zavod za statistiku
Savet za maloletnike	Savet za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima
Savet za praćenje preporuka UN	Savet za praćenje primene preporuka mehanizama UN za ljudska prava
SZO	Svetska zdravstvena organizacija
UN	Ujedinjene nacije
UNICEF	Dečiji fond Ujedinjenih nacija
UNHCR	Visoki komesarijat Organizacije UN za izbeglice
UCPD	Užički centar za prava deteta
UPR	Univerzalni periodični pregled
VKS	Vrhovni kasacioni sud

UVOD

Komitet za prava deteta (Komitet) je razmatrao Drugi i treći periodični izveštaj o primeni Konvencije o pravima deteta (Konvencija) u Republici Srbiji (RS) i u februaru 2017. godine usvojio zaključna razmatranja u kojima je ukazao na to šta sve treba preduzeti kako bi se unapredila primena prava deteta u Srbiji. Nakon dobijanja zaključnih razmatranja Komiteta, [Koalicija za monitoring prava deteta u Srbiji](#) (Koalicija) je, zajedno sa organizacijama okupljenim u okviru Mreže organizacija za decu Srbije (MODS), definisala indikatore za svaku preporuku Komiteta, čime je uspostavljen mehanizam za praćenje sprovođenja preporuka do sledećeg ciklusa izveštavanja. Od samog početka, Kancelarija za ljudska i manjinska prava Vlade Republike Srbije podržala je proces izrade indikatora, a posebno je bila značajna njena uloga u koordinisanju konsultativnog procesa sa predstavnicima nadležnih ministarstava, koji su većinu predloženih indikatora usvojili. Izrađene indikatore Vlada RS koristila je u pripremi svog Četvrtog i petog periodičnog izveštaja o primeni Konvencije o pravima deteta za period od 2017. do kraja 2021. godine, kada je i prvi put u okviru procesa izveštavanja ugovornih tela UN dostavila aneks koji uključuje stavove i mišljenja OCD o primeni preporuka Komiteta u RS.

Kako bi se svim zainteresovanim organizacijama civilnog društva (OCD) olakšalo praćenje primene preporuka, kreirana je onlajn platforma dostupna na linku: www.kpdpreporuke.cpd.org.rs. Preporuke Komiteta su takođe ukrštene sa preporukama drugih tela za ljudska prava Ujedinjenih nacija (UN), preporukama iz trećeg ciklusa Univerzalnog periodičnog pregleda Saveta za ljudska prava UN, Ciljevima održivog razvoja Agende 2030 i usvojenim relevantnim strategijama na nacionalnom nivou. Takođe, kreirana je i onlajn platforma koja je namenjena deci, a dostupna je na linku: www.misljenjadece.cpd.org.rs. Deca su bila aktivno uključena u proces razrade preporuka na jeziku koji je njima prilagođen, te im je putem ove platforme omogućeno da daju svoje mišljenje o svakoj preporuci Komiteta i na taj način se uključe u proces praćenja njihove primene. Pomenuti mehanizmi za praćenje primene preporuka razvijeni su kroz projekat „Praćenje primene preporuka Komiteta Ujedinjenih nacija za prava deteta”, koji je Centar za prava deteta sproveo u partnerstvu sa kancelarijom UNICEF-a u Srbiji, kao i u saradnji sa Kancelarijom za ljudska i manjinska prava Vlade Republike Srbije.

Izveštaj o stanju prava deteta u RS u periodu od februara 2017. do juna 2023. godine predstavlja proizvod zajedničkog rada članica Koalicije i u njemu je dat presek stanja primene preporuka za period od šest godina. Podaci koji su prezentovani preuzeti su iz zvaničnih statističkih i administrativnih podataka, različitih istraživanja nacionalnog i lokalnog karaktera, primera iz prakse i opštih saznanja. Izveštaj prati strukturu zaključnih razmatranja Komiteta, daje pregled preporuka Komiteta, status ostvarenosti preporuka i predloge Koalicije. Izveštaj će služiti kao osnova za pripremu alternativnog Četvrtog i petog periodičnog izveštaja o primeni Konvencije, koji će biti završen u 2024. godini.

Kako se ovaj izveštaj odnosi samo na preporuke Komiteta, a njima nisu obuhvaćena sva prava deteta, napominjemo da je u odnosu na mnoga od tih prava došlo do promena koje su važne za alternativni izveštaj.

Izveštaj je izrađen u okviru projekta „Praćenje primene preporuka Komiteta za prava deteta Ujedinjenih nacija”, koji Centar za prava deteta (CPD) sprovodi uz podršku kancelarije UNICEF-a u Srbiji.

A. OPŠTE MERE PRIMENE

(članovi 4, 42 i 44 (6))

1. PREPORUKA:

5. Komitet preporučuje da se preduzmu sve neophodne mere za sprovođenje preporuka iz 2008. godine koje nisu sprovedene ili su delimično sprovedene.

INDIKATOR

Pripremljen akcioni plan za sprovođenje preporuka.

STATUS

Plan za praćenje primene preporuka Komiteta je upućen na mišljenje nadležnim državnim organima i institucijama 29. oktobra 2021. godine, nakon čega je poslat Vladi na usvajanje u decembru 2021. godine. Plan do trenutka pripreme ovog izveštaja nije usvojen.

Na sastanku tematske grupe za izradu Nacrta četvrtog i petog periodičnog izveštaja RS o primeni Konvencije, koji je održan 16. maja 2022. godine, predstavljen je Četvrti i peti periodični izveštaj o primeni Konvencije za period od 2017. do kraja 2021. godine.

Članovi Dečjeg informativno-kulturnog servisa — DX, pri CPD, učestvovali su na gorepomenutom sastanku, a njihovi stavovi i mišljenja o primeni Konvencije u RS uključeni su u objedinjeni [Četvrti i peti periodični izveštaj Republike Srbije o primeni Konvencije o pravima deteta](#). Vlada Republike Srbije na sednici održanoj 19. maja 2022. godine usvojila je pomenuti izveštaj i dostavila ga Komitetu.

Prvi deo izveštaja prati primenu Konvencije i dva fakultativna protokola uz odgovore na 41 preporuku koja je dobijena nakon razmatranja prethodnog periodičnog izveštaja, 2017. godine, a drugi deo čine aneksi ([prvi aneks](#) sadrži plan ispunjavanja preporuka Komiteta za prava deteta, [drugi](#) sadrži informacije koje su dale OCD u vezi sa primenom preporuka, a [treći](#) aneks sadrži statističke i druge podatke koji prate izveštaj). Prvi put u okviru procesa izveštavanja ugovornih tela UN, uz svoj izveštaj, RS je dostavila i aneks koji uključuje stavove i mišljenja OCD o primeni preporuka Komiteta u RS. I pored transparentno sprovedenog procesa pripreme izveštaja, poražavajuća je činjenica da je od „ukupno upućene 41 preporuke Komiteta za prava deteta, u Planu preporuka koji vodi Savet za praćenje primene preporuka UN za ljudska prava evidentirano da su četiri preporuke realizovane u potpunosti, dve se realizuju u kontinuitetu, tri nisu realizovane, dok se 32 preporuke nalaze u fazi realizacije zato što se neki procesi odvijaju kontinuirano ili neki od indikatora nije u potpunosti realizovan.”¹

¹ Četvrti i peti izveštaj o primeni Konvencije o pravima deteta, Republika Srbija, paragraf 6, strana 7. Dostupno na internet stranici Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog.

ZAKONODAVSTVO

2. PREPORUKA:

7.A. Komitet podseća na svoju raniju preporuku i podstiče državu da nastavi usklađivanje svog zakonodavstva sa principima i odredbama Konvencije. Konkretno, Komitet preporučuje da država ugovornica donese sveobuhvatni Zakon o deci i uvede postupak procene uticaja na prava deteta za sve nove zakonske regulative usvojene na nacionalnom nivou;

7.B. Komitet preporučuje da se izmeni i dopuni Zakon o načinu određivanja maksimalnog broja zaposlenih u javnom sektoru, kako bi se osiguralo da njegove odredbe u vezi sa štednjom ne utiču negativno na kvalitet i efikasnost usluga za decu.

Srbija je ovu preporuku dobila i u trećem ciklusu UPR-a (7.17. i 7.90).

INDIKATORI

7.A.1. Sveobuhvatni Zakon o pravima deteta donet u Narodnoj skupštini.

7.A.2. Razvijena metodologija za sprovođenje procene uticaja novih zakonskih regulativa na prava deteta.

7.A.3. Vlada RS usvojila postupak procene uticaja novih zakonskih regulativa na prava deteta kao obavezan korak u donošenju nove regulative.

7.B.1. Donet Zakon o izmenama i dopunama Zakona o određivanju maksimalnog broja zaposlenih u javnom sektoru, kojim se obezbeđuje da mere štednje ne utiču negativno na kvalitet i efikasnost usluga za decu.

STATUS

7.A. Nacrt zakona o pravima deteta i Zaštitniku prava deteta je prošao fazu javne rasprave u junu 2019. godine nakon čega je upućen skupštinskom Odboru za prava deteta, ali izgleda da je tokom 2021. povučen iz procedure. OCD koje deluju u oblasti prava deteta nisu imale priliku da učestvuju u radu tima za izradu teksta zakona, samo su dobile mogućnost da učestvuju u javnoj raspravi. Takođe, predsednik Odbora za prava deteta Narodne skupštine, na sednici održanoj u aprilu 2021. godine, informisao je prisutne da je Ministarstvo za brigu o porodici i demografiju (MBPD) najavilo rad na izmenama i dopunama Nacrta ovog zakona, ali je ishod i dalje nepoznat, jer se MBPD dalje nije oglašavalo povodom ovog pitanja.

Plan rada Vlade RS za 2022. godinu nije javno dostupan, dok je [Planom rada Vlade RS za 2021. godinu](#) bilo predviđeno da će među aktima koje Vlada predlaže Narodnoj skupštini biti i Predlog zakona o pravima deteta i Zaštitniku prava deteta. Akcioni plan za sprovođenje Programa Vlade 2023–2026. ne predviđa donošenje ovog zakona.

Tokom 2022. godine iz najvišeg vrha državne vlasti stigle su najave o usvajanju Nacrta zakona o pravima deteta i Zaštitniku prava deteta.²

7.B. Zakon o načinu određivanja maksimalnog broja zaposlenih u javnom sektoru bio je na snazi do 31. decembra 2019. godine, ali je do kraja 2020. godine i dalje važila zabrana zapošljavanja, uz saglasnost Vladine

² „SVE JE VIŠE FIZIČKOG KAŽNJAVANJA NAJMLADIH: Najavljeno donošenje Zakona o pravima deteta i uvođenje Ombudsmana za najmlađe“, Novosti, 11. februar 2022.

komisije za davanje saglasnosti za novo zapošljavanje. Zakon o budžetskom sistemu, izmenjen u decembru 2021. godine, predviđa da korisnici javnih sredstava u periodu od 1.1.2021. do 31.12.2023. godine mogu bez posebnih dozvola i saglasnosti Vlade Srbije da prime nove zaposlene u radni odnos. Višegodišnja zabrana zapošljavanja u javnom sektoru imala je negativne posledice naročito na sistem socijalne zaštite, te postoji značajan manjak zaposlenih u socijalnim službama.

PREDLOG KOALICIJE

Doneti Zakon o pravima deteta i Zaštitniku prava deteta koji bi na sveobuhvatan način uredio oblast prava deteta u RS i uspostavio instituciju Zaštitnika prava deteta. Time bi se utvrdili osnovni principi i katalog prava deteta i uspostavili opšteobavezujući standardi u oblasti prava deteta, što bi doprinelo harmonizaciji celokupnog pravnog sistema koji se odnosi na decu, koordinaciji svih uključenih sektora i usaglašavanju postojećih zakonskih rešenja u svim sektorskim zakonima sa rešenjima sadržanim u ovom zakonu.

SVEOBUHVAATNA POLITIKA I STRATEGIJA

3. PREPORUKA:

Komitet je preporučio državi da:

- 9.A.** usvoji okvir politike koji će zameniti NPA i služiti kao osnova za efikasno određivanje budžeta i praćenje politika;
- 9.B.** obezbedi konsultacije sa svim relevantnim akterima, uključujući i decu, kako bi se procenio uticaj prethodnog dokumenta i identifikovali svi potencijalni nedostaci u cilju njegovog poboljšanja;
- 9.C.** osigura da novi plan bude primenjiv u smislu odgovarajućih ljudskih, tehničkih i finansijskih resursa.

INDIKATORI

- 9.A.1.** Usvojen novi NPA, odnosno drugi odgovarajući strateški okvir za efikasno planiranje budžeta i praćenje odgovarajućih politika za decu koji adekvatno reflektuje preporuke Komiteta za prava deteta.
- 9.B.1.** Broj obavljenih konsultacija sa svim relevantnim akterima, uključujući i decu, o proceni uticaja prethodnog Nacionalnog plana akcije za decu, sa identifikovanim nedostacima.
- 9.C.1.** Procenat budžetiranosti mera iz NPA, odnosno drugog odgovarajućeg političkog okvira.
- 9.C.2.** Godišnji izveštaji o implementaciji novog NPA za decu, odnosno drugog odgovarajućeg političkog okvira.

STATUS

9.A. Od donošenja Zaključnih zapažanja Komiteta 2017. godine, u RS ne postoji strateško opredeljenje za ostvarivanje prava deteta, niti posvećenost da se definišu i primene mere i aktivnosti koje bi vodile ostvarivanju, zaštiti i unapređenju prava deteta, što se vidi iz činjenice da je prethodni NPA usvojen 2004, a prestao je da važi 2015. godine. Takođe, ovaj dokument nije bio sveobuhvatan jer nije pokrивao sve oblasti prava deteta, što je bio njegov ozbiljan nedostatak. Uprkos donošenju rešenja o formiranju radne grupe za izradu novog NPA, kao i najavi da će do kraja 2019. godine on biti usvojen, do dana pisanja izveštaja nije se počelo sa radom na izradi novog NPA za decu.

9.B. Ne postoji opis posla radne grupe za izradu NPA ni razrađen plan i dinamika njegove pripreme. Nisu obavljene konsultacije sa relevantnim zainteresovanim akterima, niti sa decom, u cilju procene efektivnosti prethodnog plana, a nema ni informacija o tome da se planiraju takve konsultacije.

9.C. S obzirom na to da NPA nije usvojen, nisu obezbeđeni odgovarajući ljudski, tehnički i finansijski resursi, niti su godišnji izveštaji izrađeni.

PREDLOG KOALICIJE

Doneti novi NPA za decu koji bi definisao celovitu i usklađenu politiku države prema deci u svim oblastima. Ovaj dokument treba da bude osnov za efikasno utvrđivanje budžeta potrebnog za ostvarivanje prava deteta.

KOORDINACIJA

4. PREPORUKA:

Komitet je preporučio državi da:

11.A. ojača ulogu Saveta za prava deteta kao glavnog institucionalnog mehanizma za koordinaciju na međuminstarskom nivou, dajući mu jasni mandat i dovoljno autoriteta da koordinira sve aktivnosti vezane za sprovođenje Konvencije na međusektorskom, nacionalnom i lokalnom nivou;

11.B. osigura da Savet dobije potrebne ljudske, tehničke i finansijske resurse za efikasno funkcionisanje;

11.C. podstakne sistematski nadzor nad usvajanjem i sprovođenjem politika i preporuka Odbora za prava deteta Narodne skupštine o propisima relevantnim za decu.

INDIKATORI

11.A.1. Broj sednica Saveta za prava deteta.

11.A.2. Broj podnetih inicijativa, predloga, mišljenja i analiza Saveta za prava deteta koji se odnose na ostvarivanje prava deteta u RS.

11.B.1. Stručna i administrativno-tehnička potpora koju Savetu pruža MBPD.

11.B.2. Broj angažovanog osoblja koje pruža stručnu i administrativno-tehničku potporu za rad Saveta.

11.B.2. Procenat povećanja budžeta Saveta.

11.C.1. Broj preporuka Odbora za prava deteta Narodne skupštine o propisima relevantnim za decu.

11.C.2. Procenat sprovedenih preporuka Odbora za prava deteta Narodne skupštine prema izveštaju Saveta za prava deteta.

STATUS

11.A. Savet za prava deteta je savetodavno telo Vlade RS formirano Odlukom Vlade broj 560-7228/2002-1, a koje tokom poslednjih šest godina nije imalo kontinuitet u radu. Savetu stručnu i administrativno-tehničku podršku pruža MBPD. Jačanje Saveta za prava deteta je predviđeno i Revidiranim akcionim planom za poglavlje 23 iz 2020. kao važnim instrumentom u procesu EU integracija.

Najveća prepreka u radu Saveta ogleda se u tome što svaka promena Vlade dovodi do gašenja postojećeg i formiranja novog Saveta, na koje se po formiranju nove Vlade neretko dugo čeka, pri čemu nastaju dugotrajne praznine u radu, zadaci Saveta ne mogu u potpunosti da se realizuju, sprečava se efikasnost i kontinuitet rada.

Tokom dve decenije funkcionisanja koje je bilo različitog intenziteta, Savet je ostao telo koje se sastaje *ad hoc*, imao je faze slabije ili vidljivije aktivnosti, ali se dešavalo da u određenim vremenskim intervalima apsolutno izostanu aktivnosti ovog tela, kao što je to bio slučaj tokom 2020. i 2022. godine. U poslednje tri godine Savet nije pokretao inicijative u oblasti prava deteta.

11.B. Savet nema sekretarijat, ima veb-prezentaciju³ koja je nepregledna i ne pruža informacije o postizanju zadataka definisanih 2002. godine, niti izveštava redovno javnost o svom radu. Tokom 2022. godine na sajtu Saveta je objavljeno samo pet vesti, od kojih nijedna nije bila u vezi sa radom Saveta.⁴ Za funkcionisanje ovog jedinog koordinacionog tela u državi i dalje nisu obezbeđena budžetska sredstva, a time ni odgovarajući ljudski i tehnički resursi koji bi omogućili efikasnost u radu. Ne postoji godišnji plan rada ovog tela, već se aktivnosti sprovode *ad hoc* i prema politici ministarstva u čijoj je nadležnosti rad ovog tela. Sve ovo utiče na izostanak kontinuirane i efikasne koordinacije u oblasti prava deteta u RS.

11.C. Jedino telo koje se formalno bavi pravima deteta jeste Odbor za prava deteta koji je obrazovan kao posebno stalno radno telo Narodne skupštine. Nadležnost Odbora je da razmatra predloge zakona s aspekta zaštite prava deteta, prati sprovođenje i primenu zakona i drugih akata koji uređuju položaj i zaštitu prava deteta, vrši proveru usklađivanja nacionalnog zakonodavstva s međunarodnim standardima prava deteta, saraduje sa nacionalnim i međunarodnim institucijama i telima, kao i lokalnim organima vlasti, inicira izmene i dopune propisa i predlaže donošenje određenih akata i preduzimanje mera zaštite prava deteta, promoviše prava deteta i razmatra druga pitanja od značaja za prava deteta. Odbor je u novom sazivu održao samo jednu, konstitutivnu [sednicu](#), u septembru 2022. godine, radi izbora zamenika predsednika Odbora.⁵ U trenutnom sazivu, Odbor je opterećen odnosom političkih grupa iz trenutnog saziva, te politizacijom tema, odnosno nespremnošću skupštinske većine da u konstruktivnom radu napravi pomak u okviru svojih nadležnosti.

PREDLOZI KOALICIJE

- Ojačati funkciju Saveta za prava deteta RS kao multisektorskog koordinacionog tela i obezbediti adekvatne ljudske, tehničke i finansijske resurse za njegovo efikasno i kontinuirano funkcionisanje.
- Uspostaviti funkcionalni interministarski mehanizam za prava deteta koji bi imao izvršnu, a ne samo savetodavnu funkciju, i obezbediti adekvatne ljudske, tehničke i finansijske resurse za njegovo efikasno i kontinuirano funkcionisanje.
- Ojačati kapacitete i rad Odbora za prava deteta Narodne skupštine kako bi on vršio svoju funkciju nadzora predloga zakona s aspekta zaštite prava deteta, praćenja sprovođenja i primene zakona koji se tiču prava deteta, te usklađenosti s relevantnim međunarodnim standardima, i osigurati nadzor Narodne skupštine kako bi se obezbedila efektivnija primena zakona koji se tiču dece i međusektorska saradnja.

³ Internet stranica Saveta za prava deteta, dostupna na: <https://www.savetzapravadeteta.gov.rs/>.

⁴ Ibid.

⁵ Videti više na internet stranici Narodne skupštine Republike Srbije u odeljku „Radna tela – odbori”.

RASPODELA SREDSTAVA

5. PREPORUKA:

U svetlu OK br. 19 (2016) u vezi sa javnim budžetiranjem za ostvarivanje prava deteta, Komitet je preporučio da se:

13.A. uspostavi postupak određivanja budžeta koji uključuje osvrt na prava deteta i definišu jasna izdvajanja za decu u relevantnim sektorima i organima, uključujući specifične pokazatelje i sisteme za praćenje;

13.B. uspostave mehanizmi za praćenje i evaluaciju adekvatnosti, efikasnosti i pravednosti raspodele sredstava izdvojenih za sprovođenje Konvencije i da se osigura transparentno i participativno budžetiranje putem javnog dijaloga, posebno sa decom, kao i odgovarajuća odgovornost vlasti na svim nivoima;

13.C. osigura transparentno i participativno budžetiranje putem javnog dijaloga, posebno sa decom, kao i odgovarajuća odgovornost vlasti, uključujući i onu na lokalnom nivou;

13.D. sprovede sveobuhvatna procena budžetskih potreba za decu, izdvoje odgovarajuća sredstva, odnosno, povećaju sredstva za društvene sektore, posebno u oblastima obrazovanja i socijalne pomoći, kao i da se razmotre debalansi na osnovu pokazatelja koji se odnose na prava deteta.

Ova preporuka je u vezi i sa preporukama Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava (24, 27. a, b, c) i Ciljevima održivog razvoja (Cilj 1. Okončati siromaštvo svuda i u svim oblicima, Cilj 10. Smanjiti nejednakost između i unutar država — 10.2, 10.3. i 10.4).

INDIKATORI

13.A.1. Striktna primena funkcionalne klasifikacije do nivoa klasa, posebno na lokalnom nivou.

13.A.2. Usvojen predlog programskog budžeta za lokalni nivo, koji je podnela Stalna konferencija gradova i opština (SKGO), za sektor Socijalne zaštite sa detaljno razrađenim pokazateljima.

13.A.3. Unapređena postojeća programska klasifikacija Budžeta Republike Srbije, za sektor „Socijalna zaštita”, program „Porodično-pravna zaštita”, sa pripadajućim pokazateljima.

13.A.4. Unapređena postojeća programska klasifikacija i pripadajućim pokazatelji za sektor „Obrazovanje”, na nacionalnom i lokalnom nivou.

13.B.1. Uspostavljeni su mehanizmi za praćenje i evaluaciju adekvatnosti, efikasnosti i pravednosti raspodele sredstava izdvojenih za sprovođenje Konvencije.

13.B.2. Broj analiza i dr. dokumenata Saveta za prava deteta o evaluaciji adekvatnosti, efikasnosti i pravednosti raspodele sredstava izdvojenih za sprovođenje Konvencije.

13.C.1. Ministarstvo finansija je uvelo redovnu praksu transparentnog i participativnog budžetiranja putem javnog dijaloga.

13.C.2. Broj javnih događaja (sastanaka, okruglih stolova, itd.) o planiranju sredstava javnih prihoda za Budžet, radi ostvarivanja prava deteta, na nacionalnom i lokalnom nivou.

13.C.3. Broj održanih konsultacija sa decom i roditeljima.

13.C.4. Broj dece i roditelja koji su učestvovali na javnim događajima.

13.C.5. Broj sprovedenih preporuka koje su dobijene od dece.

13.D.1. Sprovedena sveobuhvatna procena budžetskih potreba za decu.

13.D.2. Iznos izdvojenih budžetskih sredstava za program koji se odnosi na decu i porodice sa decom u oblasti Socijalna zaštita i Obrazovanje i/ili za klasu 040 Porodica sa decom i grupu 9 Obrazovanje po funkcionalnoj klasifikaciji.

13.D.3. Izrađena metodologija za procenu budžetskih potreba.

STATUS

13.A. Trenutno je delimično moguće pratiti alokaciju sredstava za decu i porodicu sa decom u budžetskom sistemu putem klase 040 Porodica i deca, kategorija Socijalna zaštita i kategorija Obrazovanje u okviru funkcionalne klasifikacije. Međutim, iako je funkcionalna klasifikacija godinama u upotrebi, u primeni ove klasifikacije postoje određeni problemi, pre svega na lokalnom nivou u kategoriji Socijalna zaštita, jer opštine ne razdvajaju kategoriju po klasama ili to ne rade dovoljno precizno.

Programsko budžetiranje uvedeno je 2015. godine, na nacionalnom i lokalnom nivou. Na nacionalnom nivou postoji program Porodičnopravna zaštita, a na lokalnom programska aktivnost Podrška deci i porodicama sa decom, dok na oba nivoa postoji sektor Obrazovanje. Propisani su indikatori za praćenje učinka, ali su neophodna poboljšanja klasifikacije i indikatora, posebno na lokalnom nivou. SKGO je pripremila predlog programske klasifikacije socijalne zaštite i obrazovanja sa detaljno razrađenim indikatorima učinka koji u potpunosti omogućavaju praćenje adekvatnosti, efikasnosti i pravičnosti, ali Ministarstvo finansija još uvek nije usvojilo ovaj predlog.

13.B. Do sada mehanizmi za praćenje i evaluaciju adekvatnosti, efikasnosti i pravednosti raspodele sredstava izdvojenih za sprovođenje Konvencije nisu uspostavljeni. Savet za prava deteta se u svom dosadašnjem radu nije bavio ovim pitanjem.

13.C. U Srbiji je praksa participativnog budžetiranja tek u povoju i to samo na lokalnom nivou i ne postoji praksa javnog planiranja budžeta za decu.

13.D. Za sada ne postoji izrađena metodologija niti praksa sveobuhvatne procene budžetskih potreba za decu. Potrebno je pratiti iznose izdvojenih budžetskih sredstava za programe koji se odnose na decu i porodice sa decom iz oblasti Socijalne zaštite i Obrazovanje i/ili za klasu 040 Porodica sa decom i grupu 9 Obrazovanje po funkcionalnoj klasifikaciji. UNICEF i Svetska banka su objavili u aprilu 2022. godine izveštaj [Izgradnja ljudskog kapitala za dugoročni prosperitet](#), koji pruža određene detaljnije podatke o izdvajanjima za decu, ali na *ad hoc* nivou, uključujući različite sektore, kao što su obrazovanje, zdravlje i socijalna zaštita, dok problem kontinuiranog praćenja rashoda ostaje.

PREDLOG KOALICIJE

Učiniti budžetska izdvajanja za decu transparentnim i javno dostupnim.

PRIKUPLJANJE PODATAKA

6. PREPORUKA:

U svetlu OK br. 5 u vezi sa opštim merama implementacije, Komitet je preporučio da država:

15.A. brzo ojača upravljanje informacijama i sisteme prikupljanja podataka na nivou centralnih i lokalnih vlasti da bi se pokrile sve oblasti Konvencije. Podaci treba da budu klasifikovani, između ostalog, prema starosti, polu, invaliditetu, geografskom položaju, etničkom i nacionalnom poreklu i socioekonomskom poreklu, kako bi se olakšala analiza stanja sve dece, a posebno one u ugroženom položaju;

15.B. osigura da se podaci i pokazatelji dele među relevantnim ministarstvima i koriste za sastavljanje, praćenje i evaluaciju politika, programa i projekata za efikasno sprovođenje Konvencije.

INDIKATORI

15.A. Program zvanične statistike uključuje obavezu klasifikacije svih podataka zvanične statistike prema starosti, polu, invaliditetu, geografskom položaju, etničkom i nacionalnom poreklu i socioekonomskom poreklu dece.

15.B.1. Ključni podaci i pokazatelji o položaju dece su raspoloživi, redovno ažurirani i javno dostupni.

15.B.2. Procedure i protokoli o razmeni podataka omogućavaju razmenu podataka o deci među relevantnim institucijama.

15.B.3. Indikatori uspešnosti implementacije preporuka Komiteta za prava deteta se redovno prate i ažuriraju na godišnjem nivou.

STATUS

15.A. i **15.B.** Ne postoji sistematsko prikupljanje podataka o deci, već se za praćenje ostvarivanja prava deteta koriste podaci iz različitih izvora, koji su često parcijalni i neuporedivi jer se prikupljaju po različitoj metodologiji. Ministarstva, institucije, pravosudni organi i druga tela imaju svoje sisteme za prikupljanje podataka o deci u zavisnosti od nadležnosti. Nedostatak pouzdanih i uporedivih podataka i evidencija otežava kreiranje delotvornih politika prema deci, kao i efikasnu međusektorsku saradnju. Podatke o deci prikupljaju nadležna ministarstva, u okviru svojih nadležnosti. Obradu podataka vrši Republički zavod za statistiku (RZS), koji objavljuje publikacije, studije i analize. Republički zavod za socijalnu zaštitu (RZSZ) prikuplja i obrađuje podatke iz sistema socijalne zaštite. Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva (SIPRO) razvio je indikatore za praćenje dostignutog nivoa socijalnog uključivanja i smanjenja siromaštva i usklađivanje praćenja pokazatelja socijalne uključenosti sa zemljama EU. Takođe, postoje prepreke u prikupljanju administrativnih podataka prema nacionalnom i etničkom poreklu, što dodatno otežava praćenje određenih preporuka Komiteta. S obzirom na to da ne postoji jedinstvena baza podataka za sistematsko prikupljanje podataka o deci, i da se podaci dobijaju iz različitih izvora i parcijalni su, praćenje primene Konvencije i preporuka Komiteta je otežano i neujednačeno.

[DevInfo baza podataka](#) izrađena je u saradnji sa UNICEF-om i namenjena je za praćenje društvenog razvoja. Takođe, postoji i [opštinska DevInfo baza](#), koja pruža veliki broj podataka iz oblasti obrazovanja, zdravlja i socijalne zaštite na nivou opština — za svaku od 174 opštine. Ova baza podataka ažurira se dva puta godišnje i sadrži 166 socioekonomskih pokazatelja razvrstanih prema polu, starosti i drugim varijablama.

[Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u Srbiji 2019.](#) i [Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u romskim naseljima u Srbiji 2019.](#) — [MICS6](#) sprovedena su u saradnji RZS i UNICEF-a, a objavljena su u oktobru 2020. godine.

PREDLOG KOALICIJE

Unaprediti sistem prikupljanja podataka koji bi obezbedio celovito i koordinisano prikupljanje podataka o deci na celoj teritoriji RS, sa posebnim osvrtom na osetljive grupe dece.

NEZAVISNO PRAĆENJE**7. PREPORUKA:**

U svetlu OK br. 2 (2002) o ulozi nezavisnih institucija za ljudska prava, Komitet preporučuje da se:

- 17.A.** ubrza usvajanje Zakona o Ombudsmanu za prava deteta koji bi se konkretno bavio pravima deteta i kojim bi se osiguralo da to telo ima ovlašćenje da primi, istraži i rešava žalbe dece na način koji je pogodan za dete i kojim bi se raspodelilo dovoljno ljudskih, finansijskih i tehničkih resursa za rad ove institucije;
- 17.B.** obezbedi privatnost i zaštitu dece žrtava, naročito prilikom monitoringa i pratećih poseta institucijama, koje se sprovode u okviru uloge Ombudsmana kao NPM-a.;
- 17.C.** obezbedi kontinuirano jačanje kapaciteta i obuku osoblja kancelarije Ombudsmana o pitanjima vezanim za prava deteta.

Ova preporuka je takođe data u trećem ciklusu UPR (7.17. i 7.19).

INDIKATORI

- 17.A.1.** Narodna skupština je usvojila Zakon o izmenama i dopunama Zakona o Zaštitniku građana, kojim je obezbeđeno konkretno bavljenje pravima deteta i osigurana ovlašćenja Ombudsmana za prava deteta, odnosno Zaštitnika građana, da primi, istraži i rešava žalbe dece na način koji je pogodan za dete.
- 17.A.2.** Konstituisana institucija Ombudsmana za prava deteta.
- 17.A.3.** Iznos sredstava izdvojenih u budžetu za rad Ombudsmana za prava deteta.
- 17.A.4.** Broj angažovanog osoblja koje pruža stručnu i administrativno-tehničku potporu za rad Ombudsmana za prava deteta.
- 17.B.** Usvojene i sprovedene procedure, odnosno drugi odgovarajući akt kojim se obezbeđuje privatnost i zaštita dece žrtava, naročito prilikom monitoringa i pratećih poseta institucijama, koje se sprovode u okviru uloge Ombudsmana za prava deteta, odnosno Zaštitnika građana kao NPM-a.
- 17.C.1.** Ombudsman/Zaštitnik građana ima plan i izdvojena finansijska sredstva za kontinuirano jačanje kapaciteta i obuku osoblja o pitanjima vezanim za prava deteta.
- 17.C.2.** Broj osoblja kancelarije Ombudsmana koji je pohađao obuke o pitanjima u vezi sa pravima deteta, na godišnjem nivou.
- 17.C.3.** Broj zaposlenih u organizacionoj jedinici Zaštitnika građana koja je nadležna za ostvarivanje, zaštitu i promociju prava deteta.

STATUS

17.A. U Srbiji i dalje ne postoji nezavisna institucija za prava deteta koja bi bila ustanovljena i postupala u skladu sa Pariskim principima i OK Komiteta br. 2.⁶ Nacrt Zakona o pravima deteta i Zaštitniku prava deteta koji predviđa uspostavljanje institucije Zaštitnika prava deteta prošao je fazu javne rasprave u junu 2019. godine i poslat je nadležnim ministarstvima i drugim institucijama na mišljenje, ali do danas nije usvojen.

Na značaj usvajanja Zakona o pravima deteta i Zaštitnika prava deteta ukazuje i činjenica da postupak po pritužbama Zaštitniku građana nije prilagođen detetu, a kada dođe do povrede prava deteta, pritužbu u njegovo ime može da podnese njegov roditelj/zakonski zastupnik.

Zakon o Zaštitniku građana ne predviđa posebnog zamenika za prava deteta, već predviđa zamenike od kojih će se jedan baviti pravima deteta, ravnopravnosti polova i pravima osoba sa invaliditetom. To je veliki nedostatak tog zakona, zato što ne omogućava posebnu i nezavisnu zaštitu prava deteta, već Zaštitniku prepušta određivanje oblasti ljudskih prava kojom će se zamenici baviti. To čini zamenike nedovoljno vidljivim i nepoznatim samoj deci i njihovim zastupnicima. Pravima deteta se bavi Sektor za zaštitu prava deteta, ravnopravnosti polova i prava osoba sa invaliditetom, te ova oblast nije posebno izdvojena u okviru institucije.

Funkcionisanje institucije Zaštitnika građana ima određene nedostatke kada je u pitanju zaštita prava deteta. Prvi nedostatak je u tome što postupak po pritužbama nije prilagođen detetu, pa tako [obrazac pritužbe](#) (dostupan na različitim jezicima), koji se nalazi na sajtu Zaštitnika građana, nije prilagođen jeziku deteta. Iako Zaštitnik građana upućuje na [posebnu stranicu na sajtu Zaštitnika građana](#), na kojoj se nalaze informacije u vezi sa načinom obraćanja ovoj instituciji u slučaju sumnje na povredu prava deteta, ipak navedene informacije nisu lako dostupne deci.

Drugi nedostatak odnosi se na činjenicu da oblast prava deteta nije posebno izdvojena u okviru institucije, već je u mandatu zamenika Zaštitnika građana za prava deteta i rodnu ravnopravnost. Usvajanjem novog Zakona o Zaštitniku građana, početkom novembra 2021. godine, propisano je da dete starije od deset godina može samostalno da podnese pritužbu zbog povrede prava deteta, kao i da pritužbu može da podnese detetov roditelj ili staratelj, kao i udruženje koje se bavi zaštitom prava deteta, uz saglasnost roditelja/staratelja ili uz saglasnost deteta ako je ono navršilo deset godina (član 28).

17.B. Ne postoje procedure, odnosno odgovarajući akt kojim se obezbeđuje privatnost i zaštita dece žrtava, naročito prilikom monitoringa i pratećih poseta institucijama, koje se sprovode u okviru institucije Zaštitnika građana kao NPM-a. Prema podacima Zaštitnika građana, prilikom sastava grupe za posete vodi se računa o zastupljenosti stručnjaka potrebnih profila za sprovođenje adekvatnog monitoringa, uz obavezno učešće pravnika i lekara. U zavisnosti od vrste ustanove, u sastavu grupe su i psiholozi, specijalni pedagozi i stručnjaci drugih profila. Tim NPM tokom poseta obavlja nenadzirane razgovore sa licima koja tom prilikom mogu podneti pritužbu.

17.C. Prema informacijama dobijenim od Zaštitnika građana, planirana su finansijska sredstva za kontinuirano jačanje kapaciteta i obuku zaposlenih o pitanjima prava deteta, shodno Zakonu u budžetu RS za 2023. godinu, razdeo 10, gde je prikazan iznos i izvor finansijskih sredstava, izvor 01 — budžetska sredstva. Finansijskim sredstvima iz budžeta Zaštitnika građana finansirane su obuke ne samo zaposlenih nego i organizovanje „Panela dece” koji je tematski određen i održava se svake godine.

Takođe, prema podacima dobijenim od Zaštitnika građana, institucija nema poseban program obuke o pitanjima vezanim za prava deteta. Zaposleni u Stručnoj službi Zaštitnika na poslovima zaštite prava deteta pohađaju obuke prema programu Nacionalne akademije za javnu upravu, državnih organa RS i međunarodnih organizacija. Projektom „Podrška jačanju vladavine prava u RS”, koji je finansirala EU, predviđene su projektne aktivnosti u 2023. godini usmerene na jačanje kapaciteta Zaštitnika građana u oblasti prava deteta.

6 Opšti komentar br. 2 (2002) Komiteta za prava deteta — Uloga nezavisnih institucija za ljudska prava u promociji i zaštiti prava deteta.

Zaposleni u Sektoru za prava deteta, rodnu ravnopravnost i prava osoba sa invaliditetom prošli su obuke o pravima dece žrtava seksualnog zlostavljanja, porodičnog nasilja, načinu rada sa decom, načinu obavljanja razgovora sa decom u zatvorenim ustanovama, radu nezavisnih institucija za zaštitu ljudskih prava u oblasti prava deteta, telefonskom savetovanju dece i mladih i dr. Tokom 2017. godine, pet državnih službenika pohađalo je obuke u vezi sa pravima deteta, tokom 2018. godine, četiri državna službenika, a 2019. godine, pet državnih službenika. Tokom prvih devet meseci 2020. godine, obuke u vezi sa pravima deteta pohađalo je četiri državna službenika. Međutim, tokom 2021. godine i prvih pet meseci u 2022. godini nije bilo obuka o pitanjima u oblasti prava deteta, ali su zaposleni u Sektoru za prava deteta, rodnu ravnopravnost i prava osoba sa invaliditetom prisustvovali i učestvovali na velikom broju konferencija i okruglih stolova, kako domaćih, tako i međunarodnih, u oblasti prava deteta. Takođe, u periodu od 15. novembra do 31. marta 2023. godine nije bilo održanih obuka.

Tokom 2017. i 2018. godine u Odeljenju za prava deteta bila su zaposlena tri službenika. Nakon stupanja na snagu nove sistematizacije radnih mesta, od marta 2019. godine u Sektoru za prava deteta, rodnu ravnopravnost i prava osoba sa invaliditetom bilo je zaposleno jedanaest državnih službenika, od čega je osam bilo angažovano u oblasti prava deteta. U 2020. godini, najmanje osam zaposlenih osoba se bavilo zaštitom i promocijom prava deteta u RS. U 2021. i prvih pet meseci tokom 2022. godine, od ukupno devet zaposlenih u Sektoru, petoro se bavilo pravima deteta. U momentu pisanja izveštaja dobijena je informacija da je u ovom sektoru zaposleno ukupno osam državnih službenika od kojih se četiri službenika bave isključivo pravima deteta.

PREDLOG KOALICIJE

Doneti Zakon o pravima deteta i Zaštitniku prava deteta kojim se predviđa formiranje specijalizovane institucije Zaštitnika prava deteta/Ombudsmana za decu koja će biti nadležna isključivo za zaštitu prava deteta i kojoj će deca moći da se obraćaju samostalno, u postupku i na način prilagođen detetu. Ova institucija treba da bude visoko specijalizovana za delotvorno praćenje i unapređenje prava deteta i postupanje tako da se poštuju osnovni principi i standardi prava deteta.

ŠIRENJE INFORMACIJA, PODIZANJE SVESTI I OBUKA

8. PREPORUKA:

Komitet ponavlja svoju raniju preporuku i ohrabruje državu potpisnicu da:

19.A. ojača svoje napore da obezbedi adekvatnu i sistematsku obuku, odnosno senzibilizaciju u vezi sa pravima deteta, profesionalnim grupama koje rade sa decom i za decu, kao što su članovi parlamenta, sudije, advokati, zdravstveno osoblje, nastavnici, direktori škola, akademici, socijalni radnici, medijski profesionalci i drugi;

19.B. obrati posebnu pažnju na sistematsko uključivanje nastave o principima i odredbama Konvencije, na svim nivoima nastavnog plana i programa;

19.C. posveti posebnu pažnju učešću dece u širenju informacija o njihovim pravima;

19.D. podstiče medije da bi se osigurala osetljivost na prava deteta, kao i uključivanje dece u razvoj tih programa;

19.E. nastavi sa jačanjem svojih napora na podizanju svesti o Konvenciji u celoj zemlji, u bliskoj saradnji sa nevladinim organizacijama i drugim zainteresovanim stranama, a obraćajući posebnu pažnju na udaljena i ruralna područja i decu iz manjinskih grupa.

INDIKATORI

- 19.A.1.** U okviru novog Nacionalnog akcionog plana za decu ili drugog adekvatnog nacionalnog dokumenta za unapređenje politika prema deci, planirana mera obezbeđenja adekvatne i sistematske obuke, odnosno senzibilizacije u vezi sa pravima deteta profesionalnim grupama koje rade sa decom i za decu, kao što su članovi parlamenta, sudije, advokati, zdravstveno osoblje, nastavnici, direktori škola, akademici, socijalni radnici, medijski profesionalci i drugi.
- 19.A.2.** Pravidnici o stalnom stručnom usavršavanju profesionalnih grupa koje rade sa decom i za decu u svim relevantnim sektorima propisuju obaveznu obuku o pravima deteta.
- 19.A.3.** Broj članova parlamenta, sudija, advokata, zdravstvenog osoblja, nastavnika, direktora škola, akademika, socijalnih radnika, medijskih profesionalaca i dr. koji su završili adekvatne (akreditovane, gde je to moguće) i sistematske obuke, odnosno senzibilizacije u vezi sa pravima deteta — na godišnjem nivou.
- 19.A.4.** Obrazovanje za prava deteta je obavezni deo programa inicijalne obuke profesionalaca koji rade da decom i za decu.
- 19.B.1.** U okviru novog NPA za decu ili drugog adekvatnog nacionalnog dokumenta za unapređenje politika prema deci planirana je mera sistematskog uključivanja nastave o principima i odredbama Konvencije, na svim nivoima nastavnog plana i programa.
- 19.B.2.** Ishodi učenja definisani su u skladu sa međupredmetnim kompetencijama i kompetencijama za demokratsku kulturu, a u skladu sa Opštim komentarem br. 1 i UNICEF-ovim dokumentima (https://www.unicef.org/crc/files/UNICEF_CRE_Toolkit_FINAL_web_version170414.pdf).
- 19.B.3.** Obrazovanjem za prava deteta obuhvaćena su sva deca u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju.
- 19.B.4.** Obrazovanje za prava deteta u RS uspostavljeno je u skladu sa OK br. 1 i uvedeno na svim nivoima obrazovanja.
- 19.B.5.** Učitelji i nastavnici imaju kompetencije za podučavanje o pravima deteta.
- 19.C.1.** U okviru novog NPA ili drugog adekvatnog nacionalnog dokumenta za unapređenje politika prema deci planirana je mera obezbeđenja učešća dece u širenju informacija o njihovim pravima.
- 19.C.2.** Uspostavljeni i sprovedeni mehanizmi koji omogućavaju učešće dece u širenju informacija o njihovim pravima.
- 19.C.3.** Broj javnih događaja na kojima su deca govorila o svojim pravima.
- 19.C.4.** Broj medijskih priloga u kojima deca govore o svojim pravima.
- 19.C.5.** Broj dečjih inicijativa na temu promovisanja prava dece.
- 19.C.6.** Broj realizovanih aktivnosti sa decom i mladima u okviru programa „Osnovi bezbednosti dece”, projekta „Matura” i ostalih preventivnih aktivnosti MUP-a.
- 19.D.1.** U okviru novog NPA ili drugog adekvatnog nacionalnog dokumenta za unapređenje politika prema deci planirana mera koja ima za cilj povećanje osetljivosti medija za prava deteta, kao i uključivanje dece u razvoj programa koji se odnose na prava deteta.
- 19.D.2.** Javni servis RS u programskoj šemi ima redovne sadržaje koji se odnose na prava deteta.
- 19.D.3.** U kreiranju ovih sadržaja Javni servis i drugi emiteri koji imaju nacionalnu frekvenciju imaju obavezu da konsultuju i uključe decu u izradu tih programa u skladu sa odredbama Konvencije i uz poštovanje etičkog kodeksa, dostojanstva i privatnosti deteta.
- 19.D.4.** Broj programa u čijem kreiranju deca aktivno učestvuju.
- 19.D.5.** Broj dece koja su učestvovala u konsultacijama.

19.D.6. Broj konsultacija sa decom tokom kreiranja programa.

19.E.1. U okviru novog NPA ili drugog adekvatnog nacionalnog dokumenta za unapređenje politika prema deci planirana mera za nastavak jačanja napora na podizanju svesti o Konvenciji u celoj zemlji, u bliskoj saradnji sa nevladinim organizacijama i drugim zainteresovanim stranama, a obračujući posebnu pažnju na udaljena i ruralna područja i decu iz manjinskih grupa.

19.E.2. Broj događaja na godišnjem nivou u kojima su akteri nevladine organizacije i druge zainteresovane strane, za podizanje svesti o Konvenciji: (a) u udaljenim odnosno ruralnim područjima, (b) za decu iz manjinskih grupa.

19.E.3. Raspoloživost redovnih sredstava za podršku programima nevladinih organizacija koje se bave podizanjem svesti o Konvenciji, s posebnom pažnjom usmerenom na decu iz udaljenih i ruralnih područja i decu iz manjinskih grupa.

19.E.4. Broj podržanih programa i iznos sredstava za programe koji se bave podizanjem svesti o Konvenciji, s posebnom pažnjom na decu iz udaljenih i ruralnih područja i decu iz manjinskih grupa, na godišnjem nivou.

STATUS

19.A. U prethodnom periodu RS je uložila napore da osigura obuke za profesionalce koji rade sa decom. Nacionalna akademija za javnu upravu je, uz podršku Ministarstva državne uprave i lokalne samouprave (MDULS) i kancelarije UNICEF-a u Srbiji, 2019. godine akreditovala obuku o pravima deteta za zaposlene u jedinicama lokalne samouprave — Ostvarivanje prava deteta, koja se našla u [Opštem programu obuke zaposlenih u jedinicama lokalne samouprave za 2020. godinu](#).

Takođe, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (MPNTR), u saradnji sa Užičkim centrom za prava deteta (UCPD) i Pestaloci dečjom fondacijom (Pestalozzi Children's Foundation), nastavilo je da sprovodi obuke prosvetnih savetnika i inspektora o pravima deteta koje su do sada obuhvatile ukupno 178 savetnika i inspektora iz skoro svih opština Srbije.

Tokom školskih godina u periodu 2019–2021. godine UCPD je realizovao pilot-program obrazovanja za prava deteta studenata sa četiri učiteljska i pedagoška fakulteta u Srbiji, po posebno razvijenom silabusu koji je izrađen na osnovu detaljne analize potreba nastavničke profesije u RS. U pilot-programu učestvovalo je 422 studenta. Rezultati evaluacije (post test) pokazali su da je 63% studenata postiglo najmanje prosečan ili bolji rezultat na testu kompetencija u poređenju sa 12% na inicijalnom testu — dobijeni podaci su pokazali da postoji statistička značajnost postignutih rezultata. Ovim je potvrđen kvalitet razvijenog i primenjenog programa, kao i mogućnost daljeg napretka za koji su neophodni sistemski koraci koje treba da preduzmu rukovodstva fakulteta i nadležno ministarstvo.

Dva učiteljska/pedagoška fakulteta u Beogradu i Jagodini kroz proces akreditacije zvanično su uključili elemente obrazovanja za prava deteta u nastavni plan za svoje studente — buduće prosvetne radnike. Ipak, ovi naponi još uvek nisu na odgovarajući način uveli stručno osposobljavanje o pravima deteta jer se radi o pilot-programima, a obrazovanje za prava deteta još uvek nije deo inicijalnog obrazovanja učitelja i nastavnika na svim fakultetima koji obrazuju nastavni kadar. Pravilnici o stalnom stručnom usavršavanju profesionalnih grupa koje rade sa decom i za decu u svim relevantnim sektorima propisuju obaveznu obuku o pravima deteta. U skladu sa tim i rezultati istraživanja o kompetencijama nastavnika za ostvarivanje prava deteta ne čude. Na osnovu rezultata tog istraživanja koje je 2019. godine sproveo UCPD, realizovanog kako bi se utvrdilo da li i u kojoj meri učitelji i nastavnici u osnovnim školama u Srbiji imaju kompetencije za ostvarivanje prava deteta u obrazovnom sistemu, zaključujemo da većina učitelja i nastavnika ne poznaje sadržaj prava deteta, ne prepoznaje situacije u obrazovnom kontekstu u kojima se prava krše, kao ni procedure postupanja u situacijama kršenja prava i preventivne aktivnosti kojima bi sprečili kršenje određenih prava. Rezultati ukazuju na to da je znanje ispitanika o oblastima koje su relevantne za prava deteta u obrazovnom kontekstu prilično slabo, tj. da su oni daleko ispod mogućeg prosečnog postignuća.

Nedostatak znanja o pravima deteta i veština primene tog znanja u sprovođenju akcija kojima bi se sprečilo kršenje prava deteta u obrazovno-vaspitnom kontekstu prate i stavovi/vrednosti koji ukazuju na nerazumevanje smisla i značaja pojedinih prava deteta i Konvencije u celini. Učitelji i nastavnici izražavaju stavove koji često (implicitno) podržavaju sistem nejednakosti i opravdavaju diskriminaciju (čak i neke oblike nasilja), imaju sliku o detetu kao o nekompetentnom i nezrelom biću koje prvo treba da razvije svoje kompetencije pa tek onda može da bude pitano i koje tek treba da zasluži svoja prava (koja mu se mogu i oduzeti). Kontradiktornosti u stavovima koji se tiču različitih oblasti obrazovanja za prava deteta ukazuju na to da učitelji i nastavnici nemaju razvijen jedinstven i konzistentan sistem vrednosti koji u celosti podržava koncept ljudskih prava i prava deteta, već svoje stavove o pravima deteta zasnivaju na individualnim afinitetima za svaku pojedinačnu situaciju, odnosno pravo. Takav, jedinstveni i konzistentan sistem vrednosti je neophodan i on proizilazi iz prirode ljudskih prava i prava deteta kao jedinstvenog i nedeljivog koncepta. Ovakva situacija predstavlja značajnu prepreku za ostvarivanje prava deteta i značajan nedostatak u pogledu kapaciteta učitelja i nastavnika za ispunjavanje njihovih obaveza kao nosilaca odgovornosti za poštovanje prava deteta.

Iako postoje određeni pomaci koje smo naveli, RS još uvek nije postupila prema ovoj preporuci Komiteta u potpunosti.

19.B. Sistemsko uključivanje nastave o odredbama Konvencije nije obezbeđeno u obrazovnom sistemu RS. U prethodnom periodu nije došlo do pomaka u odnosu na ovu preporuku Komiteta. Iako postoji relativno povoljan zakonski okvir za uvođenje obrazovanja za prava deteta, u praksi nije došlo do napretka.

Uvođenjem predmeta Građansko vaspitanje RS je samo delimično odgovorila na ovu međunarodnu obavezu, što je Komitet i konstatovao u prethodnim ciklusima izveštavanja i razmatranja izveštaja. Građansko vaspitanje sadrži teme koje se odnose na učenje o pravima deteta, ali nije obavezni predmet već izborni, te shodno tome ne zadovoljava standarde Konvencije koja predviđa da obrazovanje o pravima deteta bude dostupno svoj deci, na svim nivoima obrazovanja. Takođe, nedovoljno razrađen program ovog predmeta, nedovoljna stručna osposobljenost i nedostatak nastavnog kadra za ovaj predmet, kao i objektivno neodgovoran odnos vlasti prema ovom predmetu (časovi Građanskog vaspitanja se po pravilu realizuju poslednjeg časa nastavnog dana, često kao pretčas ili sedmi čas, časovi se često ne održavaju, a rukovodstva škola i nadležno Ministarstvo to tolerišu), doprineli su tome da su efekti uvođenja predmeta koji uključuje obrazovanje o pravima deteta takvi da se deci ne omogućava da steknu znanja i veštine koje bi im pomogle da razumeju svoja prava, štite ih na efikasan način i poštuju prava druge deci i odraslih. U prilog gore navedenih činjenica govore i podaci iz istraživanja „Monitoring prava deteta u srednjoškolskom obrazovanju” Užičkog centra za prava deteta, gde samo 29% učenika procenjuje da dobro poznaje oblast prava deteta, ali i podaci istraživanja o efektima Građanskog vaspitanja koje je sprovela organizacija „Građanske inicijative”, prema kojima:

- školski programi u okviru kojih se izučavaju teme građanskog obrazovanja nisu naročito uspešni kada se radi o usvajanju načela demokratsko političke kulture i promovisanju stavova koji predstavljaju njene osnove;
- većina učenika nije izrazila zainteresovanost za društveni angažman. Svi navedeni rezultati navode na to da bi građansko obrazovanje trebalo da bude obavezan predmet za sve razrede osnovnih i srednjih škola, da bi trebalo dopuniti sadržaj, posebno delove koji se odnose na toleranciju i ljudska i manjinska prava;
- uticaj predmeta Građanskog obrazovanja na učenike nije na zadovoljavajućem nivou i da bi nastavne programe i nastavničke kompetencije trebalo revidirati i unaprediti;
- tokom pandemije kovid-19 realizacija nastave u školama je obustavljena, čime je naročito ugrožena realizacija predmeta Građansko vaspitanje. Časovi ovog predmeta nisu bili zastupljeni kroz obrazovanje na daljinu u meri u kojoj je planirano nastavnim planom i programom. Ovo je dodatno otežalo ostvarivanje prava deteta da uči o svojim pravima u okviru redovnog obrazovnog sistema.

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja sadrži potencijal za uvođenje obrazovanja o pravima deteta u redovnu nastavu, i to kroz međupredmetne kompetencije, odnosno kroskurikularno učenje o pravima deteta u

okviru drugih nastavnih predmeta. Ova odredba svakako doprinosi unapređenju kvaliteta obrazovanja za prava deteta u skladu sa standardom definisanim Konvencijom i OK br. 1. Ipak, primena ove odredbe u praksi nije zaživela u planiranom obimu i adekvatnom obliku. Prema istraživanju Užičkog centra za prava deteta, manje od polovine nastavnika izjavljuje da primenjuje neke od sadržaja obrazovanja za prava deteta u nastavi svog predmeta, ili u vannastavnim aktivnostima/časovima odeljenskog starešine. Od njih samo jedna četvrtina navodi i konkretne primere koji ukazuju na plansko i smisleno uključivanje sadržaja iz oblasti obrazovanja za prava deteta na času ili na vannastavnim aktivnostima. Ovaj nalaz može se tumačiti činjenicom da učitelji i nastavnici nemaju dovoljno razvijene kompetencije za ostvarivanje prava deteta, pa samim tim i za podučavanje o pravima deteta, što je u direktnoj vezi sa Preporukom Komiteta br. 8A.

19.C. Kako novi NPA nije usvojen, niti je započeta njegova izrada, iako je njegovo usvajanje bilo najavljeno za kraj 2019. godine, tako nisu predviđene ni mere učešća dece u širenju informacija o njihovim pravima. Izuzeci su paneli mladih pri kancelariji Poverenika za zaštitu ravnopravnosti i Zaštitnika građana, s tim što je njihova aktivnost upitna.

19.D. Istraživanje koje je sproveo UCPD o izloženosti dece štetnim sadržajima i lažnim vestima u medijima pokazuje da su mladi intenzivno izloženi kršenju prava deteta kroz medije. Više od tri četvrtine (78%) dece i mladih iz našeg uzorka smatra da u medijima ima više štetnih sadržaja nego korisnih, a još veći procenat (82%) njih smatra da u medijima ima više lažnih vesti nego pravih vesti. Zbog prisustva lažnih vesti, 89% ispitanika sve manje veruje medijima. Dakle, današnji mediji nemaju kredibilitet za većinu dece i mladih iz našeg uzorka. Uloga medija jeste da pravovremeno i verodostojno informišu javnost o aktuelnim zbivanjima. Prema Ustavu RS, Zakonu o javnom informisanju i medijima ovo je i obaveza medija. Sa masovnom pojavom lažnih vesti, počev od 2016. godine, uloga medija ozbiljno se dovodi u pitanje i na neki način obesmišljava, jer mediji ne doprinose boljoj obaveštenosti svojih korisnika, već, naprotiv, njihovom dezinformisanju. Mediji, pogotovu oni sa nacionalnom frekvencijom, moraju da budu veoma oprezni ukoliko emituju štetne sadržaje i lažne vesti, naročito one koji mogu da nanesu štetu deci i mladima. Kako bi povećali svoj kredibilitet, od medija se očekuje da olakšaju svojim korisnicima (a pogotovu deci) konzumiranje medijskih sadržaja, podstiču njihovu otpornost na dezinformacije, upozoravajući ih na pojavu lažnih vesti, pomognu prilikom izbora sadržaja koji su kvalitetni i primereni uzrastu i doprinose razvoju veština medijske pismenosti (upozoravaju na lažne vesti i načine njihovog prepoznavanja).

Uzimajući u obzir naučno potvrđen negativan uticaj nasilnih i drugih vrsta neprimerenih medijskih sadržaja na decu i mlade, neophodno je uvesti oštrije sankcije za prikazivanje (što postaje praksa u svetu) i nepoštovanje zabrana emitovanja takvih sadržaja u određenim vremenskim intervalima (pre kasnih večernjih sati). Iako su deca i mladi podeljeni po pitanju stava da se zabranom plasiranja određenih sadržaja u medijima ugrožava sloboda medija (41% se slaže i isti procenat se ne slaže sa ovom tvrdnjom), ipak čak 93% njih smatra da bi država trebalo da sankcioniše one koji šire lažne vesti. Neophodna je znatno restriktivnija kontrola medija (kako „starih” tako i „novih”) u pogledu vrste medijskih sadržaja koji su dostupni deci. Čak i mediji sa nacionalnom frekvencijom ne poštuju zakonski regulisana pravila o vrsti sadržaja i načinu njihovog emitovanja. Ovo se posebno odnosi na tzv. „rijaliti programe” koji obiluju neprimerenim sadržajem, verbalnim sukobima i nasiljem, pa čak i pornografskim scenama, a kao što pokazuju nalazi ovog istraživanja, upravo je to mesto na kome se mladi najučestalije susreću sa štetnim sadržajem.

Javni servis RS u programskoj šemi nema redovne sadržaje koji se odnose na prava deteta. U kreiranju ovih sadržaja Javni servis i drugi emiteri koji imaju nacionalnu frekvenciju ne konsultuju i ne uključuju decu u izradu tih programa u skladu sa odredbama Konvencije niti poštuju etički kodeks u zaštiti dostojanstva i privatnosti deteta. Pravilnikom o zaštiti prava maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga, koji je 2015. doneo Savet Regulatornog tela za elektronske medije (REM), „pružalac medijske usluge dužan je da preduzme sve neophodne mere kako njegov programski sadržaj ne bi naškodio razvoju maloletnika, imajući pritom u vidu da maloletnici uživaju pravo na veći stepen zaštite slobodnog razvoja ličnosti nego punoletna lica”. Iako postoji zakonodavni okvir, u praksi se on, sudeći prema nalazima ovog istraživanja, ne primenjuje, što ukazuje na činjenicu da odgovarajuća tela, od-

nosno institucije koje su zadužene za sprovođenje regulative, ne reaguju adekvatno i pravovremeno. Posebno su zabrinjavajući podaci koji govore o tome da mediji koji prednjače u objavljivanju lažnih vesti istovremeno dobijaju značajna sredstva na konkursima koje sprovodi država. Ovim država ne samo da ne sprečava širenje lažnih vesti, već aktivno doprinosi njihovom širenju. Shodno ovome, može se zaključiti da država ne da ne postupa po ovoj preporuci Komiteta, već da postupa suprotno, tako što ne preduzima mere radi osiguranja zaštite prava deteta u medijima.

Najava REM-a da će pristupiti donošenju pravilnika kojim će biti preciznije regulisano emitovanje rijaliti programa, koji su osnovni izvor sadržaja kojima se ugrožava razvoj dece i kojima se promovišu mržnja, nasilje i netolerancija, predstavljala je pozitivan pomak. Međutim, REM je odustao od usvajanja ovog pravilnika.

19.E. Novi NAP još uvek nije usvojen, pa tako nisu predviđene ni mere koje bi pospešile jačanje napora na podizanju svesti o Konvenciji o pravima deteta.

PREDLOZI KOALICIJE

- Preispitati i redefinisati način stručnog osposobljavanja nastavnika Građanskog vaspitanja, status i poziciju u obrazovno-vaspitom sistemu i razmotriti mogućnost uvođenja posebnog smera na učiteljskim/pedagoškim fakultetima za obrazovanje nastavnika Građanskog vaspitanja.
- Preduzeti mere podrške učiteljima i nastavnicima radi primene obrazovanja za prava deteta u nastavi kroz odgovarajuće obuke i razvoj pomoćnih obrazovnih materijala i vodiča.
- Promeniti status predmeta Građansko vaspitanje iz obaveznog izbornog u obavezni predmet na svim nivoima obrazovanja, od pripremnog predškolskog do srednjeg obrazovanja.
- Unaprediti kurikulum predmeta Građansko vaspitanje tako da on bude u skladu sa standardom definisanim Konvencijom i važećim razumevanjem obrazovanja za prava deteta.
- Preispitati i ukoliko je potrebno dopuniti kurikulum programom obrazovanja za prava deteta i drugim srodnim/povezanim temama (npr. obrazovanje za demokratiju, inkluzivno obrazovanje, obrazovanje o nasilju, nediskriminaciji, rodnoj ravnopravnosti i sl.) naročito u pogledu integrisanosti pristupa zasnovanog na pravima i usklađenosti sa standardima Konvencije.

B. DEFINICIJA DETETA (čl. 1)

9. PREPORUKA:

21. Komitet predlaže da se donese nacionalni zakon kojim bi se obezbedila zakonska definicija pojma dete u skladu sa članom 1 Konvencije. Komitet takođe predlaže da država ugovornica izmeni svoj Porodični zakon i da ukloni sve izuzetke koji omogućavaju brak za lica mlađa od 18 godina.

INDIKATORI

21.1. Odgovarajući zakon (izmene i dopune Porodičnog zakona), sa odredbom kojom se obezbeđuje definicija pojma dete u skladu sa članom 1 Konvencije, usvojen u Narodnoj skupštini.

21.2. Izmene i dopune Krivičnog zakonika i ostalih propisa koji nisu u skladu sa čl. 1 Konvencije.

21.3. Izmene i dopune Porodičnog zakona kojima su uklonjeni svi izuzeci koji omogućavaju brak licima mlađim od 18 godina, usvojene u Narodnoj skupštini.

STATUS

Planom rada Vlade RS za 2021. godinu predviđeno je da će Vlada predložiti Narodnoj skupštini Predlog zakona o izmenama i dopunama Porodičnog zakona do marta 2021. godine, što je takođe bilo predviđeno i planovima rada za 2019. i 2020. godinu, ali ne i ostvareno. I pored predviđenog roka, u trenutku pisanja ovog izveštaja, Predlog zakona nije bio u proceduri NS, a Plan rada Vlade RS za 2022. nije javno objavljen. Tokom 2021. godine, formirana je Radna grupa za izradu teksta Nacrta zakona o izmenama i dopunama Porodičnog zakona sa ciljem njegovog unapređivanja i usklađivanja sa drugim zakonima, kao što su Zakon o socijalnoj zaštiti i Zakon o izmenama i dopunama Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom, kao i sa međunarodnim standardima i principima. Održana su dva sastanka članova Radne grupe, 12. jula i 13. septembra 2021. godine, na kojima su predstavljene polazne osnove na kojima će Radna grupa raditi. Neke od novina su uvođenje definicije deteta u skladu sa Konvencijom, kao i brisanje člana 23 stava 2 koji propisuje da sud može iz opravdanih razloga da dozvoli sklapanje braka maloletnom licu koje je navršilo 16. godinu, što bi dovelo do sprečavanja ranih brakova kao formalne zajednice. Ujedno se najavljuje i uvođenje eksplicitne zabrane telesnog kažnjavanja dece i u porodičnoj sredini.

PREDLOZI KOALICIJE

- Doneti Zakon o pravima deteta i Zaštitniku prava deteta kojim se predviđa definicija deteta u skladu sa Konvencijom.
- Uskladiti sve ostale zakone sa definicijom deteta u skladu sa Konvencijom, i to posebno Porodični zakon, Krivični zakonik i druge propise.

C. OPŠTI PRINCIPI (čl. 2, 3, 6 i 12)

NEDISKRIMINACIJA

10. PREPORUKA:

Komitet apeluje na državu ugovornicu da:

23.A. osigura potpunu primenu relevantnih postojećih zakona o zabrani diskriminacije kroz jačanje javnih edukativnih kampanja koje se bave negativnim društvenim stavovima prema romskoj deci, deci sa smetnjama u razvoju, deci pripadnicima manjina, izbeglicama i deci tražiocima azila, deci migrantima, deci koja žive i rade na ulici, LGBT deci i deci sa HIV/AIDS;

23.B. osigura deci koja žive u ruralnim područjima pristup kvalitetnom obrazovanju, adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti i stanovanju;

23.C. osigura dostupnost dovoljnih ljudskih, tehničkih i finansijskih resursa za efikasno sprovođenje Nacionalne strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2013. do 2018. godine;

23.D. uvede poseban mehanizam u okviru institucije Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za rešavanje slučajeva diskriminacije dece.

Pitanje diskriminacije je bilo predmet preporuka Trećeg ciklusa Univerzalnog periodičnog pregleda (6.14), Komiteta za ukidanje rasne diskriminacije (7.21), a predviđeno je i Ciljevima održivog razvoja — Cilj 1. Okončati siromaštvo svuda i u svim oblicima (1.b), Cilj 3. Obezbediti zdrav život i promovisati blagostanje za ljude svih generacija (3.8), Cilj 4. Obezbediti inkluzivno i kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnosti celoživotnog učenja (4.1, 4.2, 4.4, 4.5, 4.6, 4.7), Cilj 5. Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i devojčice (5.1) i Cilj 10. Smanjiti nejednakost između i unutar država (10.2. i 10.3).

INDIKATORI

23.A.1. U strateškom dokumentu o prevenciji i zabrani diskriminacije planirana mera jačanja javnih edukativnih kampanja koje se bave negativnim društvenim stavovima prema romskoj deci, deci sa smetnjama u razvoju, deci pripadnicima manjina, izbeglicama i deci tražiocima azila, deci migrantima, deci koja žive i rade na ulici, LGBT deci i deci sa HIV/AIDS.

23.A.2. Broj edukativnih kampanja na godišnjem nivou, koje se bave negativnim društvenim stavovima prema romskoj deci, deci sa smetnjama u razvoju, deci pripadnicima manjina, izbeglicama i deci tražiocima azila, deci migrantima, deci koja žive i rade na ulici, LGBT deci i deci sa HIV/AIDS.

23.A.3. Broj donetih presuda u postupcima radi zaštite od diskriminacije.

23.A.4. Broj krivičnih postupaka pokrenutih zbog diskriminacije i govora mržnje.

23.A.5. Broj pokrenutih postupaka kod Poverenika za zaštitu ravnopravnosti.

23.A.6. Broj donetih preporuka.

23.B.1. Novi Nacionalni akcioni plan za decu sadrži mere koje se odnose na unapređenje položaja dece u ruralnim područjima u smislu unapređenog pristupa i kvaliteta obrazovanja, zdravstvene zaštite i stanovanja.

23.B.2. Broj (procenat povećanja) dece iz ruralnih područja u odnosu na ukupan broj dece istog uzrasta koja: a) pohađaju predškolsko vaspitanje i obrazovanje; b) pohađaju obavezan pripremni predškolski program; v) završavaju srednjoškolsko obrazovanje.

23.B.3. Broj/procenat zabeleženih slučajeva kršenja primene Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (čl. 17) o obavezama roditelja, odnosno drugog zakonskog zastupnika po pitanju upisa deteta u PU i OŠ, kao i obavezi ustanove da upis izvrši.

23.C. Procenat realizovanosti mera predviđenih Akcionim planom za sprovođenje Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2013. do 2018. godine — sa podacima o resursima za sprovođenje AP.

23.D. Uspostavljen mehanizam, odnosno donet akt Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, kojim je omogućeno deci da samostalno podnose pritužbe u slučajevima diskriminacije.

STATUS

23.A. [Zakon o izmenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije](#) usvojen je 2021. godine. Antidiskriminacione klauzule su sadržane i u drugim zakonima u oblasti rodne ravnopravnosti, socijalne zaštite, zdravlja, obrazovanja, prava osoba sa invaliditetom, nacionalnih manjina i dr.

Vlada je 2022. godine usvojila [Strategiju prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2022. do 2030. godine](#) i [Akcioni plan za period 2022–2023. godine](#). Opšti cilj Strategije je usmeren na postizanje jednakih mogućnosti za pripadnike grupa koje su u riziku od diskriminacije da na ravnopravnoj osnovi sa drugima uživaju sva ljudska prava i slobode, kao i unapređenje efikasnosti sistema prevencije i zaštite od diskriminacije u svim oblastima i na svim nivoima. Formiran je i Savet za praćenje sprovođenja Strategije kao povremeno radno telo Vlade sa zadacima da prati napredak u izvršenju mera predviđenih Strategijom i sprovođenju aktivnosti utvrđenih akcionim planovima uz Strategiju.

Usvajanju Strategije je prethodila [Analiza efekata](#), odnosno polazne osnove za izradu nove strategije za prevenciju i zaštitu od diskriminacije koju je MRZBSP objavilo u avgustu 2019. godine.

Prema podacima RZS, tokom 2017. i 2018. godine, po jedna punoletna osoba bila je osuđena za krivično delo rasne ili druge diskriminacije. Tokom 2019. godine i 2021. nije bilo osuđenih punoletnih ni maloletnih osoba za krivično delo rasne ili druge diskriminacije, a tokom 2021. jedno punoletno lice je bilo osuđeno za ovo krivično delo. Nema podataka o tome da li je ovim krivičnim delima bilo oštećeno dete.

Evidencija pritužbi podnetih Povereniku za zaštitu ravnopravnosti vodi se na osnovu određenog ličnog svojstva: zbog diskriminacije na osnovu invaliditeta, pola, zdravstvenog stanja, starosnog doba, članstva u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama, na osnovu drugog ličnog svojstva, bračnog i porodičnog statusa, nacionalne pripadnosti i etničkog porekla, seksualne orijentacije, i na osnovu ostalih ličnih svojstava. Tako, ukoliko je diskriminisano dete na osnovu starosnog doba, ne traže se neka druga lična svojstva deteta (npr. pripadnost određenoj nacionalnoj manjini), ili ukoliko je došlo do diskriminacije po nekom drugom osnovu (npr. invaliditet), ne postoji obaveza da se da podatak da li je u pitanju dete. Sve ovo dovodi do nemogućnosti utvrđivanja tačnog broja pokrenutih postupaka pred Poverenikom za zaštitu ravnopravnosti, kao i broja Poverenikovih izdatih mišljenja i preporuka za zaštitu od diskriminacije romske dece, dece sa smetnjama u razvoju, dece pripadnika manjina, izbeglica i dece tražilaca azila, dece migranta, dece koja žive i rade na ulici, LGBT dece i dece sa HIV/AIDS.

CPD se obratio Povereniku za zaštitu ravnopravnosti sa zahtevom za pristup informacijama od javnog značaja kako bi se dobili podaci o navedenim kategorijama dece. U odgovoru Poverenika je navedeno da je u periodu od 15. novembra 2022. do 31. marta 2023. bilo tri pritužbe koje su se ticale romske dece, dok nije bilo pritužbi zbog diskriminacije dece pripadnika drugih manjina. Takođe, bilo je 19 pritužbi na osnovu zdravstvenog stanja i invaliditeta dece, kao i tri po osnovu drugih ličnih svojstava (izbeglice, deca tražioci azila, deca migranti). Nije bilo pritužbi u vezi s decom koja žive i rade na ulici, seksualnom orijentacijom niti zdravstvenim stanjem dece sa HIV/AIDS.

Pored toga, institucija Poverenika nije reagovala na dve prijave koje je zvanično podneo UCPD, a koje se odnose na nejednak tretman dece u ostvarivanju prava na novčane naknade koje je Vlada RS dodeljivala kao pomoć građanima u situaciji pandemije covid-19. Iako je i kancelarija Poverenika u posebnom postupku utvrdila da su deca imala nejednak tretman u pogledu mera koje je Vlada RS donosila kako bi ublažila negativne posledice epidemije, odnosno da mere koje je Vlada donosila nisu dovoljno uvažile potrebe dece i porodice sa decom, na zvanične prijave Poverenika nije reagovala iako je bila dužna da to učini u skladu sa zakonom.

U [Redovnom godišnjem izveštaju Poverenika za 2022. godinu](#) navedeno je da je tokom 2022. godine podneto 150 pritužbi zbog diskriminacije na osnovu starosnog doba, od čega se 33% pritužbi odnosilo na diskriminaciju dece. Kao ključni problemi su navedeni: pristupačnost objekata i prostora, posebno zdravstvenih ustanova i ustanova socijalne zaštite, položaj dece u inkluzivnom obrazovanju i ostvarivanju odgovarajuće podrške, različiti vidovi vršnjačkog nasilja, nedovoljnost obrazovnih programa o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kulturi međusobnog poštovanja i nediskriminacije, tolerancije, razumevanja i uvažavanja različitosti, rodne ravnopravnosti, međugeneracijske solidarnosti, kao i nedovoljan broj predškolskih ustanova.

U [Posebnom izveštaju o diskriminaciji dece Poverenika za zaštitu ravnopravnosti](#) za 2021. godinu je navedeno da je, tokom trajanja pandemije, posebno upitno bilo ostvarivanje prava deteta na obrazovanje, kao i na adekvatne usluge socijalne i zdravstvene zaštite. Deca pripadnici romske nacionalne manjine bila su teže pogođena merama za zaštitu i prevenciju od širenja epidemije, kao i druge grupe koje su u teškom ekonomskom položaju. Takođe, tokom 2021. godine, od ukupnog broja pritužbi zbog diskriminacije na osnovu godina života, 62% (31) pritužbi se odnosilo na diskriminaciju dece u najvećoj meri zbog nejednakog postupanja u oblasti obrazovanja, u postupcima pred organima javne vlasti i oblasti zdravstvene zaštite.

23.B. Postojeći zdravstveni informacioni sistem ne prati pokazatelje koji bi omogućili procenu obezbeđenosti dece predškolskog i školskog uzrasta u ruralnim područjima zdravstvenom zaštitom, odnosno dostupnost, pristupačnost i korišćenje usluga zdravstvene službe. Kada se indeks ranog razvoja koristi kao ishodna mera efekata zdravstvene zaštite stanovništva, obrazovanja i socijalno-ekonomskih uslova, prema podacima MICS-a iz 2019. godine, procenat dece uzrasta 3–4 godine koja se pravilno razvijaju u domenima poznavanja slova i brojki, fizičkog razvoja i socijalno-emocionalnog razvoja je nešto viši u gradskim područjima Srbije (98,4%) nego u ostalim područjima (95,4%). U romskim naseljima 89 odsto dece uzrasta 3–4 godine razvija se u skladu sa svojim uzrastom — sva deca se pravilno razvijaju u domenu fizičkog razvoja i učenja, nešto manje u domenu socijalno-ekonomskog razvoja, a najmanje u domenu ovog indeksa koji se odnosi na poznavanje slova i brojki.

Kada je u pitanju obrazovanje u ranom detinjstvu, kako pokazuju rezultati MICS-a iz 2019, 45,9% dece uzrasta 3–5 godina iz ruralnih naselja pohađa predškolsko obrazovanje, naspram 70,5% dece istog uzrasta iz gradskih sredina. Podaci su značajno drugačiji kada govorimo o pohađanju pripremnog predškolskog programa (deca uzrasta oko šest godina, odnosno godinu dana pre polazak u prvi razred) gde 94,8% dece iz ruralnih naselja pohađa ovaj program, naspram 91,8% dece iz gradskih naselja. Osnovnu školu pohađa 98% dece iz gradskih sredina i 99,8% dece iz ruralnih naselja. Srednju školu pohađa 90,8% dece iz ruralnih naselja.

Podaci o zabeleženim slučajevima kršenja primene Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja o obavezama roditelja i ustanova po pitanju upisa deteta u PU i OŠ (indikator 23.B.3) nisu dostupni. Podaci iz MICS-a pokazuju da postoje deca koja su van osnovnoškolskog sistema obrazovanja (0,4%).

23.C. Prema dostupnim podacima, procenjuje se da je oko 60% mera predviđenih Akcionim planom za sprovođenje Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period 2013–2018. realizovano.

23.D. Deci je omogućeno da samostalno podnose pritužbe Povereniku za zaštitu ravnopravnosti na obrascu pritužbe koji je prilagođen deci i mladima, a koji je dostupan na internet prezentaciji institucije. Međutim, kako je navedeno u odgovoru Poverenika u vezi sa zahtevom za pristup informacijama od javnog značaja CPD, nijedno dete se nije samostalno obratilo Povereniku u izveštajnom periodu.

PREDLOZI KOALICIJE

- Sprovesti istraživanja i edukativne kampanje koje se bave negativnim društvenim stavovima prema deci iz najranjivijih grupa, kao što su romska deca, deca sa smetnjama u razvoju, deca u sukobu sa zakonom, deca u pokretu, deca koja žive i rade na ulici, LGBT deca, deca koja žive u ruralnim područjima i dr.
- Preduzeti mere i aktivnosti kako bi profesionalci koji rade ili dolaze u kontakt sa decom u sistemima obrazovanja, socijalne zaštite, zdravstvene zaštite, pravosuđa, državne uprave i lokalne samouprave i unutrašnjih poslova bili obučeni za prepoznavanje, reagovanje i preduzimanje aktivnosti radi osiguranja ravnopravnosti u ostvarivanju prava deteta i primene postojećih propisa u ovoj oblasti.
- Sprovesti mere koje će omogućiti deci koja žive u ruralnim područjima i romskoj deci pristup kvalitetnom obrazovanju, adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti i stanovanju. Posebno, formirati mobilne jedinice domova zdravlja u čijem sastavu su pedijatar i specijalista dečje (preventivne) stomatologije za obilazak dece u ruralnim područjima i obezbediti sistematske preglede, stomatološke preglede i intervencije, osnovne lekove i medicinska sredstva za negu i zbrinjavanje zdravstvenih problema ove dece. U skladu sa time, stimulisati istraživanja o diskriminaciji dece iz ruralnih sredina koja je rezultat ograničene pristupačnosti zdravstvenoj zaštiti zbog nedostatka pedijataru, stomatologa i gašenja ambulanti u udaljenim područjima.
- Pratiti napredak u oblasti inkluzivnog obrazovanja dece i primenu Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja i otklanjati negativne i diskriminatorne prakse u obrazovanju, a naročito u odnosu na zdravstveno stanje deteta.
- Osigurati da se u okviru sistema obrazovanja obezbede individualizovane mere podrške dece sa invaliditetom radi postizanja maksimalnog akademskog i socijalnog razvoja.
- Uključiti decu, roditelje/staratelje, zaposlene i ostale stručne osobe kao aktivne partnere u sprovođenje aktivnosti vezane za sprečavanje diskriminacije u obrazovno-vaspitnim ustanovama, kako bi se dugoročno promovisao princip negovanja antidiskriminacione kulture kao preduslova kvalitetnog i sigurnog odrastanja dece.
- Obezbediti dovoljne ljudske, tehničke i finansijske resurse za efikasno sprovođenje Nacionalne strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2022. do 2030. godine.
- Obezbediti efikasan pristup dece sudovima u slučajevima diskriminacije i evidenciju sudova o pravnosnažnim presudama donetim u građanskim, prekršajnim i krivičnim postupcima u vezi sa diskriminacijom.
- Uvesti poseban mehanizam u okviru institucije Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za rešavanje slučajeva diskriminacije dece.

NAJBOLJI INTERESI DETETA

11. PREPORUKA:

25. U svetlu OK br. 14 (2013) o pravu deteta da njegovi najbolji interesi imaju primarni značaj, Komitet preporučuje da država ojača svoje napore kako bi se osiguralo da se ovo pravo na odgovarajući način integriše i dosledno tumači i primenjuje u svim zakonskim, upravnim i sudskim postupcima i odlukama, kao i u svim politikama, programima i projektima koji su relevantni za decu i imaju uticaj na decu. U tom smislu, država se podstiče da razvija procedure i kriterijume kojima se pružaju smernice svim relevantnim nadležnim licima u državnim organima za određivanje najboljih interesa deteta u svakoj oblasti i za davanje potrebne težine interesima deteta kao primarnom značaju.

INDIKATORI

25.1. Najbolji interesi deteta definisani kao pravo deteta, princip/načelo i obavezno pravilo postupanja donosioca odluka u svim zakonima koji imaju uticaj na dete (Zakon o pravima deteta, krovni zakoni u oblasti obrazovanja, socijalne zaštite, maloletničkog pravosuđa, sveobuhvatni zakon o deci i drugi) u skladu sa OK br. 14.

25.2. Usvojeni pravilnici u svim sektorima kojim se definišu smernice, procedure i kriterijumi za dosledno tumačenje, određivanje i primenu principa najboljih interesa deteta u skladu sa OK br. 14.

25.3. Kreirani programi obuke o primeni procedura i kriterijuma sa smernicama svim relevantnim licima koja su ovlašćena za određivanje najboljeg interesa deteta u svakoj oblasti i za davanje potrebne težine interesima deteta kao primarnom značaju;

25.4. Broj realizovanih obuka i broj učesnika obuka o primeni procedura i kriterijuma sa smernicama svim relevantnim licima koja su ovlašćena za određivanje najboljeg interesa deteta u svakoj oblasti i za davanje potrebne težine interesima deteta kao primarnom značaju.

STATUS

Princip najboljih interesa deteta se pominje u Ustavu RS, u kontekstu prava i dužnosti roditelja. Odredbom čl. 65 Ustava propisano je: „Sva ili pojedina prava mogu jednom ili oboma roditeljima biti oduzeta ili ograničena samo odlukom suda, ako je to u najboljem interesu deteta, u skladu sa zakonom.”

Porodični zakon predviđa da je svako dužan da se rukovodi najboljim interesom deteta u svim aktivnostima koje se tiču deteta (čl. 6. st. 1), ali ovaj princip nije na adekvatan način normativno konkretizovan i procesno operacionalizovan, tako da su njegovi praktični dometi nejasni i ograničeni.

Princip i pravo na postupanje u skladu sa najboljim interesima deteta nije prepoznat u zakonima RS na adekvatan način. Ovaj princip pominje se samo u nekim odredbama pojedinih zakona i pravilnika, za pojedine situacije, ali nije uspostavljen kao pravilo postupanja koje važi za sve odluke koje se tiču deteta u pravnom poretku RS.

Ne postoje pravilnici u upravnim i sudskim postupcima, sektorima unutrašnjih poslova, obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite kojima se definišu smernice, procedure i kriterijumi za dosledno tumačenje, određivanje i primenu principa najboljih interesa deteta u skladu sa OK br. 14.

Ne postoje razrađeni programi obuka o primeni procedura i kriterijuma sa smernicama svim relevantnim licima u vlasti za određivanje najboljeg interesa deteta u svakoj oblasti i za davanje potrebne težine interesima deteta kao primarnom značaju.

U prethodnom periodu, UCPD je tokom procesa konsultacija o izmenama i dopunama Zakona o osnovama obrazovanja i vaspitanja predlagao izmene koje bi integrisale primenu principa najboljeg interesa deteta u vaspitno-obrazovnom sistemu, na način koji je uspostavljen Konvencijom i OK br. 14, ali predlozi nisu prihvaćeni, tako da ni obrazovni sistem nema normativno uređenu ovu oblast, što je u suprotnosti sa Konvencijom i ignorisanje preporuke br. 10 Komiteta.

CPD je, zajedno sa grupom stručnjaka, pripremio Priručnik o primeni principa najboljih interesa deteta za sudije i stručnjake CSR u građanskim sudskim postupcima (UNICEF, IPA 2013). Prema nalazima istraživanja CPD „Kako do pravosuđa po meri deteta — Istraživanje efikasnosti, participacije i utvrđivanja najboljeg interesa deteta u građanskim sudskim postupcima”, sprovedenog u partnerstvu sa UNICEF-om 2017. godine, utvrđeno je da izrađene smernice same po sebi nisu proizvele željeni pomak u kvalitativnom sagledavanju principa najboljeg interesa deteta ni kod sudija ni kod organa starateljstva, što upućuje na zaključak da je neophodno nastaviti rad sa razvijenim instrumentom i nadograditi ga drugim aktivnostima, kao što je jačanje kapaciteta stručnjaka kroz edukacije.

Takođe, UNICEF je podržao Pravosudnu akademiju u organizaciji obuka za sudije koji postupaju u porodičnim stvarima o primeni principa najboljih interesa deteta.

PREDLOZI KOALICIJE

- Uskladiti zakonski okvir u oblasti pravosuđa, socijalne zaštite, zdravstvene zaštite i obrazovanja u pogledu operacionalizacije principa najboljih interesa deteta sa odredbama Konvencije i OK br. 14.
- Jačati kapacitete stručnjaka u sistemima pravosuđa, socijalne zaštite, zdravstvene zaštite i obrazovanja kako bi se princip najboljih interesa deteta dosledno primenjivao i poštovao u praksi.

PRAVO NA ŽIVOT, OPSTANAK I RAZVOJ

12. PREPORUKA:

Komitet apeluje na državu da:

27.A. unapredi regionalnu organizaciju neonatalnih usluga da bi se obezbedio pristup adekvatnim institucionalnim i profesionalnim kapacitetima u skladu sa tehničkim smernicama OHCHR o eliminisanju mortaliteta i morbiditeta dece ispod pet godina starosti koji se mogu sprečiti.

27.B. ojača napore da se pristup adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti i neonatalnim uslugama proširi na najugroženije porodice, uključujući romske porodice i one koji žive u marginalizovanim i udaljenim oblastima;

27.C. ojača zdravstvenu zaštitu romskih žena i dece putem efikasnih terenskih usluga, kao i da osigura da projekat „Zdravstveni medijatori” ima dovoljno ljudskih, tehničkih i finansijskih resursa za efikasno obavljanje redovnih kućnih poseta.

Ciljevima održivog razvoja Agende 2030 takođe je predviđeno sledeće: Cilj 2. Okončati glad, postići bezbednost hrane i poboljšanu ishranu i promovisati održivu poljoprivredu (2.1, 2.2), Cilj 3. Obezbediti zdrav život i promovisati blagostanje za ljude svih generacija (3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 3.8).

INDIKATORI

- 27.A.1.** Uspostavljena četiri perinatalna centra.
- 27.A.2.** Usvojen novi Nacionalni vodič za neonatološko zbrinjavanje.
- 27.A.3.** Uspostavljen sistem blagovremenog transporta prevremeno rođene dece.
- 27.A.4.** Udeo (%) porođaja sa stručnom pomoći.
- 27.A.5.** Obezbeđen dovoljan broj neonataloga (broj novorođenčadi na jednog neonatologa).
- 27.A.6.** Stopa perinatalne smrtnosti (mrtvorodenja + umrla novorođenčad u prvoj nedelji — 0–6 dana na 1.000 porođaja kroz mrtvorodenja + živorodenja).
- 27.A.7.** Udeo (%) novorođenčadi sa malom telesnom masom na rođenju (manjom od 2.500 grama).
- 27.A.8.** Stopa neonatalne smrtnosti (umrla novorođenčad tokom prvog meseca — 0–28 dana na 1.000 živorodenih).
- 27.A.9.** Stopa smrtnosti odojčadi (umrla odojčad na 1.000 živorodenih).
- 27.A.10.** Stopa smrtnosti dece do pet godina starosti (umrla deca do navršenog petog rođendana na 1.000 dece tog uzrasta).
- 27.B.1.** Obuhvat (%) babinjara i novorođenčadi patronažnom posetom u prvoj nedelji posle porođaja.
- 27.B.2.** Obuhvat (%) novorođenčadi patronažnim posetama prve nedelje po rođenju — disagregiran na svu novorođenčad i onu iz romskih naselja, kao i novorođenčad sa smetnjama u razvoju.
- 27.B.3.** Obuhvat (%) odojčadi patronažnim posetama — prvim i ponovnim — disagregiran na svu odojčad i onu iz romskih naselja, kao i odojčad sa smetnjama u razvoju.
- 27.B.4.** Stopa smrtnosti odojčadi koja žive u romskim naseljima.
- 27.B.5.** Stopa smrtnosti dece do pet godina starosti koja žive u romskim naseljima.
- 27.C.1.** Zanimanje zdravstveni medijator/medijatorka prepoznato i ustanovljeno u zdravstvenom sistemu.
- 27.C.2.** Broj zdravstvenih medijatorki.
- 27.C.3.** Broj korisnika usluga zdravstvenih medijatorki (romske žene i deca) na godišnjem nivou.
- 27.C.4.** Udeo (%) opština sa romskom populacijom koja živi u nestandardnim naseljima u kojima rade zdravstveni medijatori/medijatorka.
- 27.C.5.** Prosečan broj kućnih poseta romskim porodicama u nestandardnim naseljima po zdravstvenoj medijatorki za godinu dana.
- 27.C.6.** Prosečan broj kućnih poseta romskim porodicama u nestandardnim naseljima sa decom predškolskog uzrasta po zdravstvenoj medijatorki za godinu dana.

STATUS

27.A. Nije uspostavljena regionalna organizacija perinatalne zdravstvene zaštite u RS. Nacrt Plana optimizacije mreže ustanova zdravstvene zaštite u Srbiji (Master plan zdravstva), koji je izrađen u okviru Drugog projekta razvoja zdravstva a koji finansira Svetska banka, predviđa regionalnu organizaciju perinatalne zdravstvene zaštite, međutim, ovaj master plan još nije usvojen. Postignut je praktično potpun obuhvat sve dece rođenjem uz stručnu pomoć. Telesnu masu na rođenju manju od 2.500 grama je imalo 6% dece u Srbiji, dok je kod 11% novorođenčadi iz romskih naselja (skoro dvostruko više) telesna masa bila manja od 2.500 grama. Perinatalna smrtnost, neonatalna smrtnost i smrtnost odojčadi je praktično nepromenjena u periodu od 2017. do 2021. godine sa skokom 2020. godine, kao posledicom pandemije izazvane koronavirusom. Stopa smrtnosti odojčadi u Srbiji je 2021. godine

bila 4,7 umrle odojčadi na 1.000 živorođenih, dok je prema podacima EUROSTATA (Mortality and life expectancy statistics) smrtnost odojčadi u EU 2021. bila 3,2. Smrtnost odojčadi u romskim naseljima prema podacima MICS 2019. je bila 8 umrlih beba na 1.000 živorođene dece i značajno je veća od nacionalnog proseka, mada je od prethodnog istraživanja MICS-a iz 2014. godine smanjena za skoro pet umrlih beba. Smrtnost dece do navršene petog rođendana se kretala od pet do skoro šest u 2019. i 2020, kao posledice pandemije covid-19. Smrtnost dece do pet godina starosti u romskim naseljima je 9 umrlih na 1.000 živorođenih (MICS 2019).

27.B. U Srbiji je mala razlika u obuhvatu porodilja patronažnim posetama u prvoj nedelji posle porođaja i prosečnog broja poseta odojčetu između nacionalnog proseka i romskih naselja prema podacima MICS 2019. Baza podataka o radu zdravstvenih medijatorki i njihovih poseta porodiljama, novorođenčadi i odojčadi u podstandardnim romskim naseljima nije dostupna već nekoliko godina.

27.C. Od kraja 2017. godine broj (romskih) zdravstvenih medijatorki je povećan sa 80 na 85 u 2019. godini, raspeđenih u 75 opština Srbije, a njihov radnopravni status nije rešen niti je prihvaćen održivi model njihove institucionalizacije, i to stanje je ostalo nepromenjeno. Obezbeđena su sredstva za njihov rad ali je baza podataka o njihovom radu koja je locirana u Ministarstvu zdravlja trenutno neaktivna. U 60 domova zdravlja postoji program za praćenje pokazatelja rada zdravstvenih medijatorki ali objedinjeni podaci nisu dostupni. Epidemija prouzrokovana virusom covid-19 dovela je do promene načina rada zdravstvenih medijatorki, pa je deo njihovih aktivnosti preusmeren na telefonsku komunikaciju sa romskim porodicama. U 2021. godini, u pojedinim područjima je organizovana obuka zdravstvenih medijatorki iz imunizacije i zaštite od koronavirusa, obezbeđena im je odeća i obuća za rad, kao i vozilo za obilazak terena, ali su to još uvek pojedinačne projektne inicijative. Nema ni dostupnih podataka o vakcinaciji romske ostale dece starije od 12 godina od koronavirusa.

PREDLOZI KOALICIJE

- Imajući u vidu višu smrtnost novorođenčadi i odojčadi u odnosu na EU prosek i nepromenjene stope smrtnosti novorođenčadi, odojčadi i dece ispod pet godina starosti od 2017. godine, uspostaviti regionalnu organizaciju perinatalne zdravstvene zaštite u Srbiji i smanjiti razlike u smrtnosti romske novorođenčadi, odojčadi i dece ispod pet godina starosti i ostale dece boljom organizacijom i većom dostupnošću ovih usluga ranjivim društvenim grupama.
- Razviti i primeniti održiv model institucionalizacije zdravstvenih medijatorki i rešiti njihov radnopravni status kako bi im se obezbedila materijalna sigurnost, a njihovim radom smanjile razlike u zdravstvenom stanju dece iz romskih naselja i ostale dece u Srbiji.

POŠTOVANJE MIŠLJENJA DETETA

13. PREPORUKA:

29. U skladu sa članom 12 Konvencije i u svetlu OK br. 12 (2009) o pravu deteta da se sasluša njegovo mišljenje, Komitet podstiče državu potpisnicu da osigura da se stavovima dece posveti dužna pažnja, u porodici, u školama, u sudovima i u svim relevantnim administrativnim i drugim postupcima u vezi sa njima kroz, između ostalog, usvajanje odgovarajućih zakona, obuku stručnjaka, uspostavljanje specifičnih aktivnosti u školama i opšte podizanje svesti. Komitet takođe podstiče državu potpisnicu da sarađuje sa relevantnim akterima u širenju informacija o Konvenciji i da ojača stvaranje smislenog prostora kroz koji deca mogu da utiču na javnu politiku.

INDIKATORI

- 29.1.** Pravo deteta da se sasluša njegovo/njeno mišljenje u procesu donošenja odluka od interesa za dete definisani kao pravo deteta i princip/načelo i obavezno pravilo postupanja donosioca odluka u svim zakonima i strateškim dokumentima koji imaju uticaj na dete (Zakon o pravima deteta, krovni zakoni u oblasti obrazovanja, socijalne zaštite, zdravstvene zaštite, pravosuđa, sveobuhvatni zakon o deci i drugi) u skladu sa OK br. 12.
- 29.2.** Usvojeni pravilnici u svim sektorima (obrazovanje, socijalna zaštita, zdravstvo i pravosuđe) kojima se definišu smernice, procedure i kriterijumi za dosledno tumačenje, određivanje i primenu principa i prava deteta da se sasluša njegovo/njeno mišljenje u procesu donošenja odluka od interesa za dete u skladu sa OK br. 12.
- 29.3.** Kreirani programi obuke o primeni Pravilnika za pribavljanje i adekvatno uzimanje u obzir stavova dece u svim relevantnim administrativnim i drugim postupcima.
- 29.4.** Broj realizovanih obuka i broj učesnika obuka o primeni Pravilnika za pribavljanje i adekvatno uzimanje u obzir stavova dece u svim relevantnim administrativnim i drugim postupcima.
- 29.5.** Uspostavljeni mehanizmi na nacionalnom i lokalnom nivou koji omogućavaju participaciju dece i njihov uticaj na unapređenje javnih politika koje ih se tiču.
- 29.6.** Evaluacija o tome da li je obezbeđena participacija dece.
- 29.7.** Broj i vrsta mehanizama na nacionalnom i lokalnom nivou.
- 29.8.** Broj dece čije je mišljenje saslušano na godišnjem nivou.
- 29.9.** Broj aktivnosti u školama koje promovišu pravo dece na participaciju.
- 29.10.** Broj aktivnosti kojima se deca podstiču da izražavaju svoje mišljenje.
- 29.11.** Broj izveštaja o konsultacijama koje su vođene sa decom u cilju pribavljanja njihovog mišljenja.
- 29.12.** Broj tela na lokalnom i nacionalnom nivou u kojima deca učestvuju i daju mišljenje na teme koje ih se direktno tiču.

STATUS

Pravo deteta na slobodno izražavanje mišljenja nije garantovano kao opšte pravo deteta u nacionalnim zakonima tako da ne postoji izričito propisana obaveza da detetovo mišljenje, prilikom ostvarivanja prava, bude saslušano i da ga uzmu u obzir roditelji i zaposleni u svim državnim institucijama, kao ni da se detetu pruže sve relevantne informacije na osnovu kojih bi ono napravilo izbor.

Porodični zakon sadrži odredbu o pravu deteta da se sasluša njegovo/njeno mišljenje (čl. 65) koja nije u potpunosti usklađena sa OK br. 12. Tako zakon ne predviđa obavezu i odgovornost roditelja da detetu pruže informacije koje se odnose na važne odluke koje se donose, kao ni da se detetu omogući izražavanje mišljenja o odlukama, kao i da to mišljenje bude uzeto u obzir.

Zakon o maloletnicima ne predviđa eksplicitno pravo deteta učinioca ili žrtve krivičnog dela da se njegovo mišljenje sasluša i uzme u obzir u postupku.

Princip participacije nije prepoznat ni Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, iako je UCPD u procesu javne rasprave o izmenama i dopunama Zakona predlagao MPNTR, ali predlozi nisu usvojeni.

Nacrt Zakona o pravima deteta i Zaštitniku prava deteta koji sadrži odredbu o pravu deteta da se sasluša njegovo/njeno mišljenje u procesu donošenja odluka od interesa za dete definisano kao pravo deteta i princip/načelo i obavezno pravilo postupanja donosioca odluka u skladu sa OK br. 12 još uvek nije usvojen.

Pravilnici kojima se definišu smernice, procedure i kriterijumi za dosledno tumačenje, određivanje i primenu principa i prava deteta da se sasluša njegovo mišljenje u procesu donošenja odluka od interesa za dete u skladu

sa OK br. 12 u sistemima obrazovanja, socijalne zaštite, zdravstvene zaštite i pravosuđa ne postoje. Takođe, ne postoje ni programi obuke o postupku primene prava deteta da se njegovo mišljenje pribavi i adekvatno uzme u obzir u postupcima u sistemima obrazovanja, socijalne zaštite, zdravstvene zaštite i pravosuđa, kao ni mehanizmi na nacionalnom i lokalnom nivou koji omogućavaju participaciju dece i njihov uticaj na unapređenje javnih politika koje ih se tiču. Podaci o broju dece čije je mišljenje saslušano na godišnjem nivou se ne vode u odgovarajućim evidencijama.

Aktivnosti u školama i drugim sredinama koje promovišu pravo deteta na participaciju ne sprovode se niti postoje informacije da su planirane odgovarajućim planovima i programima. Konsultacije sa decom radi pribavljanja njihovog mišljenja se ne sprovode, a tela na lokalnom i nacionalnom nivou u kojima deca učestvuju i daju mišljenje na teme koje ih se direktno tiču postoje samo u okviru školskih parlamenata. Elementi ovog prava se prepoznaju u odredbama koje predviđaju osnivanje učeničkih parlamenata, što je pohvalno, ali svakako ne i dovoljno za potpuno uživanje ovog prava u obrazovnom sistemu. Prateći preporuku Komiteta, UCPD je izradio Predlog praktične politike sa predlogom Pravilnika o participaciji i informisanju učenika u osnovnom obrazovanju i zatražio mišljenje Saveta za prava deteta koji je trebalo da se tokom 2020. godine izjasni o predlogu, nakon čega bi bio upućen MPNTR. Ipak, zbog pandemije, izbora koji su održani u junu 2020. godine i sporog formiranja Vlade, kao i zbog činjenice da je članovima Saveta za prava deteta istekao mandat, kao i da su se u sazivu (april 2021 — mart 2022) održale samo dve sednice, predlog se nije našao na dnevnom redu.

CPD je, zajedno sa grupom stručnjaka, pripremio Priručnik o učešću deteta za sudije i stručnjake CSR u građanskim sudskim postupcima (UNICEF, IPA 2013). Takođe, CPD je objavio brojne brošure i [onlajn digitalne aplikacije za decu](#) o pravu na participaciju u građanskim sudskim postupcima, sistemu alternativnog staranja, obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti, o pravosuđu po meri deteta, zaštiti dece od trgovine ljudima i bezbednosti na internetu. Kako bi se pripremili i verifikovali sadržaji ovih brošura i aplikacija, sprovedene su fokus grupe sa oko sto dece.

Takođe, UNICEF je podržao Pravosudnu akademiju u organizaciji obuka za sudije koji postupaju u porodičnim stvarima o primeni principa participacije dece u ovim postupcima.

PREDLOZI KOALICIJE

- **Unaprediti zakonski okvir za postupanje stručnjaka u sistemima obrazovanja, socijalne zaštite, zdravstvene zaštite i pravosuđa kroz usvajanje sveobuhvatnog zakona o pravima deteta i Zaštitniku prava deteta, izmene relevantnih zakona i donošenje pravilnika o primeni principa participacije u skladu sa Konvencijom i OK br. 12 Komiteta.**
- **Kontinuirano jačati kapacitete stručnjaka u ovim sistemima kako bi se princip participacije dosledno primenjivao u praksi.**
- **Osigurati mehanizme učešća dece u lokalnoj zajednici kroz dalje jačanje i povezivanje postojećih instrumenata — učeničkih parlamenata i kancelarija za mlade.**

D. GRAĐANSKA PRAVA I SLOBODE (čl. 7, 8 i 13–17)

REGISTRACIJA ROĐENJA

14. PREPORUKA:

31. Komitet preporučuje da država ugovornica osigura potpunu primenu novih propisa koji omogućavaju direktnu registraciju rođenja dece čiji roditelji nemaju lična dokumenta i da pokrene postupak za utvrđivanje državljanstva dece čiji su roditelji bez državljanstva ili čije državljanstvo nije poznato.

Ova preporuka je dobijena i u trećem ciklusu UPR-a (7.28), a predviđena je i Ciljevima održivog razvoja Agende 2030 (Cilj 16. Promovisati miroljubiva i inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbediti pristup pravdi za sve i izgraditi efikasne, pouzdane i inkluzivne institucije na svim nivoima, 16.9). Takođe, ovo je i preporuka Evropskog parlamenta koja je data u [Izveštaju o napretku Evropske komisije iz oktobra 2021.](#)

INDIKATORI

- 31.1.** Zakonodavna regulativa omogućava registraciju rođenja dece čiji roditelji nemaju lična dokumenta.
- 31.2.** Uspostavljanje sistema za direktan upis u matične knjige rođenih sve dece na teritoriji RS odmah po rođenju, bez obzira na pravni status njihovih roditelja.
- 31.3.** Broj dece migranata i tražilaca azila upisanih u matičnu knjigu rođenih u odnosu na broj dece migranata i tražilaca azila koji su rođeni na teritoriji RS.
- 31.4.** Broj pokrenutih postupaka za utvrđivanje državljanstva dece čiji su roditelji bez državljanstva ili čije državljanstvo nije poznato, na godišnjem nivou.
- 31.5.** Broj evidentiranih slučajeva dece čiji su roditelji bez državljanstva.
- 31.6.** Broj dodeljenih državljanstava deci čiji su roditelji bez državljanstva ili čije državljanstvo nije poznato.
- 31.7.** Propisan postupak utvrđivanja državljanstva.

STATUS

Srbija je ratifikovala Konvenciju i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima kojima se svakom detetu bez diskriminacije garantuje pravo na upis činjenice rođenja, pravo na lično ime i sticanje državljanstva. Takođe, Srbija je ratifikovala i Konvenciju o smanjenju broja lica bez državljanstva. Međutim, u praksi i dalje postoje sistemske prepreke da se deca čiji roditelji nemaju lične dokumente upišu u matične knjige rođenih (MKR).

Ta deca ne mogu biti upisana u MKR odmah nakon rođenja, već je za njih potrebno voditi posebne postupke (određivanje ličnog imena, naknadni upis u MKR ili vanparnični sudski postupak utvrđivanja vremena i mesta rođenja deteta, što može da traje duži vremenski period). Jedna od osnovnih prepreka za upis ove dece u MKR nalazi se u odredbama dva podzakonska akta kojima je propisano da se lični podaci roditelja upisuju na osnovu podataka iz matičnih knjiga, izvoda iz matičnih knjiga i lične karte, a za strance na osnovu putne isprave, lične karte ili identifikacionog dokumenta koji je izdao nadležni organ RS. Usled toga je deci onemogućeno da se upišu u MKR ukoliko njihovi roditelji ne poseduju izvod iz MKR i ličnu kartu. Iako su 2020. godine ministarstva nadležna za državnu upravu i lokalnu samoupravu, unutrašnje poslove, zdravlje i rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja donela zajedničku instrukciju o postupanju u slučajevima rođenja deteta čiji roditelji nemaju lična dokumenta radi omogućavanja upisa u MKR, u praksi dete i dalje ne može da se upiše u MKR ako majka nema ličnu kartu odmah po rođenju. Na potrebu izmene ovih podzakonskih akata ukazala je i Evropska komisija u svom izveštaju o napretku Srbije u procesu pristupanja EU za 2019. i 2020. godinu. U [Izveštaju za 2022. godinu](#), Evropska komisija je ponovila da se sva rođenja moraju upisati u matične evidencije odmah po rođenju dece, bez obzira na status njihovih roditelja.

Takođe, vanparnični postupak utvrđivanja vremena i mesta rođenja u praksi je neretko dugotrajan, pojedini sudovi zahtevaju plaćanje sudskih taksi, postoji obaveza prethodnog vođenja upravnog postupka za naknadni upis u MKR, vođenje posebnog postupka za svakog člana porodice i dr.

Takođe, ostvarivanje prava na upis u MKR može biti otežano zbog [Zaključka Građanskog odeljenja Vrhovnog kasacionog suda \(VKS\) donetog 2020. godine](#).⁷ Naime, VKS je zauzeo stav da vanparnični postupci za utvrđivanje vremena i mesta rođenja mogu da se sprovode tek po pravnosnažnom okončanju upravnog postupka u kome je zahtev istog lica za upis u MKR odbijen zbog toga što u tom postupku nije dokazano vreme i mesto rođenja istog lica. Takođe, predviđeno je da lice koje je bilo upisano u MKR, ali su te knjige uništene, ne može tražiti od vanparničnog suda da utvrđuje činjenicu njegovog vremena i mesta rođenja, a što važi i za „lica koja su upisana u MKR tzv. R. Kosovo”.⁸

Roditelji migranti na teritoriji Srbije često su bez identifikacionih dokumenata i ne mogu da dokažu svoj identitet i državljanstvo. Deca izbeglice i migranti koji se rode na teritoriji RS, a čiji roditelji nemaju lična dokumenta iz države porekla ili uobičajenog boravišta, u praksi se upisuju u MKR na osnovu potvrde koju Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) izdaje strancima koji izraze nameru da podnesu zahtev za azil u RS ili na osnovu lične karte za tražioce azila ili za osobe kojima je dodeljena zaštita. Iako se uspostavljena praksa nadležnih matičnih službi prilikom upisa dece može oceniti kao pozitivna i u interesu dece, takva praksa stvara i određenu pravnu nesigurnost. Potvrda o registraciji lica koje je izrazilo nameru da podnese zahtev za azil ne može da služi kao identifikacioni dokument, niti se podaci mogu upisati u nju isključivo na osnovu usmenog iskaza lica koje je registrovano.

MDULS, kao i RZS, ne poseduju podatak o broju i procentu dece čije je rođenje registrovano, a čiji roditelji ne poseduju lična dokumenta. Poslovi vođenja matičnih knjiga poveravaju se opštinama i gradovima i ne postoji evidencija objedinjenih podataka za teritoriju cele Srbije. Nema podataka o broju dece čiji su roditelji bez državljanstva, niti o broju pokrenutih postupaka za utvrđivanje državljanstva dece čiji su roditelji bez državljanstva ili čije državljanstvo nije poznato.

Nije poznat broj dodeljenih državljanstava deci čiji su roditelji bez državljanstva ili čije državljanstvo nije poznato. Zakonom o državljanstvu propisano je da dete rođeno ili nađeno na teritoriji Srbije stiče državljanstvo rođenjem ako su mu oba roditelja nepoznata ili nepoznatog državljanstva ili bez državljanstva ili ako je dete bez državljanstva. Međutim, zakon ovaj vid sticanja državljanstva predviđa kao supsidijarni, pri čemu dete državljanstvo Srbije ne može da stekne automatski već na osnovu konstitutivne odluke nadležnog organa.

⁷ Zaključak o nadležnosti vanparničnog suda u postupku upisa u MKR, utvrđen na sednici Građanskog odeljenja Vrhovnog kasacionog suda održanoj 3.7.2020.

⁸ Pregled prepreka u ostvarivanju prava na upis u matičnu knjigu rođenih, sticanje državljanstva i prijavu prebivališta u 2021. godini, Praksis, UNHCR, 2021.

MUP obavlja postupak utvrđivanja državljanstva za lice koje je steklo državljanstvo RS, a nije upisano u MKR ili u evidencije državljana koje su vođenje po dosadašnjem propisima. Postupak se pokreće na zahtev osobe koja je stekla državljanstvo, a nije upisana u MKR, odnosno na zahtev nadležnog organa koji vodi postupak ostvarivanja prava lica ili po službenoj dužnosti. Srbija još uvek nije donela niti usvojila procedure za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva.

PREDLOZI KOALICIJE

- **Izmeniti podzakonske akte koji onemogućavaju upis u MKR dece čiji roditelji nemaju izvod iz MKR i ličnu kartu, i to član 5 Pravilnika o postupku izdavanja prijave rođenja deteta i obrascu prijave rođenja deteta u zdravstvenoj ustanovi i tačke 10 i 24 Uputstva o vođenju matičnih knjiga i obrascima matičnih knjiga, kako bi deca roditelja koji ne poseduju lična dokumenta nesmetano bila upisana u MKR odmah nakon rođenja.**
- **Staviti van snage Zaključak Građanskog odeljenja VKS o nadležnosti vanparničnog suda u postupku upisa u MKR.**
- **Unaprediti pristup pravdi licima u vanparničnim postupcima kroz povećanje efikasnosti i ekonomičnosti postupka.**
- **Usvojiti procedure za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva i propisati postupak sticanja srpskog državljanstva za decu roditelja čije je državljanstvo nepoznato ili koji nemaju državljanstvo.**

E. NASILJE NAD DECOM (čl. 19, 24 (3), 28 (2), 34, 37 (a) i 39)

SLOBODA DETETA OD SVIH OBLIKA NASILJA

15. PREPORUKA:

Pozivajući se na OK br. 13 o pravu deteta na slobodu od svih oblika nasilja, kao i na Cilj održivog razvoja 16.2 da se iskorene, između ostalog, svi oblici nasilja nad decom, Komitet preporučuje Srbiji da:

33.A. uspostavi zakonodavne i druge mere kako bi osigurala obavezno usklađivanje Opšteg i Posebnih protokola o zaštiti dece od zlostavljanja i nasilja, kao i da obezbedi dostupnost ljudskih, finansijskih i tehničkih resursa kako bi se osigurala primena;

33.B. u saradnji sa kancelarijom Zaštitnika građana, u njegovom svojstvu NPM-a, uspostavi mehanizam praćenja kako bi se osigurala zaštita sve dece u institucijama i alternativnom zbrinjavanju od svih oblika mučenja, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja i kako bi imala pristup poverljivim, bezbednim mehanizmima i deci prilagođenim mehanizmima za žalbe u vezi sa lišavanjem slobode, uslovima pritvora i postupanjem;

33.C. osigura uspostavljanje preventivnih mehanizama za zaštitu dece sa intelektualnim i drugim psihosocijalnim oštećenjima od bilo koje vrste fizičkog ili seksualnog nasilja i da uspostavi obavezne obuke o nasilju nad decom za sve relevantne stručnjake;

33.D. ojača nacionalne programe za rešavanje problema nasilja u školama uz podršku Ministarstva prosvete i agencija za obuku nastavnika, kako bi se uspostavili standardi, savetovanje i stručna provera nasilja u školama, i da obezbedi obuku, uključujući i za roditelje, o rizicima nasilja (na internetu);

33.E. razvije kampanju podizanja javne svesti kao sredstva promene prevladajućih stavova u vezi sa nasiljem nad decom i da krene u pravcu nulte tolerancije;

33.F. osigura efikasnu saradnju, koordinaciju i razmenu podataka između službi za zaštitu dece, policije i pravosudnog sistema;

33.G. zatraži tehničku saradnju sa UNICEF-om i SZO, kao sredstvima rešavanja pomenutih pitanja.

Pitanje nasilja je obuhvaćeno i Trećim ciklusom UPR-a (6.51, 6.52, 6.53, 6.54, 7.89), preporukama Komiteta za prava osoba sa invaliditetom (32), Komiteta za prisilne nestanke (14.34), kao i Ciljevima održivog razvoja — Cilj 16. Promovisati miroljubiva i inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbediti pristup pravdi za sve i izgraditi efikasne, pouzdane i inkluzivne institucije na svim nivoima (16.2. i 16.3), Cilj 5. Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i devojčice (5.2).

INDIKATORI

- 33.A.1.** U Strategiji prevencije i zaštite dece od nasilja i pripadajućem akcionom planu propisana je mera usklađivanja Opšteg protokola i Posebnih protokola o zaštiti dece od zlostavljanja i nasilja.
- 33.A.2.** Izmenjeni i dopunjeni Opšti i posebni protokoli o zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja.
- 33.A.3.** Osigurana primena Opšteg i posebnih protokola, kroz donošenje odgovarajućeg obavezujućeg pravnog akta – uredbе, odnosno pravilnika.
- 33.A.4.** Broj opština koje su potpisale međusektorske protokole o saradnji za implementaciju Opšteg i posebnog protokola o zaštiti dece od nasilja.
- 33.B.1.** Broj poseta institucijama u kojima se nalaze deca od strane NPM-a i nevladinih organizacija sa kojima NPM saraduje.
- 33.B.2.** Adekvatno informisanje dece u institucijama i alternativnom zbrinjavanju o već postojećim mehanizmima koji im omogućavaju da prijave nasilje na jeziku koji dete razume.
- 33.B.3.** Adekvatno informisanje dece u institucijama i alternativnom zbrinjavanju o već postojećim mehanizmima za podnošenje žalbe u vezi sa lišavanjem slobode, uslovima pritvora i postupanjem na jeziku koji dete razume.
- 33.B.4.** Broj/procentat postupanja po preporukama NPM-a u vezi sa lišavanjem slobode, uslovima pritvora i postupanjem.
- 33.B.5.** Broj/procentat dece koja koriste mehanizam za žalbe u vezi sa lišavanjem slobode, uslovima pritvora i postupanjem.
- 33.B.6.** Uspostavljen poverljiv, bezbedan i deci prilagođen mehanizam za žalbe.
- 33.B.7.** Sva deca informisana o načinima zaštite.
- 33.C.1.** Uspostavljen je preventivni mehanizam za zaštitu dece sa intelektualnim i drugim psihosocijalnim oštećenjima od bilo koje vrste fizičkog ili seksualnog nasilja.
- 33.C.2.** Broj programa obavezne obuke o nasilju nad decom za sve relevantne stručnjake.
- 33.C.3.** Broj stručnjaka koji su pohađali obavezne obuke o nasilju nad decom.
- 33.C.4.** Broj drugih formi stručnog usavršavanja (edukacije, tribine i sl.).
- 33.C.5.** Broj stručnjaka koji su pohađali druge forme stručnog usavršavanja (edukacije, tribine i sl.).
- 33.C.6.** Broj prijavi nasilja nad decom sa intelektualnim i drugim psihosocijalnim oštećenjima podnetih nadležnim organima.
- 33.D.1.** Broj nacionalnih programa i projekata za unapređivanje zaštite od nasilja u ustanovama obrazovanja i vaspitanja.
- 33.D.1a** Izrada softvera za praćenje pojava nasilja i diskriminacije u ustanovama obrazovanja i vaspitanja.
- 33.D.2.** Primena upitnika o bezbednosti školskog okruženja i unapređenja bezbednosti u školama.
- 33.D.3.** Broj postupanja u vezi sa vršnjačkim nasiljem.
- 33.D.4.** Broj prijavljenih situacija nasilja trećeg nivoa i procenjenih nivoa diskriminacije.
- 33.D.5.** Broj obuka za zaposlene u obrazovanju na temu prevencije nasilja i diskriminacije.
- 33.D.5.a** Broj edukativnih aktivnosti za roditelje na temu prevencije nasilja i diskriminacije.
- 33.D.6.** Usvojeni standardi za odgovor na nasilje u školama i stručnu proveru nasilja u školama.
- 33.E.1.** U skladu sa Strategijom prevencije i zaštite dece od nasilja, razvijena kampanja podizanja javne svesti kao sredstva promene preovlađujućih stavova u vezi sa nasiljem nad decom.
- 33.E.2.** Broj realizovanih događaja u okviru kampanje podizanja javne svesti kao sredstva promene preovlađujućih stavova u vezi sa nasiljem nad decom.

33.F.1. Doneti unapređeni Opšti i posebni protokoli koji uređuju međusektorsku saradnju.

33.F.2. Unapređeni propisi i procedure koje definišu način razmene podataka među resorima.

33.G. UNICEF i SZO pružaju podršku u prevenciji i zaštiti dece od svih oblika nasilja: (a) broj sprovedenih projekata uz podršku UNICEF-a odnosno SZO, (b) broj drugih instrumenata tehničke podrške UNICEF-a odnosno SZO (analize, evaluacije, obezbeđena ekspertska podrška u pojedinim pitanjima prevencije i zaštite dece od nasilja i dr).

STATUS

33.A. Vlada RS usvojila je Strategiju za prevenciju i zaštitu dece od nasilja od 2020. do 2023. godine koja predviđa usklađivanje Opšteg i posebnih protokola o zaštiti dece od nasilja.

Početakom 2022. godine Vlada RS je na kraju mandata usvojila [Opšti protokol za zaštitu dece od nasilja](#) čiji je cilj obezbeđenje systemske kontinuirane prevencije svih oblika nasilja nad decom i osiguranje efikasnih, intersektorskih mera zaštite kada postoji sumnja ili saznanje o nasilju koje uključuje decu. Opštim protokolom je predviđeno da će nadležna ministarstva u okviru sistema brige o porodici i demografije, obrazovanja i vaspitanja, omladine i sporta, zdravlja, pravde, unutrašnjih poslova i socijalne zaštite usaglasiti procedure u važećim posebnim protokolima sa procedurom zaštite predviđenom Opštim protokolom, a da će ostala nadležna ministarstva i drugi pravni subjekti čija delatnost podrazumeva rad sa decom, uključujući javni i poslovni sektor, udruženja, zadužbine i fondacije, doneti svoje posebne protokole u skladu sa Opštim protokolom, bez određivanja roka. Pozitivne strane novog protokola su to što je sveobuhvatniji od prethodnog, te su uključene i oblasti slobodnih aktivnosti koje realizuje privatni sektor i sektor sporta. Ipak, postoji bojazan u pogledu buduće primene Opšteg protokola zbog brojnih nelogičnosti i nejasnoća. Jedno od problematičnih rešenja jeste uvođenje dva organa za koordinaciju u procesu zaštite dece od nasilja — CSR u svim slučajevima osim kada se radi o nasilju u porodici i tužilaštva, odnosno Grupe za koordinaciju i saradnju kojom predsedava javni tužilac, kada se radi o nasilju u porodici. Ovakvo rešenje nema mnogo smisla, imajući u vidu nadležnosti CSR i tužilaštva. Nadležnosti CSR se svode na savetovanje u slučaju nasilja, neodređene sadržine i izradu individualnog plana zaštite u odnosu na dete, a koji mora da uključi porodicu. Kada se pak proceni da u porodici postoji problem zlostavljanja, koordinacija se prepušta tužilaštvu. Novim rešenjem je linija postizanja celovitosti zaštite izgubljena i umesto jednog organa koji će brinuti o zaštiti deteta, predviđena su dva, čime se zaštita ponovo fragmentizuje.

33.B. U periodu od 2017. godine do 2019. godine, NPM je izvršio 19 poseta institucijama u kojima se nalaze deca — 11 poseta tokom 2017, jednu tokom 2018. i 7 tokom 2019. godine. Tokom prvih devet meseci 2020. godine, NPM je posetio tri centra za azil u kojima borave deca, u Krnjači, Bogovađi i Sjenici. Prema navodima Zaštitnika građana, dobijenih na osnovu zahteva za pristup informacijama od javnog značaja koji je uputio CPD, prilikom svake posete odeljenjima pritvora u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija NPM obavlja nenadzirane razgovore za maloletnim licima koja se u tom trenutku nalaze u pritvoru. Prilikom posete KPZ Sremska Mitrovica, OZ Beograd i KPZ NIŠ, NPM je zatekao maloletna lica u pritvoru sa kojima je obavio razgovore. Maloletne osobe zatečene su i tokom posete dvema policijskim stanicama, pri čemu je kontrolisano postupanje prema njima. Dalje, tokom posete Specijalnoj psihijatrijskoj bolnici dr Slavoljub Bakalović u Vršcu, takođe je zatečena jedna maloletna osoba. Tokom prvih deset meseci 2021. godine, obavljeno je 12 poseta ustanovama u kojima se nalaze deca, uključujući i systemsku posetu VPD Kruševac. U aprilu 2022. godine NPM je posetio Zavod za vaspitanje dece i omladine u Knjaževcu. U periodu od 15. novembra 2022. do 31. marta 2023, NPM je obavio posetu KPZ za maloletnike u Valjevu. Poseta je bila nenajavljena i obavljena u cilju praćenja postupanja prema licima lišenim slobode koja se nalaze u samici, odnosno u bilo kom obliku izolacije od drugih lica lišenih slobode. Prilikom posete KPZ Šabac u pritvoru su se nalazila dva maloletna lica.

Prema informacijama dobijenim od Zaštitnika građana, u skladu sa metodologijom rada NPM, formirani su upitnici koji se odnose na položaj naročito ranjivih grupa, među kojima su i deca, a prilikom formiranja grupe za posetu se

vodi računa o zastupljenosti stručnjaka potrebnih profila, uz obavezno učešće pravnika i lekara, a u sastav grupe mogu ući i psiholozi, specijalni pedagozi i stručnjaci drugih profila.

Dalje, prema informacijama dobijenim od Zaštitnika građana, u ustanovama u kojima se na smeštaju nalaze deca postoje interne procedure u okviru kojih pritužbe i žalbe mogu podneti korisnici i njihovi roditelji/staratelji. Nasilje se prijavljuje osobi od poverenja, tj. zaposlenom socijalnom radniku, psihologu, defektologu ili negovateljskom osoblju, koje je u najvećoj meri u direktnom kontaktu sa korisnicima. Ove osobe su, po pravilu, deo internih timova za prevenciju nasilja u ustanovama, ili kada dođe do nasilja, one su odgovorne za njegovo prijavljivanje, pružanje podrške i rehabilitaciju korisniku koje je bio izložen nasilju. Deca i njihovi roditelji/staratelji informacije o mogućnosti žalbe dobijaju od zaposlenih u institucijama. Prema oceni Zaštitnika, mehanizam informisanja dece u institucijama i alternativnom zbrinjavanju o mehanizmima za podnošenje pritužbi u vezi sa lišenjem slobode, uslovima lišenja i postupanjem, adekvatan je i ostvaruje se putem pritužbe ili drugog podneska službenicima, ili slanjem pritužbe van zavoda, samostalno, ubacivanjem u sanduče za poštu.

U periodu od 2017. godine do 2019. godine, NPM je uputio ukupno 54 preporuke koje se odnose na postupanje prema maloletnim osobama. Ukupan broj preporuka po kojima je postupljeno je 26, a po ostalim preporukama (28) nije postupljeno ili je potrebno dalje praćenje. Tokom prvih deset meseci 2021. godine, postupano je po 12 preporuka NPM-a u vezi sa lišavanjem slobode dece, uslovima pritvora i postupanjem, što čini 92,3% dospelih preporuka za koje je ishod postupanja poznat. Dalje, tokom 2021. godine NPM je obavio sistemsku posetu VPD Kruševac i nakon nje u Izveštaju uputio 29 preporuka. Procenat postupanja po upućenim preporukama je 94,7%. U periodu od 15. novembra 2022. do 31. marta 2023, nadležni organi su postupili po svim preporukama koje je uputio Zaštitnik građana.

Broj pritužbi u vezi sa lišavanjem slobode, uslovima pritvora i postupanjem koje su podnela deca je izrazito mali, pa ih je od 2017. do septembra 2020. godine bilo svega dve (jedna 2017. godine i jedna 2019. godine). Tokom prvih deset meseci 2021. godine, Zaštitnik građana nije primio nijednu pritužbu dece u vezi sa lišavanjem slobode, uslovima pritvora i postupanjem, kao ni u periodu od 1. novembra do 31. decembra 2021. godine. Tokom 2022. godine je primljena jedna pritužba koju je u ime lica koje se nalazi u VPD Kruševac podneo punomoćnik. U periodu od 15. novembra 2022. do 31. marta 2022. nije primljena nijedna pritužba.

Ocena Koalicije jeste da NPM ne posećuje dovoljno često mesta na kojima su deca lišena slobode iako su ovo najranjivija deca izložena najvećem riziku od nasilja. Izveštaji ne sadrže detaljne informacije o uslovima lišenja i postupanju prema deci. Deca u institucijama i alternativnom zbrinjavanju nisu adekvatno obavestena o postojećim mehanizmima koji im omogućavaju da prijave nasilje na jeziku koji je deci razumljiv, kao ni o već postojećim mehanizmima za podnošenje žalbe u vezi sa lišavanjem slobode, uslovima lišenja i postupanju na poverljiv, bezbedan i deci prilagođen način. Anonimno prijavljivanje izloženosti nasilju najčešće nije dostupno ili je otežano, pre svega zato što se kutije za žalbu nalaze na neodgovarajućim mestima, a inspekcije koje vrše nadzor u okviru sistema pravosuđa i socijalne zaštite ne vrše redovno kontrolu svih mesta na kojima su deca lišena slobode, a izveštaji nisu dostupni.

33.C. Preventivni mehanizmi za zaštitu dece sa intelektualnim i drugim psihosocijalnim oštećenjima od bilo koje vrste fizičkog ili seksualnog nasilja ne postoje, kao ni obavezne obuke o nasilju nad decom za sve relevantne stručnjake.

33.D. Došlo je do delimičnog napretka u ovoj oblasti i to prvenstveno u domenu zaštite dece od nasilja u digitalnom okruženju. Uveden je novi predmet „Digitalni svet” u prvom ciklusu obaveznog obrazovanja koji deci pruža obuku o bezbednosti na internetu i digitalnom svetu.

Gore navedena mera oslanja se na prethodno postignute rezultate i pomake na polju bezbednosti dece u digitalnom okruženju. Ministar je preporučio svim vaspitno-obrazovnim institucijama da koriste razvijene materijale u projektu „Bezbedan internet za celu porodicu”, koji su pokrenuli UNICEF i Telenor, a realizovan je u saradnji sa MPNTR i UCPD, sa ciljem osnaživanja roditelja, vaspitača i učitelja za bezbedno korišćenje digitalnih tehnologija i interneta i smanjenje izloženosti dece onlajn riziku. Razvijene su i realizovane obuke za vaspitače i učitelje, napravljen je

Vodič za bezbedno i konstruktivno korišćenje digitalne tehnologije i interneta „Deca u digitalnom dobu”, namenjen vaspitačima i učiteljima za realizaciju radionica sa decom i roditeljima, na osnovu kojeg je razvijena E-verzija obuka koja je dostupna svim roditeljima, učiteljima i vaspitačima Srbije. Posebno važan resurs je i Digitalni vodič koji sadrži ključne pozitivne i konstruktivne poruke o bezbednosti na internetu: <https://digitalni-vodic.ucpd.rs/>. U njemu se nalaze teme poput: Zaštita ličnih podataka i privatnosti na internetu, Vreme ispred ekrana — koliko i kako, Igranje video-igara (gejming), Internet predatori, Kako unaprediti digitalni uređaj u cilju bezbednijeg korišćenja interneta, i druge. U njemu su mogu naći i kviz za proveru znanja i drugi korisni materijali. Za decu su kreirana i četiri crtana filma o bezbednosti dece na internetu (tri animirana videa namenjena deci uzrasta 7–8 godina i jedan deci uzrasta 4–6 godina) pogodnih za kontinuiranu diseminaciju kroz medije i društvene mreže. O važnosti digitalnih kompetencija i onlajn sigurnosti za mlađu decu razgovarano je na pet panel diskusija sa preko 700 nastavnika i roditelja u gradovima koji su uključeni u projekat. Organizovana je i Nacionalna konferencija o prevenciji digitalnog nasilja i onlajn rizicima — 150 roditelja i zaposlenih u obrazovanju.

S druge strane, rezultati istraživanja koje je sproveo UCPD o izloženosti dece štetnim sadržajima i lažnim vestima u medijima (što uključuje i nasilje na internetu) pokazuju da se 96% dece i mladih iz uzorka, prema sopstvenim izjavama, susrelo u medijima sa sadržajem koji ih je uznemirio, uplašio, naljutio ili izazvao neku negativnu emociju; trećina ovakav sadržaj vidi svakodnevno, a četvrtina barem jednom nedeljno. Većina dece i mladih, oko 90%, tokom poslednjih godinu dana, preko medija je bila u dodiru s govorom mržnje, fizičkim nasiljem, eksplicitnim seksualnim i pornografskim sadržajima, zatim opasnim ponašanjem i zastrašujućim scenama i iskustvima sa štetnim supstancama. Sa štetnim sadržajima najčešće se susreću u sledećim medijima: na televiziji, odnosno u rijaliti programskim sadržajima (59% svakodnevno), u serijama i filmovima (28% svakodnevno), zatim u sadržajima koji im „iskaču” tokom pretraživanja interneta (39% svakodnevno), na veb-sajtovima, odnosno onlajn novinama (36% svakodnevno), društvenim mrežama (26% svakodnevno), veb-sajtovima za deljenje fotografija (24% svakodnevno) ili na video-snimcima (24% svakodnevno). Istovremeno, polovina mladih izjavljuje da ne zna kome može da prijavi štetne sadržaje u medijima. Deca i mladi retko spontano traže podršku i pomoć u situacijama kada su izloženi štetnom sadržaju, bilo da je reč o tehničkoj podršci ili podršci članova porodice ili prijatelja. Više od polovine njih nikada ne razgovara sa roditeljima o ovome. Iz dobijenih nalaza proizilazi činjenica da je neophodno mlade sistemski osnaživati, odnosno pružati im informacije na koje načine i kome mogu da prijave štetan medijski sadržaj. Deca i mladi trebalo bi da imaju znatno veću podršku od odraslih (kako u porodici, tako i u obrazovno-vaspitanj ustanovi), i tom smislu neophodno je podsticati ih da prijavljuju štetne sadržaje i lažne vesti, kako bi i sami doprinesli poboljšanju kvaliteta medija. I pored pozitivnih primera, i dalje nije dovoljno učinjeno na postupanju po ovoj preporuci Komiteta. MPNTR treba da preduzme mere radi osnaživanja dece i roditelja da prepoznaju, reaguju i prijavljuju situacije izloženosti neželjenim sadržajima sa kojima se sreću u medijima, kao i da sistemski osnažuju nastavnike da pružaju adekvatnu podršku deci u tim situacijama i da preduzme sistemske mere u pravcu toga da i roditelji/staratelji steknu veštine medijske pismenosti.

33.E. Nadležne institucije nisu razvile kampanju podizanja javne svesti koja bi uticala na promenu preovlađujućih stavova u vezi sa nasiljem nad decom i dovela do nulte tolerancije prema nasilju nad decom.

33.F. Radi unapređivanja intersektorske saradnje u zaštiti od svih oblika nasilja koja obuhvataju decu i učenike, Radna grupa Vlade RS za suzbijanje nasilja u školama kao jedan od svojih zaključaka donela je izmene postojećeg Pravilnika o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje. U skladu sa zaključkom Radne grupe Ministarstvo prosvete je pristupilo izmenama Pravilnika. Ključne izmene obuhvataju oblast intersektorske saradnje, reagovanje na situacije nasilja prema zaposlenima u sistemu obrazovanja, isticanje odgovornosti za blagovremeno reagovanje i postupanje škole i porodice, unapređivanje procedura na nivou predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Takođe, na osnovu analize dosadašnje primene Pravilnika u ustanovama, definisanje procedura je unapređeno radi jasnijeg razumevanja i obezbeđivanja standardizacije njihove primene, posebno u osetljivim situacijama.

Lokalni sporazumi/protokoli o međusektorskoj saradnji u procesu zaštite dece od nasilja, zlostavljanja i zanemari-vanja su potpisani u 39 opština Srbije. To je isti broj kao i u 2021. godini tako da nije došlo do daljeg unapređenja tokom 2022. godine. Iako su sporazumi zamišljeni tako da osiguraju efikasnu saradnju i koordinaciju različitih službi na lokalnom nivou u cilju zaštite dece od nasilja, oni ipak nisu obezbedili adekvatnu zaštitu dece i efikasnu koordinaciju različitih aktera. Najčešći nedostaci tih sporazuma su: izostanak saradnje svih aktera na lokalnom nivou, nasilje se uglavnom posmatra u kontekstu porodice — ne i u drugim okruženjima, neprepoznavanje svih oblika nasilja (npr. nasilje u digitalnom okruženju), deca se uglavnom posmatraju kao homogena grupa, što utiče na izostanak posebnih mera zaštite za decu iz posebno ugroženih grupa, neusaglašen sistem i način evidentiranja slučajeva nasilja, nepostojanje obaveze redovnog izveštavanja, nejasno definisana koordinacija i dr. U većini drugih opština postoje određeni protokoli koji se bave pitanjem koordinacije službi u prevenciji i reagovanju u slučajevima nasilja, ali u njima fokus nije primarno na zaštiti dece, već se odnose više na nasilje nad ženama u partnerskim odnosima.

Ne postoji razvijen jedinstven, sveobuhvatan, rodno senzitivan i usaglašen sistem evidentiranja i praćenja slučajeva nasilja u svim relevantnim sektorima (zdravstvena i socijalna zaštita, obrazovanje, policija, pravosuđe, OCD) koji omogućava procenu razmera, uzroka i prirode nasilja, kao ni standardizovani indikatori. Takođe, ne postoji ni efikasna saradnja, koordinacija i razmena podataka između službi za zaštitu dece, policije i pravosudnog sistema.

PREDLOZI KOALICIJE

- Doneti posebne/sektorske protokole koji će biti usaglašeni sa novim Opštim protokolom za zaštitu dece od nasilja.
- Unaprediti sistem efikasnog i anonimnog prijavljivanja i reagovanja na nasilje u ustanovama u kojima su deca lišena slobode, s posebnim osvrtom na zaštitu dece sa intelektualnim i drugim psihosocijalnim oštećenjima.
- Obezbediti hitnu i efikasnu istragu i intervenciju u svim slučajevima nasilja nad decom u svim okruženjima.
- Unaprediti prevenciju nasilja sa posebnim osvrtom na decu u sistemu alternativne brige, decu u sukobu sa zakonom u ustanovama socijalne zaštite i pravosuđa, decu sa teškoćama u razvoju i decu u pokretu.
- Jačati kapacitete stručnjaka za reagovanje na sve oblike nasilja.
- Obezbediti svoj deci žrtvama nasilja pristup pravosudnom sistemu koji je prilagođen deci, individualnu procenu svakog deteta i pristup multisektorskoj i sveobuhvatnoj podršci kojom se izbegava sekundarna viktimizacija, uključujući alokaciju sredstava za uvođenje Barnahus modela ili sličnog adekvatnog modela zaštite.
- Jačati širenje svesti o prevenciji i zaštiti dece od nasilja i primenu adekvatnih programa i kampanja, uz učešće dece.

16. PREPORUKA:

Komitet preporučuje da država ugovornica:

35.A. dalje ojača podizanje svesti i obrazovne programe — uključujući kampanje — uz učešće dece, kako bi se formulisala sveobuhvatna strategija za prevenciju i borbu protiv zlostavljanja dece;

35.B. uspostavi nacionalnu bazu podataka svih slučajeva nasilja nad decom i da sprovede sveobuhvatnu procenu razmera, uzroka i prirode takvog nasilja;

35.C. obezbedi raspodelu adekvatnih ljudskih, tehničkih i finansijskih resursa zameniku Zaštitnika građana za prava deteta kako bi mu se omogućilo sprovođenje dugoročnih programa za rešavanje osnovnih uzroka nasilja i zlostavljanja;

35.D. podstakne programe u zajednici s ciljem sprečavanja i rešavanja problema nasilja u porodici, zlostavljanja i zanemarivanja dece, takođe i uključivanjem bivših žrtava, volontera i članova zajednice, uz obezbeđivanje podrške za njihovu obuku.

Ova preporuka je obuhvaćena i preporukama datim u Trećem ciklusu UPR-a (6.51, 6.52. i 6.53), kao i Ciljevima održivog razvoja – Cilj 16. Promovisati miroljubiva i inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbediti pristup pravdi za sve i izgraditi efikasne, pouzdane i inkluzivne institucije na svim nivoima (16.2, 16.3) i Cilj održivog razvoja 5. Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i devojčice (5.2).

INDIKATORI

35.A.1. Usvojena sveobuhvatna Strategija i akcioni plan prevencije i zaštite dece od nasilja.

35.A.2. Postojanje mehanizma delotvornog uključivanja dece i OCD koje se bave pravima deteta u izradu Strategije i pripadajućeg akcionog plana.

35.B.1. Razvijen jedinstven, rodno senzitiv i usaglašen sistem evidentiranja i praćenja slučajeva nasilja u svim relevantnim sektorima (zdravstvena i socijalna zaštita, obrazovanje, policija, pravosuđe, organizacije civilnog društva) koji omogućava pretragu uzroka i prirode nasilja.

35.B.2. Izrađeni i standardizovani indikatori i ustanovljen nacionalni sistem za prikupljanje i analizu podataka o nasilju prema deci.

35.C. Broj angažovanog osoblja koje pruža stručnu i administrativno-tehničku podršku za rad Zaštitnika građana za prava deteta i organizacione jedinice Zaštitnika građana koja se bavi ostvarivanjem, zaštitom i unapređenjem prava deteta.

35.D. Broj radionica, obuka, tribina i sl. za upoznavanje i senzibilizaciju javnosti o posebnim vidovima ugrožavanja prava deteta (vršnjačko nasilje, seksualno nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje deteta i dr.), u skladu sa Strategijom prevencije i zaštite dece od nasilja.

STATUS

35.A. Vlada RS je u maju 2020. godine usvojila [Strategiju za prevenciju i zaštitu dece od nasilja za period od 2020. do 2023. godine](#) sa pripadajućim [Akcionim planom za 2020. i 2021. godinu](#). CPD je objavio [sažetu analizu novousvojene Strategije](#). Vlada RS još uvek nije obrazovala Radnu grupu za sprovođenje i praćenje Strategije, niti su imenovane OCD koje učestvuju u praćenju i izveštavanju o sprovođenju. Zabrinjavajuće je to da još uvek nije započeto sprovođenje Strategije i pratećeg Akcionog plana, s obzirom na činjenicu da sprečavanje i suzbijanje nasilja nad decom, kao i zaštita dece od nasilja, treba da bude prioritet unapređenja položaja prava deteta u RS.

35.B. Prema informacijama dobijenim na osnovu zahteva za pristup informacijama od javnog značaja koji je CPD uputio Ministarstvu za brigu o porodici i demografiju (MBPD), ne postoji razvijen jedinstven, sveobuhvatan, rodno senzitiv i usaglašen sistem evidentiranja i praćenja slučajeva nasilja u svim relevantnim sektorima (zdravstvena i socijalna zaštita, obrazovanje, policija, pravosuđe, organizacije civilnog društva) koji omogućava procenu razmera, uzroka i prirode nasilja kao ni standardizovani indikatori.

35.C. Tokom 2017. i 2018. godine u Odeljenju za prava deteta Zaštitnika građana bila su zaposlena tri službenika. Nakon stupanja na snagu nove sistematizacije radnih mesta, od marta 2019. godine u Sektoru za prava deteta,

rodnu ravnopravnost i prava osoba sa invaliditetom bilo je zaposleno 11 državnih službenika, od čega je 8 bilo angažovano u oblasti prava deteta. U 2020. godini, najmanje 8 od 10 zaposlenih osoba u Sektoru se bavilo zaštitom prava deteta, dok je u 2021. godini taj broj smanjen, pa se zaštitom prava deteta bavilo od 5 od 9 zaposlenih službenika. Tokom prvih pet meseci u 2022. godini, zaštitom prava deteta se bavilo od 5 od 9 zaposlenih službenika, a u periodu od 15. novembra 2022. do 31. marta 2023. zaštitom prava deteta se bavilo od 4 od 8 zaposlenih službenika.

35.D. Prema podacima RZSZ, u toku 2021. godine u CSR je evidentirano 8.146 prijava nasilja nad decom u porodici. Ukupan broj postupaka koje je CSR pokrenuo po službenoj dužnosti pred sudom je u 2021. godini iznosio 1.176, što je za 62,8% više nego u 2012. godini, a za 21% više nego u 2020. godini. U licenciranim prihvatilištima za žrtve nasilja u porodici je evidentirano 160 dece u 2021, što je za 24% više nego u prethodnoj godini. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici usvojen je 2016. godine, nakon čega je obuku za primenu zakona za pravosudne organe sprovodila Pravosudna akademija, ali bez posebnog fokusa na zaštitu dece. Programi u zajednici radi sprečavanja i rešavanja problema nasilja u porodici i nasilja nad decom uopšte uglavnom se finansiraju kroz projekte koje sprovode OCD, ali ne postoji jedinstvena baza podataka iz koje bi se mogao utvrditi broj radionica, obuka, tribina i sl. za upoznavanje i senzibilizaciju javnosti o posebnim vidovima ugrožavanja prava deteta (vršnjačko nasilje, seksualno nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje deteta i dr.)

PREDLOZI KOALICIJE

- Obezbediti multisetorski nadzor nad sprovođenjem Strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja, uz učešće dece.
- Uspostaviti jedinstven, sveobuhvatan, rodno senzitivan i usaglašen sistem evidentiranja i praćenja slučajeva nasilja nad decom u svim relevantnim sektorima kroz multisektorsku saradnju.
- Osigurati primenu Zakona o sprečavanju nasilja u porodici tako da se obezbedi individualna procena deteta žrtve i svedoka nasilja u porodici i donošenje individualnog plana zaštite i podrške.
- Obezbediti sistemsko prikupljanje i analizu podataka o nasilju nad decom.

TELESNO KAŽNJAVANJE

17. PREPORUKA:

U svetlu OK br. 8 (2006) u vezi sa telesnim kažnjavanjem, Komitet apeluje na državu potpisnicu da:

37.A. izričito zakonom zabrani telesno kažnjavanje;

37.B. osigura da se zabrana telesnog kažnjavanja adekvatno prati i sprovodi u svim okruženjima;

37.C. promovise pozitivne, nenasilne i participativne načine podizanja i disciplinovanja deteta kroz kampanje podizanja svesti;

37.D. osigura da se počinioci dovedu pred nadležne upravne i sudske organe.

Ova preporuka je bila obuhvaćena i preporukama Trećeg ciklusa UPR-a (6.52, 6.53, 7.91, 7.92, 7.93, 7.94, 7.95, 7.96. i 7.97), kao i Ciljevima održivog razvoja — Cilj 16. Promovisati miroljubiva i inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbediti pristup pravdi za sve i izgraditi efikasne, pouzdane i inkluzivne institucije na svim nivoima (16.2. i 16.3).

INDIKATORI

37.A. Zakon o izmenama i dopunama Porodičnog zakona, koji sadrži odredbu o izričitoj zabrani telesnog kažnjavanja, donet u Narodnoj skupštini.

37.B.1. Broj prijavljenih slučajeva telesnog kažnjavanja dece u svim okruženjima.

37.B.2. Broj postupaka protiv učinilaca povrede odredbe zabrane telesnog kažnjavanja deteta, sprovedenih pred nadležnim organom u skladu sa zakonom (na godišnjem nivou, posle donošenja Zakona o izmenama i dopunama Porodičnog zakona koji sadrži ovu odredbu).

37.B.3. Broj mera podrške pozitivnom roditeljstvu, uključujući broj realizovanih programa u nenasilnom vaspitanju dece.

37.C. Broj kampanja o promovisanju pozitivnih, nenasilnih i participativnih načina podizanja i disciplinovanja deteta, u skladu sa Strategijom prevencije i zaštite dece od nasilja i pripadajućim akcionim planom.

37.D. Broj postupaka protiv učinilaca povrede odredbe zabrane telesnog kažnjavanja deteta, sprovedenih pred nadležnim organom u skladu sa zakonom (na godišnjem nivou, posle donošenja Zakona o izmenama i dopunama Porodičnog zakona koji sadrži ovu odredbu).

STATUS

Izričita zabrana telesnog kažnjavanja dece i dalje nije predviđena zakonom. Očekuje se donošenje Zakona o izmenama i dopunama Porodičnog zakona koji će predvideti izričitu zabranu fizičkog kažnjavanja deteta kao vaspitnog disciplinovanja deteta. Ostaje da se vidi kako će ovo biti regulisano i kada će taj zakon biti usvojen i stupiti na snagu. Takođe, Nacrtom zakona o pravima deteta i Zaštitniku prava deteta, predviđena je izričita zabrana telesnog kažnjavanja i data je definicija ovakvog postupanja u skladu sa OK br. 8.

Kampanje o promovisanju pozitivnih, nenasilnih i participativnih načina podizanja i disciplinovanja deteta sprovode se uglavnom kroz projektne aktivnosti OCD.

[Rezultati MICS istraživanja](#) koje je 2019. sproveo UNICEF u saradnji sa RZS i Populacionim fondom UN uz podršku EU donose poražavajući podatak prema kome je među decom uzrasta 1–14 godina, 45% dece kod kuće izloženo nasilnom disciplinovanju, a u romskim naseljima je taj procenat još viši (67%).

PREDLOZI KOALICIJE

- Adekvatno izmeniti Porodični zakon kojim će se predvideti izričita zabrana telesnog kažnjavanja dece u svim sredinama, uključujući i porodičnu, i to u skladu sa OK br. 8.
- Uvođenje eksplicitne zabrane telesnog kažnjavanja treba da prati niz mera u cilju promocije pozitivnih, nenasilnih i participativnih načina vaspitanja i disciplinovanja dece kroz kampanje podizanja svesti u javnosti o štetnim efektima prakse telesnog kažnjavanja dece i razvoj kompetencija roditelja za nenasilne načine vaspitavanja i rešavanje konfliktnih situacija u porodici.

ŠTETNE PRAKSE

18. PREPORUKA:

38. Komitet preporučuje da država ugovornica uspostavi sistem za praćenje svih slučajeva koji uključuju dečje brakove među etničkim grupama, posebno među romskim devojkicama, i da pruži deci žrtvama sklonište i odgovarajuću rehabilitaciju i savetodavne usluge, kao i da organizuje kampanje podizanja svesti kojima bi se naglasile štetne posledice dečjeg braka.

INDIKATORI

38.1. Razvijen mehanizam za rano identifikovanje rizika za dečji brak za profesionalce u oblasti socijalne zaštite, obrazovanja, zdravstvene zaštite i policije.

38.2. Koncipiran sistem praćenja dečjih brakova.

38.3. Broj prijavljenih slučajeva dečjih brakova, posebno među romskim devojkicama, na godišnjem nivou.

38.4. Broj procesuiranih slučajeva i osuđujućih odluka vezanih za dečji brak.

38.5. Procenat devojkica i žena koje su stupile u brak ili zajednicu kao deca (pre 15. i pre 18. godine).

38.6. Broj dece žrtava kojima je pružena usluga skloništa (prihvatišta), na godišnjem nivou.

38.7. Broj dece žrtava kojima su pružene savetodavne usluge, na godišnjem nivou.

38.8. Broj programa i iznos sredstava opredeljenih za programe podrške deci u riziku od dečjeg braka i njihovim porodicama.

38.9. Broj kampanja podizanja svesti o štetnim posledicama dečjih brakova.

38.10. Osnovana Nacionalna koalicija ključnih aktera za borbu protiv dečjih brakova.

STATUS

38.1. Strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja prepoznaje problem dečjih brakova i pravi jasnu razliku između dečjih, ranih i prinudnih brakova. Definiše ih kao oblike nasilja koji predstavljaju grubo kršenje prava deteta, posebno devojkica, koji su u suprotnosti sa Konvencijom. Kao jednu od mera u borbi protiv dečjih brakova, Strategija predlaže brisanje odredbe kojom se dozvoljava sklapanje maloletničkog braka uz dozvolu suda, a kao jednu od željenih promena, Strategija navodi razvoj usluga prevencije, direktne podrške i zaštite dece iz osetljivih grupa među kojima prepoznaje i decu iz romske populacije koja su najčešće žrtve dečjih, ranih i prinudnih brakova.

Iako se beleži određeni napredak u vezi sa ovom preporukom, kao što su potpisivanje Memoranduma o razumevanju u oblasti sprečavanja dečjih brakova i poboljšanja položaja dece i mladih u Srbiji između Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost i UNICEF-a (2018) i pokretanje Nacionalne koalicije za okončanje dečjih brakova, koju čine više od dvadeset organizacija i institucija posvećenih unapređenju prava deteta i naporima za okončanje štetne prakse dečjih brakova u Republici Srbiji (2019), nema većih pomaka u situaciji na terenu. I dalje se procenjuje da se u romskim naseljima svaka šesta devojkica uda pre nego što napuni 15 godina, a više od polovine se venča pre punoletstva.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine je u martu 2022. godine usvojio, delom zahvaljujući i zalaganju UNICEF-a, Deklaraciju o ukidanju dečjih brakova. Deklaracija definiše dečji brak kao kršenje prava deteta koje ugrožava živote i budućnost devojkica i dečaka, uskraćuje im mogućnost da odlučuju o svom životu, ometa njihovo obrazovanje, čineći ih podložnim nasilju, diskriminaciji i zlostavljanju.

Odbor za ljudska i manjinska prava i rodnu ravnopravnost polova, zajedno sa Romskom ženskom mrežom Srbije, uz podršku Trag fondacije i UNICEF-a, organizovao je javno slušanje za narodne poslanike ovog odbora u aprilu 2023. godine.

38.2. RS još uvek nema u potpunosti uspostavljen sistem za praćenje dečjih brakova. MRZBSP je 2019. godine donelo [Instrukciju o načinu rada CSR – organa starateljstva u zaštiti dece od dečjih brakova](#), kojom se uređuje način rada CSR u zaštiti dece od dečjih, ranih i prinudnih brakova, u situacijama kada postoji rizik od sklapanja takvog braka ili kada takav brak postoji. Tačkom 5 Instrukcije je predviđeno da CSR u slučajevima dečjih brakova može da planira i realizuje mere i usluge iz svoje nadležnosti u saradnji sa drugim sektorima (škola, zdravstvene službe, policija, javno tužilaštvo, organi lokalne samouprave, OCD) u skladu sa potrebama i najboljim interesima deteta. CSR može da preduzme neodložnu intervenciju i mere za osiguranje bezbednosti deteta, obezbeđivanje alternativnog smeštaja za dete, kao i pokretanje privremene starateljske zaštite deteta, odgovarajućeg sudskog postupka u oblasti porodičnog pravne zaštite i podnošenje krivične prijave za krivična dela zapuštanja i zlostavljanja maloletnog lica (čl. 193 st. 2 KZ), vanbračne zajednice sa maloletnikom (čl. 190 i 191 KZ) ili trgovine ljudima (čl. 388 KZ). Na osnovu tačke 15 Instrukcije, počev od 2019. godine, RZSZ priprema izveštaje o radu CSR u ovoj oblasti. Za potrebe prikupljanja podataka je sačinjen obrazac koji sadrži podatke definisane Instrukcijom. Pre donošenja Instrukcije, do 2019. godine nije bilo javno dostupnih izveštaja o zaštiti dece od dečjih brakova.

38.3. [Prema podacima RZSZ](#), u 2021. godini CSR su evidentirali ukupno 235 dece žrtava dečjeg braka. 72,7% ove dece su deca uzrasta 16–17 godina (171 dete), dok je 64 dece mlađe od 16 godina. Devojčice čine 93,2% dece žrtava dečjih brakova. Takođe, RZSZ je 2022. objavio [Izveštaj o radu CSR – organa starateljstva u zaštiti dece od dečjih brakova](#), u kome se navodi da od ovog broja čak 17 dece nema regulisanu ličnu dokumentaciju, 22 dece je bez roditeljskog staranja (9,4%), 208 dece imaju jednog ili oba roditelja, 16 dece (6,8%) ima razvojne i zdravstvene smetnje ili invaliditet, a primećen je i trend porasta udela dece koja ne pohađaju srednju školu, a srednjoškolskog su uzrasta. Od ukupnog broja dece, 130 (55,5%) je romske dece.

Istraživanje [NVO Praxis: „Dečji, rani i prinudni brakovi u Srbiji – propisi, reakcija i prevencija”](#), objavljeno u januaru 2021. godine, pruža važne podatke o ovom vidu nasilja nad decom. U njemu je navedeno da manje od polovine CSR vodi posebnu evidenciju o dečjim brakovima (43%), a više od polovine ne ume, nema tehničke uslove ili ne želi da primeni Instrukciju MRZBSP iz 2019. godine. Od ukupno 115 CSR koji su učestvovali u istraživanju, 28 CSR je izričito navelo da ne vode posebnu evidenciju o dečjim brakovima, ali da dečje i „maloletničke brakove” evidentiraju kroz „integral”, „opšte evidencije”, „delovodnike”, „kroz evidentiranje drugih asocijalnih vidova ponašanja”, kao i u trenutku kada su po zakonu obavezni da podnesu godišnji izveštaj nadležnom ministarstvu, a u okviru kojeg su dužni da dostave podatke o dečjim brakovima.

Podaci koji su dobijeni od Svratišta za decu i mlade grada Novog Sada kada je reč o trudnoćama kod dece pokazuju da su se tri devojčice korisnice ovog svratišta, uzrasta od 15 do 18 godina, porodile u periodu od januara do oktobra 2022. Ukupno osam devojčica stupilo je u dečje brakove.

Centar za integraciju mladih (CIM) je tokom 2022. godine zabeležio 13 slučajeva dečjih brakova (devet devojčica i četiri dečaka).

[Poseban izveštaj Zaštitnika građana o sprovođenju Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja](#) sa preporukama iz 2019. pokazuje da je mali broj Roma upoznat sa tim da je Vlada RS donela Strategiju za socijalno uključivanje Roma i Romkinja – 71% ispitanika ne zna da Strategija postoji. U nekim gradovima Srbije organizuju se radionice koje sprovode medijatorke u saradnji sa OCD posebno na teme reproduktivnog zdravlja i sprečavanja ranih brakova i maloletničkih trudnoća. Različite aktivnosti u vezi sa imunizacijom i reproduktivnim i seksualnim zdravljem, zaštitom od zaraznih bolesti se sprovode, mada se ne održavaju redovno i nisu planski utvrđene u svim domovima zdravlja svake godine.

Prema MICS istraživanju (UNICEF) 2019. godine, oko 4% devojčica/mladih žena starosti 15–19 godina trenutno je udato ili živi u vanbračnoj zajednici, a kod devojčica/mladih žena iz najsiromašnijih domaćinstava njihov broj iznosi

13%. U romskim naseljima, posmatrana kategorija pokazuje višestruko uvećan procenat: čak 34% devojčica/mladih žena starosti 15–19 godina iz romskih naselja je trenutno udato ili živi u vanbračnoj zajednici. Kod najsiromašnijih domaćinstava u romskim naseljima taj procenat iznosi 41.

38.4. Državne institucije ne objavljuju podatke u vezi sa brojem procesuiranih slučajeva i osuđujućih odluka vezanih za dečji brak. NVO ASTRA u proteklih 12 godina prikuplja presude u vezi sa trgovinom ljudima i srodnim krivičnim delima, među kojima je i trgovina decom radi usvojenja. Zabeležen je jedan postupak u 2020. godini po ovom krivičnom delu i doneta je jedna pravnosnažna presuda.

Tokom 2021. godine, Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima je identifikovao svega četiri slučaja (tri devojčice i jedan dečak) žrtve prinudnog braka. Takođe, od prethodnih godina kao aktivni slučajevi sa kojima rade još uvek se nalazi četvoro dece, za koje se navodi da je oblik trgovine ljudima bio prinudni brak. Što se tiče prijava, u ovom izveštajnom periodu nije bilo prijava policije, a u dva slučaja Centru za zaštitu žrtava trgovine ljudima prijavom se obratio nadležni CSR.

Podaci Godišnjeg statističkog izveštaja Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima za 2022. godinu zabrinjavaju iz više razloga. Najpre, udeo maloletnih osoba formalno identifikovanih žrtava je u porastu i čini 40%. Broj seksualno eksploatisane dece je veći u odnosu na protekle dve godine zajedno. U pitanju su uglavnom devojčice (13 od 14 žrtava), dok je prosečna starost seksualno eksploatisane dece 14 godina. U 2022. godini zabeleženo je tri slučaja u kojima su devojčice bile žrtve prinudnog braka.

38.5. Prema gore navedenom izveštaju RZSZ, tokom 2021. godine CSR su identifikovali 235 dece žrtava dečjeg braka, od čega 16 dečaka i 219 devojčica (beleži se povećanje od 81,2% u odnosu na prethodnu godinu). CSR su na zahtev suda dali nalaz i mišljenje za sklapanje ranog braka za 69-oro dece. Među identifikovanom decom dominira uzrast dece od 16 i 17 godina (171 dete, 72,7%), ali nije zanemarljiv i broj od 64-oro dece mlađe od 16 godina, koja su posebno izložena dečjem braku na tom izrazito niskom uzrastu (7 dečaka i 57 devojčica).

Izveštaj RZSZ za period 2022. godine pokazuje da su CSR identifikovali 203 dece žrtava dečjeg braka, od čega 9 (4,4%) dečaka i 194 (95,6%) devojčica. CSR su na zahtev suda dali nalaz i mišljenje za sklapanje ranog braka za 48-oro dece. Među identifikovanom decom, dominira uzrast dece od 16 i 17 godina (143 dete, 70,4%). Šezdesetoro dece koje su uzrasta mlađeg od 16 godina jesu devojčice.

Na događaju Romske mreže organizovanom u junu 2022. godine, predstavljeni su rezultati istraživanja o dečjim brakovima. Ovo istraživanje o rasprostranjenosti dečjih brakova u romskoj zajednici sprovedeno je u 26 gradova i opština na uzorku od 3.000 romskih porodica. Neki od nalaza istraživanja su: 45% od ukupnog broja ispitanica prvi put je stupilo u bračnu ili vanbračnu vezu pre punoletstva, 40% ispitanica u kategoriji od 15 do 30 godina starosti stupilo je u maloletničke brakove, a 80% ispitanica u kategoriji od 45–65 godina starosti stupilo je u maloletničke brakove. U odnosu na rasprostranjenost i karakteristike dečjih brakova na pitanje sa koliko godina je prvi put stupilo u bračnu ili vanbračnu vezu, 1.485 ispitanica je odgovorilo da je maloletno stupilo u brak (49,27% od ukupnog broja ispitanica koje su stupile u brak). Ispitanica koja je najranije stupila u brak tada je imala samo 11 godina. Pre navršene 14. godine u brak je stupilo 76 ispitanica (5% od broja ispitanica koje su maloletne stupile u brak), u uzrastu 14–15 godina u brak je stupilo 486 ispitanica (33%), dok je 923 ispitanica (62%) ušlo u bračnu, odnosno vanbračnu vezu u uzrastu 16–17 godina. Konačno, 667 ispitanica (22%) je odgovorilo da je neko drugi na njih vršio pritisak da stupe u brak, dok je 2.267 ispitanica (75%) odgovorilo da je samostalno donelo tu odluku.

38.6. Početkom 2019. godine sa radom je počelo Prihvatilište za decu Beograda namenjeno prihvatu najugroženijih kategorija — zanemarene, zlostavljane i dece bez roditelja ili staratelja, kao i dece koja su bila žrtve trgovine ljudima (od 7 do 18 godina). Deo ovog objekta je i Svrtalište, namenjeno dnevnom boravku dece u uličnoj situaciji. Iako pruža podršku i deci iz drugih gradova i opština, Prihvatilište je prvenstveno namenjeno najosetljivijim kategorijama dece iz Beograda. Broj dece korisnika usluga Prihvatilišta je u 2021. iznosio 70, od čega 45 dečaka (25 uzrasta 7–14 i 20 uzrasta 15–18 godina) i 25 devojčica (17 uzrasta 7–14 i 8 uzrasta 15–18 godina), a u 2022. 105, od čega 60 dečaka (32 uzrasta 7–14 i 27 uzrasta 15–18 godina) i 45 devojčica (25 uzrasta 7–14 i 18 uzrasta 15–18 godina).

38.7. i 38.8. Kada su u pitanju mere, usluge i postupci koje je CSR preduzeo u 2021. godini, u najvećem broju slučajeva (219) CSR je pružio savetovanje i informisanje deteta i porodice na temu štetnosti dečjeg braka, u 76 slučajeva je uputio dete i porodicu na druge socijalne usluge kao što je npr. savetovanište, u 87 slučajeva je pružena neka vrsta materijalne podrške, u 13 slučajeva dete je upućeno na alternativni smeštaj, poslovi u vezi s primenom starateljske zaštite realizovani su u 44 slučajeva, u 12 slučajeva CSR su primenili nadzor nad vršenjem roditeljskog prava, roditelji četvero dece su lišeni roditeljskog prava, u osam slučajeva CSR je pokrenuo postupak za zaštitu prava deteta, a u 41 slučaju je podneta krivična prijava.

38.9. Nacionalni savet romske nacionalne manjine je u martu 2022. usvojio Deklaraciju o ukidanju dečjih brakova prema kojoj se dečji brakovi smatraju praksom koja deci uskraćuje mogućnost odlučivanja o svom životu, oduzima im mogućnost da se školuju i izlaže ih dodatnom riziku od nasilja i diskriminacije. Kampanju „Detinjstvo, ne brak” pokrenula je Nacionalna koalicija za okončanje dečjih brakova 2021. godine. Cilj kampanje je da skrene pažnju javnosti i profesionalaca na problem dečjih brakova. Takođe, kampanja za prevenciju i eliminaciju dečjih brakova u Srbiji i poboljšanja položaja Romkinja promovisana je u novembru 2021. u Beogradu, pod nazivom „Ne žuri da odrasteš! Detinjstvo, ne brak!”

Jedna od istaknutijih aktivnosti u ovoj oblasti su kampanje u organizaciji Romske ženske mreže koje se održavaju svake godine od 2010. godine u periodu od 8. marta do 8. aprila. Cilj kampanje jeste povećanje vidljivosti žena Romkinja u društvu. Kampanja koja je sprovedena tokom 2023. godine posvećena je ukidanju praksi dečjih brakova u romskim zajednicama. U planu je 30 sastanaka sa lokalnim samoupravama u vezi sa praćenjem implementacije Protokola za unapređenje saradnje i razvoj integrativne socijalne zaštite koji je namenjen i prevenciji dečjih brakova.

38.10. Nacionalna koalicija za borbu protiv dečjih brakova osnovana je 2019. godine na inicijativu Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost Vlade RS i UNICEF-a. Nacionalna koalicija je 2021. podnela inicijative za izmene tri zakona relevantnih za dečje brakove — Porodičnog zakona, Krivičnog zakona i Zakona o sprečavanju nasilja u porodici.

PREDLOZI KOALICIJE

- Usvojiti izmene normativnog okvira sa ciljem prevencije i sankcionisanja dečjih brakova, i to Porodičnog zakona, Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, Krivičnog zakonika, Zakona o socijalnoj zaštiti, kao i dopunskih podzakonskih akata kako bi se uvela potpuna zabrana dečjih brakova, podrška i zaštita za decu žrtve i adekvatno sankcionisanje učinilaca.
- Jačati kapacitete profesionalaca iz sektora socijalne zaštite, obrazovanja, zdravstvene zaštite, unutrašnjih poslova i pravosuđa, kao i Nacionalnu koaliciju za borbu protiv dečjih brakova, radi unapređivanja međusektorske saradnje i koordinacije.
- Uspostaviti kontinuirano prikupljanje podataka (broj prijavljenih slučajeva dečjih brakova, broj procesuiranih slučajeva i osuđujućih odluka, broj devojčica koje su stupile u brak ili zajednicu kao deca i dr.), obradu i analizu podataka o dečjim brakovima radi praćenja trendova i formiranja konkretnih preporuka za sve relevantne aktere u ovoj oblasti.
- Odvojiti adekvatna sredstva za usluge na lokalnom nivou kojima se targetiraju deca u riziku od dečjeg braka.
- Sprovoditi aktivnosti čiji je cilj promena svesti kako šire javnosti tako i profesionalaca iz svih sektora kako bi se umanjio uticaj ličnih predrasuda i stereotipa koji se odnose na romsku populaciju tokom postupanja.
- Odvojiti sredstva za kontinuiranu kampanju na nacionalnom nivou radi podizanja svesti o štetnosti dečjih brakova.

F. PORODIČNA SREDINA I ALTERNATIVNA BRIGA (čl. 5, 9–11, 18(1) i (2), 20, 21, 25 i 27 (4))

DECA LIŠENA PORODIČNE SREDINE

19. PREPORUKA:

Komiteta preporučuje da država ugovornica:

40.A. hitno smanji smeštanje dece mlađe od tri godine u rezidencijalne ustanove, uključujući decu sa smetnjama u razvoju, i da ubrza smeštanje u porodicu; da osigura odgovarajuće mere zaštite i jasne kriterijume na osnovu potreba i najboljih interesa deteta za utvrđivanje da li dete treba smestiti u sistem alternativnog zbrinjavanja, posebno za romsku decu i decu sa smetnjama u razvoju;

40.B. sprovede odredbe navedene u Zakonu o socijalnoj zaštiti iz 2011. godine kojima se ograničava broj dece po rezidencijalnoj ustanovi na pedeset;

40.C. sprovede mere za smanjenje broja dece u velikim ustanovama za decu sa smetnjama u razvoju i da osigura da se institucionalizacija koristi samo kao poslednje sredstvo, uključujući pružanje informacija budućim roditeljima i zdravstvenim radnicima koji savetuju nove roditelje o pravima i dostojanstvu dece sa smetnjama u razvoju;

40.D. preduzme hitne korake kako bi se osiguralo da se Pravilnik o zabranjenim postupanjima zaposlenih u socijalnoj zaštiti primenjuje tako da deca u ustanovama budu oslobođena svakog fizičkog ili psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja i da postoji odgovornost za takvo zlostavljanje ili zanemarivanje; da zabrani upotrebu odvajanja, fizičkog sputavanja i izolacije kao sredstava discipline; da osigura da se najbolji interesi deteta poštuju prilikom odlučivanja o potrebnom i odgovarajućem medicinskom tretmanu, i da se stavovi dece čuju i uzimaju u obzir;

40.E. osigura odgovarajuće zakonske mere zaštite i jasne kriterijume za utvrđivanje da li dete treba smestiti u sistem alternativnog zbrinjavanja, uzimajući u obzir stavove i najbolji interes deteta, kao i da sprovodi takve kriterijume kroz podizanje svesti sudija porodičnog suda;

40.F. ojača podršku deci i mladima koji napuštaju ustanove, uključujući one sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, da im omogući da se ponovo integrišu u društvo kroz obezbeđivanje pristupa adekvatnom stanovanju, pravnim, zdravstvenim i socijalnim uslugama, kao i mogućnostima za obrazovanje i stručne obuke;

40.G. podigne svest u društvu u cilju suprotstavljanja stigmatizaciji i diskriminaciji dece u sistemu alternativnog zbrinjavanja.

Ove preporuke su obuhvaćene Trećim ciklusom UPR-a (6.14, 6.54, 6.71, 7.97), preporukama Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava (27.a, b i c) i Ciljevima održivog razvoja — Cilj 1. Okončati siromaštvo svuda i u svim oblicima (1.3. i 1.4).

INDIKATORI

- 40.A.1.** Broj dece mlađe od tri godine na smeštaju u rezidencijalnim ustanovama, na dan 31.12.
- 40.A.2.** Udeo dece mlađe od tri godine na smeštaju u rezidencijalnim ustanovama u ukupnom broju dece do tri godine na smeštaju (rezidencijalnom + porodičnom), na dan 31.12.
- 40.A.3.** Udeo dece mlađe od tri godine sa smetnjama u razvoju i romske dece u ukupnom broju dece mlađe od tri godine na rezidencijalnom smeštaju, na dan 31.12.
- 40.A.4.** Udeo dece mlađe od tri godine sa smetnjama u razvoju i romske dece u ukupnom broju dece na porodičnom smeštaju, na dan 31.12.
- 40.A.5.** Razvijenost usluga podrške biološkoj porodici koje se mogu razraditi, a imaju za cilj prevenciju izdvajanja.
- 40.B.1.** Usaglašena Uredba o mreži ustanova socijalne zaštite sa Zakonom o socijalnoj zaštiti.
- 40.B.2.** Udeo ustanova za smeštaj dece kapaciteta smeštaja do pedeset u ukupnom broju ustanova za smeštaj dece, na godišnjem nivou.
- 40.C.1.** Broj mera i aktivnosti na godišnjem nivou ministarstva nadležnog za socijalnu zaštitu, RZSZ u Beogradu i Pokrajinskog zavoda za socijalnu zaštitu u Novom Sadu kojima se osigurava poštovanje prava dece sa smetnjama u razvoju.
- 40.C.2.** Broj jedinica lokalne samouprave koje pružaju usluge (po uslugama: dnevni boravak, pomoć u kući, predah).
- 40.C.3.** Prosečan mesečni broj korisnika usluge u datoj godini (po uslugama: dnevni boravak, pomoć u kući, predah).
- 40.D.1.** Broj mera na godišnjem nivou (instrukcija, naloga inspektora socijalne zaštite i dr.) ministarstva nadležnog za socijalnu zaštitu.
- 40.D.2.** Broj slučajeva na godišnjem nivou fizičkog ili psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja u ustanovama socijalne zaštite, prema izveštajima Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu u Beogradu i Pokrajinskog zavoda za socijalnu zaštitu u Novom Sadu.
- 40.D.3.** Broj slučajeva na godišnjem nivou u kojima je utvrđeno da postoji odgovornost za zlostavljanje ili zanemarivanje, prema izveštajima Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu u Beogradu i Pokrajinskog zavoda za socijalnu zaštitu u Novom Sadu.
- 40.D.4.** Broj istraživanja zasnovanih na izjavama dece o zlostavljanju i zanemarivanju.
- 40.E.1.** Doneto stručno uputstvo ministarstva nadležnog za socijalnu zaštitu.
- 40.E.2.** Organizovana obuka za primenu stručnog uputstva.
- 40.E.3.** Godišnje izveštavanje o sprovođenju stručnog uputstva.
- 40.E.4.** Broj realizovanih obuka sudija koje se bave ovom materijom, broj polaznika tih obuka.
- 40.F.1.** Procenat dece i mladih koji su napustili usluge smeštaja u sistemu socijalne zaštite i koriste usluge podrške za osamostaljivanje u odnosu na ukupan broj dece i mladih koji su napustili socijalnu zaštitu na godišnjem nivou.
- 40.F.2.** Procenat dece i mladih koji napuštaju socijalnu zaštitu, koji koriste podsticajne mere Nacionalne službe za zapošljavanje u odnosu na ukupan broj dece i mladih koji napuštaju zaštitu.
- 40.F.3.** Usvojena dopuna Zakona o socijalnoj zaštiti kojom se uvodi pravo dece i mladih koji napuštaju smeštaj na novčanu pomoć u trajanju od dve godine, uslovljenu aktivnim traženjem posla.
- 40.F.4.** Procenat dece sa invaliditetom koja koriste usluge podrške za osamostaljivanje u odnosu na ukupan broj dece i mladih koji su napustili socijalnu zaštitu na godišnjem nivou.
- 40.G.** Broj kampanja i dr. aktivnosti za podizanje svesti u društvu u cilju suprotstavljanja stigmatizaciji i diskriminaciji dece u sistemu alternativnog zbrinjavanja.

STATUS

40.A. Prema [Izveštaju RZS o deci u sistemu socijalne zaštite](#), CSR su u 2021. evidentirali 749 dece izdvojene iz porodice, što je za 8% manje nego u 2020. godini, ali udeo dece do tri godine koja se izdvajaju iz porodice je i dalje visok i iznosi 24,7%. Najčešći razlog izdvajanja dece iz porodice u prethodnih pet godina jeste neadekvatno roditeljsko staranje (54%). Dok je 58,4% izdvojene dece smešteno u porodični smeštaj, 5,7% dece je smešteno u domski smeštaj.

Prema istom izveštaju, u toku 2021. godine na evidenciji CSR je bilo 11.914 dece sa smetnjama u razvoju, što je za 10,4% više nego pre pet godina, a 6,3% više nego u 2020. godini. Udeo dece sa smetnjama u razvoju u ukupnom broju dece na evidenciji CSR je iznosio 6,6%, što je na nivou petogodišnjeg proseka koji iznosi 5,8%. Takođe, u 2021. godini na smeštaju u ustanovama je bilo 397 dece sa smetnjama u razvoju, što je za 8,5% manje nego u 2020. godini. Deca sa smetnjama imaju udeo od 71,3% u ukupnom broju dece u domskom smeštaju, što je na nivou petogodišnjeg proseka koji iznosi 73,4%.

Prema podacima iz [Izveštaja RZSZ o radu ustanova za smeštaj dece i mladih za 2021.](#) u ustanovama za decu i mlade sa smetnjama u razvoju u 2021. godini je bilo devetoro dece do tri godine.

U istraživanju Inicijative za prava osoba sa mentalnim invaliditetom (MDRI-S) [„Zaboravljena deca Srbije”](#), objavljenom u junu 2021. godine, navodi se da je ukupan broj dece u institucijama veći nego što se zvanično predstavlja u izveštajima. Tako, navodi se da, iako je prema zvaničnim podacima u institucijama za 2019. godinu bilo 647 dece, ovaj broj ne uključuje decu koja se nalaze u prihvatilištima u nadležnosti lokalnih samouprava ni decu u internatima pri školama, a za koje podaci nisu javno dostupni, kao ni 77 dece koja su smeštena u privatnoj instituciji „SOS dečje selo” kojim upravlja SOS fondacija.

Podaci o udelu romske dece u ukupnom broju dece na porodičnom smeštaju nisu dostupni.

Usluge jačanja porodice koje imaju za cilj prevenciju izdvajanja još uvek su nedovoljno razvijene zbog nepostojanja standardizacije i održivog finansiranja. Revidirani akcioni plan za poglavlje 23 predviđa unapređenje usluga podrške za decu, kao i formiranje centara za decu, mlade i porodicu u cilju targetiranja populacije iz višestruko depriviranih sredina, ali i dalje nema napretka u ovoj oblasti. Tako, prema navedenom istraživanju MDRI-S, dominantan uzrok smeštaja dece bez roditeljskog staranja je neadekvatno roditeljsko staranje, zanemarivanje i zlostavljanje, dok je kod dece sa smetnjama u razvoju najčešći razlog „nemogućnost roditelja da odgovori na zdravstvene potrebe deteta”. Ovo ukazuje na nedostatak usluga podrške u zajednici, a ne na manjak roditeljskih kompetencija i njihove volje da se brinu o detetu, što predstavlja neuspeh Srbije da ispuni obaveze preuzete prema članu 19 Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom.

40.B. Iako Zakon o socijalnoj zaštiti propisuje da ustanove za smeštaj za decu i mlade ne mogu imati kapacitet veći od 50 mesta, Uredba o mreži ustanova socijalne zaštite propisuje značajno veće kapacitete, te nije usklađena sa ovim zakonom. Uredba takođe predviđa da tri od šest ustanova za smeštaj dece i mladih sa smetnjama u razvoju imaju organizacione jedinice za smeštaj odraslih.

Prema gore navedenom izveštaju RZSZ o deci u ustanovama socijalne zaštite, od šest ustanova za smeštaj dece i mladih sa smetnjama u razvoju, četiri imaju kapacitet preko pedeset mesta za decu i mlade, a sve tri ustanove koje imaju odrasle imaju kapacitet veći od sto mesta. Od ukupnog broja ustanova, dve ustanove imaju popunjenost preko 100% u odnosu na Uredbu. Popunjenost ukupnog kapaciteta ovih ustanova se proteklih pet godina kretala između 88% u 2020. godini i 92% u 2017.

Prema gore navedenom istraživanju MDRI-S, većina dece sa smetnjama u razvoju se smešta u velike institucije, pa iako su one namenjene deci i mladima sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, u njima su deca često smeštena zajedno sa odraslima, a smeštaj je najverovatnije doživotan s obzirom na to da korisnici retko iz njih izlaze.

40.C. Nema pouzdanih podataka o merama i aktivnostima koje doprinose smanjenju broja dece u ustanovama za decu sa smetnjama u razvoju. Strategija deinstitucionalizacije i razvoja usluga u zajednici za period 2022–2026.

godine je usvojena 2021. godine i predviđa niz mera i aktivnosti koje bi trebalo da doprinesu procesu deinstitutionalizacije i socijalne inkluzije.

Kada je u pitanju prevencija institucionalizacije dece, jedna od važnih mera je razvoj usluga u zajednici kao podrška porodici i inkluziji. Prema poslednjem Mapiranju usluga socijalne zaštite, usluga dnevnog boravka za decu i mlade sa smetnjama u razvoju u 2018. godini pružana je u 64 od 144 jedinica lokalne samouprave u Srbiji i obuhvaćeno je 2.000 dece; samo 14 jedinica lokalne samouprave ima organizovanu uslugu pomoć u kući za decu i mlade, čime je obuhvaćeno oko 200 dece i mladih; uslugu ličnog pratioca pruža 76 lokalnih samouprava za oko 1.700 dece i mladih, a uslugu predaha pruža samo šest jedinica lokalne samouprave. U odnosu na 2015. godinu vidi se napredak u pružanju usluge lični pratilac.

Prema navedenom istraživanju MDRI-S, deca koja su bila smeštena u instituciji „Kulina” su 2012. godine raspoređena u pet „malih domskih zajednica” u kojima je smešteno po 12 dece i mladih. Istraživački tim je posetio tri „male domske zajednice” koje su izolovane i nalaze se u okviru institucija i utvrdio da one imaju sve negativne karakteristike institucija, kao što su restriktivno i kontrolisano okruženje, nedostatak privatnosti i ličnih stvari, izolovanost od zajednice, nedostatak adekvatne nege, rehabilitacije, stručnog osoblja, emotivno i fizičko zanemarivanje. Stav Komiteta za prava osoba sa invaliditetom je jasan u pogledu toga da „male domske zajednice” nisu u skladu sa članom 19 Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom te da su institucije „nalik porodici” i dalje institucije i da ne mogu da zamene brigu porodice.

40.D. Od 19 ustanova za decu i mlade, samo jedna nema formiran interni tim za postupke u slučaju nasilja nad korisnicima.

Nema dostupnih podataka o broju slučajeva u kojima je utvrđeno da postoji odgovornost za zlostavljanje ili zanemarivanje dece na smeštaju.

40.E. Do sada nije doneto stručno uputstvo sa jasnim kriterijumima za utvrđivanje da li je i kada opravdana i u najboljem interesu deteta primena alternativnih mera.

NVO SOS Dečija sela Srbija obučila je više od 600 profesionalaca i hranitelja za pristup deci u sistemu alternativnog staranja koji je zasnovan na njihovim pravima. Obuka „Alternativna briga i prava dece” akreditovana je kod RZSZ i dostupna profesionalcima iz sistema socijalne zaštite. Takođe, objavljene su korisne publikacije: [Upoznaj svoja prava](#), [Ostvarivanje dečijih prava](#), [priručnik](#) i [Obezbeđenje dečijih prava](#).

40.F. Prema podacima iz istraživanja koje je 2017. godine CSP sproveo u saradnji sa NALED-om, oko 100 mladih je napustilo usluge smeštaja u sistemu socijalne zaštite i u procesu su osamostaljivanja. Nema pouzdanih podataka o procentu mladih koji su napustili smeštaj u sistemu socijalne zaštite koji koriste usluge podrške za samostalni život. Postoje relativno pouzdani podaci o korišćenju usluge stanovanja uz podršku nakon napuštanja smeštaja po kojima je oko 70% mladih koji su napustili zaštitu koristilo ovu uslugu. Dostupni su i podaci o broju mladih koji nakon napuštanja smeštaja koriste pravo na materijalnu podršku u toku jedne godine, ustanovljeno Odlukom o socijalnoj zaštiti Grada Beograda, po kojima je oko 50% mladih koji su napustili smeštaj koristilo to pravo. Nema pouzdanih podataka o mladima koji su napustili usluge smeštaja u okviru sistema socijalne zaštite i podršci koju dobijaju u okviru Nacionalne službe za zapošljavanje.

Nije usvojen predlog o dopuni Zakona o socijalnoj zaštiti kojom bi se predvidelo pravo dece i mladih koji napuštaju smeštaj na novčanu pomoć u trajanju od dve godine, uslovljeno aktivnim traženjem posla.

40.G. Nema pouzdanih podataka o kampanjama i drugim aktivnostima za podizanje svesti u društvu u cilju suprotstavljanja stigmatizaciji i diskriminaciji dece u sistemu alternativnog zbrinjavanja.

PREDLOZI KOALICIJE

- Izmeniti Zakon o socijalnoj zaštiti kako bi se oblast socijalne zaštite uskladila sa Konvencijom, Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom, Revidiranom evropskom socijalnom poveljom i drugim relevantnim međunarodnim i regionalnim standardima u ovoj oblasti.
- Obezbediti sprovođenje Strategije o deinstitutionalizaciji i razvoju usluga u lokalnoj zajednici i usvajanje budžetiranih akcionih planova kako bi se osigurao progres u procesu deinstitutionalizacije.
- Obezbediti dostupnost odgovarajućih usluga podrške u lokalnoj zajednici u cilju sprečavanja razdvajanja porodica.
- Staviti prioritet na transformaciju preostalih rezidencijalnih ustanova velikog kapaciteta za decu sa smetnjama u razvoju i preduzeti strogu primenu zabrane smeštaja dece od 0 do 3 u ustanove;
- Uspostaviti centre za decu, mlade i porodicu u cilju targetiranja populacije iz višestruko depriviranih sredina, u skladu sa Revidiranim akcionim planom za poglavlje 23.

USVOJENJE

20. PREPORUKA:

Komitet preporučuje da država ugovornica:

42.A. osigura da se deca sa smetnjama u razvoju i romska deca ne diskriminišu u procesu usvojenja i da uspostavi programe za smanjenje zabluda u vezi sa usvojenjem dece sa teškim invaliditetom i romske dece;

42.B. osigura bolju saradnju relevantnih agencija, uz adekvatnu obuku osoblja, da bi se obezbedila odgovarajuća dugoročna podrška usvojenom detetu i usvojiteljima.

Preporuka je data i u Trećem ciklusu UPR-a (6.14. i 6.54).

INDIKATORI

42.A.1. Broj realizovanih programa za smanjenje zabluda u vezi sa usvajanjem dece sa smetnjama u razvoju i romske dece.

42.A.2. Broj usvojenja dece sa smetnjama u razvoju i romske dece i udeo usvojene dece sa smetnjama u razvoju i romske dece u ukupnom broju dece sa smetnjama u razvoju i romske dece za koje je procenjeno da je usvojenje u njihovom najboljem interesu, na godišnjem nivou.

42.A.3. Udeo usvojene dece sa invaliditetom/smetnjama u razvoju i romske dece u ukupnom broju dece sa teškim invaliditetom i romske dece za koje je procenjeno da je usvojenje u njihovom najboljem interesu.

STATUS

Nema pouzdanih podataka o broju realizovanih programa za smanjenje zabluda u vezi sa usvajanjem dece sa smetnjama u razvoju i romske dece. Prema podacima RZSZ u 2021. godini bilo je 24 međunarodna usvojenja, od kojih su sva usvojena deca sa smetnjama u razvoju, što je 27% od ukupnog broja usvojenja u 2021, a samo 10% od ukupnog broja dece za koju je procenjena opšta podobnost za usvojenje.

Nema akreditovanog programa podrške usvojiteljima i detetu niti dostupnih podataka o učešću usvojitelja kojima je pružena podrška u ukupnom broju usvojitelja na godišnjem nivou.

PREDLOZI KOALICIJE

- Osigurati da se deca sa smetnjama u razvoju i romska deca ne diskriminišu u procesu usvojenja i da se uspostave programi podizanja svesti javnosti u vezi sa usvojenjem dece sa teškim invaliditetom i romske dece.
- Povećati kapacitete osoblja kako bi se obezbedila odgovarajuća podrška usvojenom detetu i usvojiteljima.

G. SMETNJE U RAZVOJU, OSNOVNA ZDRAVSTVENA I SOCIJALNA ZAŠTITA

DECA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

21. PREPORUKA:

U svetlu OK br. 9 (2006), Komitet apeluje na državu potpisnicu da usvoji pristup invaliditetu zasnovan na ljudskim pravima i da uspostavi sveobuhvatnu strategiju kako bi se osigurala inkluzija dece sa smetnjama u razvoju, kao i da:

- 44.A.** poboljša prikupljanje podataka o deci sa smetnjama u razvoju i sprovede studije i analize o efikasnosti primene Konvencije i postojećih zakona i politika;
- 44.B.** reformiše sistem socijalne pomoći za decu sa smetnjama u razvoju i njihove porodice u cilju poboljšanja njegove koherentnosti i koordinacije, kao i da izbegava nepotrebnu institucionalizaciju i da sprovede kampanje za podizanje svesti s ciljem borbe protiv stigmatizacije i predrasuda prema deci sa smetnjama u razvoju;
- 44.C.** uspostavi zakonske i druge mere da bi se obezbedilo da deca sa smetnjama u razvoju i deca kojima je potrebna stalna briga i pomoć ostanu sa svojim biološkim porodicama, kroz usluge za decu i roditelje, odnosno kroz finansijsku podršku i pomoć za roditelje koji nisu sposobni da rade i stvaraju prihod jer pružaju stalnu brigu i pomoć detetu sa smetnjama u razvoju;
- 44.D.** da prioritet merama kojima se olakšava potpuna inkluzija dece sa invaliditetom, uključujući i decu sa intelektualnim i psihosocijalnim smetnjama u razvoju, u sve oblasti javnog života, kao što su slobodne aktivnosti, briga u zajednici i obezbeđivanje socijalnog stanovanja.

Ove preporuke su obuhvaćene i Trećim ciklusom Univerzalnog periodičnog pregleda (6.54), kao i Ciljevima održivog razvoja — Cilj 4. Obezbediti inkluzivno i kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnosti celoživotnog učenja (4.1, 4.2, 4.4. i 4.5).

INDIKATORI

- 44.A.1.** Kreirana adekvatna baza podataka i sprovedene studije i analize o efikasnosti sprovođenja Konvencije i postojećih zakona i politika, radi statističkog praćenja stanja.
- 44.A.2.** Broj studija i analiza o efikasnosti sprovođenja Konvencije i postojećih zakona i politika koje sadrže relevantne podatke o deci sa smetnjama u razvoju.
- 44.B.1.** Sprovedeno istraživanje o stanju podrške sistema socijalne zaštite za decu sa smetnjama u razvoju i njihove porodice i preporuke za unapređenje.

- 44.B.2.** Broj kampanja za podizanje svesti s ciljem borbe protiv stigmatizacije i predrasuda prema deci sa smetnjama u razvoju (na godišnjem nivou).
- 44.C.1.** Broj korisnika usluga podrške biološkim porodicama sa decom sa smetnjama u razvoju.
- 44.C.2.** Prosečan mesečni broj dece i mladih korisnika uvećanog (po osnovu smetnji u razvoju) dečjeg dodatka u datoj godini.
- 44.C.3.** Prosečan mesečni iznos uvećanog dečjeg dodatka u datoj godini (RSD i PPS).
- 44.C.4.** Prosečan mesečni broj korisnika dodatka za pomoć i negu drugog lica (DPN) — osnovni i uvećani, u posmatranoj godini (0–2, 3–5, 6–14, 15–17, 18–25).
- 44.C.5.** Broj korisnika DPN 0–17 u odnosu na ukupan broj OSI (0–17) godina, %.
- 44.C.6.** Broj korisnika DPN 18–25 u odnosu na ukupan broj OSI (18–25) godina, %.
- 44.C.7.** Prosečan mesečni iznos DPN po korisniku u datoj godini, osnovni i uvećani (RSD i PPS).
- 44.C.8.** Odnos prosečnog mesečnog iznosa uvećanog dodatka po korisniku u datoj godini i prosečne minimalne zarade (bruto) u datoj godini.
- 44.C.9.** Prosečan mesečni broj korisnika odsustva za posebnu negu deteta u posmatranoj godini.
- 44.C.10.** Prosečan mesečni iznos naknade po korisniku u datoj godini.
- 44.D.1.** Preispitana efikasnost i efektivnost usluga socijalne zaštite u zajednici i mehanizama za obrazovnu inkluziju (pedagoški asistent, IRK, itd.) i njihove usklađenosti.
- 44.D.2.** Pravilnikom definisani uslovi za utvrđivanje pedagoškog asistenta u obrazovno-vaspitni sistem.
- 44.D.3.** Obuhvat dece sa teškoćama u razvoju uslugama i mehanizmima za inkluziju u obrazovanju i društvu (po uslugama: lični pratilac deteta, dnevni boravak, pomoć u kući).
- 44.D.4.** Broj obuka za unapređenje kompetencija zaposlenih u obrazovanju i broj učesnika koji primenjuju stečena znanja i veštine u oblasti socijalne inkluzije.

STATUS

- 44.A.** Nije kreirana adekvatna baza podataka, niti je sprovedena studija i analiza o efikasnosti sprovođenja Konvencije i postojećih zakona i politika, radi statističkog praćenja stanja. Nema studija i analiza o efikasnosti sprovođenja Konvencije i postojećih zakona i politika koje sadrže relevantne podatke o deci sa smetnjama u razvoju.
- 44.B.** Potrebno je sprovesti istraživanje o stanju podrške sistema socijalne zaštite za decu sa smetnjama u razvoju i njihove porodice, kao i doneti preporuke za unapređenje sistema, što do sada nije urađeno.
- Nema podataka o kampanjama za podizanje svesti s ciljem borbe protiv stigmatizacije i predrasuda prema deci sa smetnjama u razvoju.
- 44.C.** U Srbiji su usluge u zajednici, i pored određenog poboljšanja, i dalje nerazvijene — usluga pomoć u kući za decu sa smetnjama u razvoju pruža se u veoma malom broju jedinica lokalne samouprave, dnevni boravak organizuje manje od polovine opština, a uslugu lični pratilac organizuje polovina opština u Srbiji. U 2018. godini, poslednja godina za koju postoje podaci, dnevnom boravkom obuhvaćeno je oko 2.000 dece, uslugom pomoć u kući oko 200 dece i mladih, a uslugom ličnog pratioca obuhvaćeno je 1.700 dece i mladih.
- Za roditelje koji ne mogu da rade postoje dve mogućnosti finansijskog obezbeđenja: a) pravo na dodatak za pomoć i negu drugog lica koje u slučaju smetnji u razvoju/invaliditeta najvišeg stepena u 2022. godini iznosio oko 33.000 dinara, tj. na nivou minimalne neto zarade, uključujući socijalnu penziju za roditelja koji nije zaposlen b) odsustvo sa posla do starosti pet godina deteta uz 100% nadoknađene zarade za svih pet godina.

Dodatno, od 2018. godine sva deca sa smetnjama u razvoju imaju pravo na uvećani dečji dodatak, nezavisno od materijalnog položaja njihovih porodica. Dodatak se uvećava 50%, te je u 2022. godini prosečno mesečno iznosio 5.171, što je značajan pomak u odnosu na početni posmatrani period kada se dodatak uvećavao 30% i dobijala su ga samo deca iz materijalno ugroženih porodica.

44.D. Nije preispitana efikasnost i efektivnost usluga socijalne zaštite u zajednici i mehanizama za obrazovnu inkluziju (pedagoški asistent, IRK, itd.) i njihove usklađenosti.

Tokom 2018. godine, opet poslednja godina za koju su raspoloživi podaci, uslugu lični pratilac koristilo je 1.700 dece i mladih u 76 jedinica lokalne samouprave.

PREDLOZI KOALICIJE

- Obezbediti usluge socijalne zaštite namenjene deci sa smetnjama u razvoju.
- Unaprediti vođenje slučaja u CSR radi smanjenja smeštaja dece sa smetnjama u razvoju u ustanove i nastaviti proces deinstitutionalizacije sa posebnim fokusom na decu sa smetnjama u razvoju.
- Unaprediti prikupljanje i analizu podataka za decu sa smetnjama u razvoju na lokalnom i nacionalnom nivou u cilju kreiranja politika.

ZDRAVLJE I ZDRAVSTVENE USLUGE

22. PREPORUKA:

Komitet preporučuje da država ugovornica:

46.A. osigura dostupnost i jednak pristup kvalitetnoj osnovnoj i specijalizovanoj zdravstvenoj zaštiti za svu decu u zemlji, kao i da ojača napore da se obezbedi proširenje pristupa adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti, uključujući prenatalnu brigu o neosiguranim trudnicama, na porodice koje žive u najugroženijim situacijama, naročito na one koje žive u marginalizovanim i udaljenim oblastima;

46.B. rasporedi adekvatne ljudske i finansijske resurse kako bi se osiguralo potpuno sprovođenje Uredbe o nacionalnom programu zdravstvene zaštite žena, dece i omladine;

46.C. ojača i poveća podršku novoizabranih zdravstvenih medijatora romskim zajednicama i obezbedi institucionalizaciju romskih zdravstvenih medijatora u okviru zdravstvenog sistema;

46.D. osigura ravnopravan pristup savetovanju i drugim zdravstvenim uslugama podrške za decu sa smetnjama u razvoju;

46.E. podrži javno zastupanje i angažovanje medija da se bave znanjem, stavovima i praksom radi podsticanja imunizacije i da primenjuje „Tehničke smernice OHCHR o primeni pristupa zasnovanog na ljudskim pravima u sprovođenju politika i programa za smanjenje i okončanje mortaliteta i morbiditeta koji se mogu sprečiti kod dece ispod 5 godina starosti” (A/HRC/27/31);

46.F. u potpunosti implementira Međunarodni kodeks marketinga zamene za majčino mleko, kao i da razvije nacionalni program za zaštitu, promociju i podršku dojenju kroz sveobuhvatne kampanje. Majke treba da se na odgovarajući način podrže kroz strukture savetovanja u bolnicama, klinikama i zajednici, a inicijativa „Bolnica prijatelj beba” treba da se sprovodi širom zemlje.

Ove preporuke su obuhvaćene Trećim ciklusom UPR-a (6.71), kao i Ciljevima održivog razvoja — Cilj 2. Okončati glad, postići bezbednost hrane i poboljšanu ishranu i promovisati održivu poljoprivredu (2.1. i 2.2.) i Cilj 3. Obezbediti zdrav život i promovisati blagostanje za ljude svih generacija (3.1 do 3.9).

INDIKATORI

46.A.1. Broj trudnica, porodilja i dece koja su neosigurana, a koja su zdravstvenu zaštitu u vezi sa trudnoćom i porođajem i neonatalnu i postneonatalnu zdravstvenu zaštitu koristila na osnovu Zakona o ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu dece, trudnica i porodilja („Službeni glasnik RS”, br. 104/2013).

46.A.2. Obuhvat trudnica (%) preventivnim pregledima u prvom, drugom i trećem trimestru trudnoće disagregiran na opštu populaciju trudnica, najsiromašnije i trudnice u romskim naseljima.

46.A.3. Prosečan broj preventivnih pregleda trudnica u prvom, drugom i trećem trimestru trudnoće, uključujući i rizične trudnoće u primarnoj zdravstvenoj zaštiti.

46.A.4. Odnos maternalne smrtnosti (broj umrlih žena u trudnoći, na porođaju i u puerperijumu zbog razloga povezanih sa tim stanjima na 1.000.000 živorođenih).

46.B.1. Broj dece predškolskog uzrasta po pedijatru u primarnoj zdravstvenoj zaštiti.

46.B.2. Broj dece školskog uzrasta po pedijatru u primarnoj zdravstvenoj zaštiti.

46.B.3. Prosečan broj poseta po lekaru (u ordinaciji) u službi za zdravstvenu zaštitu predškolske dece u primarnoj zdravstvenoj zaštiti.

46.B.4. Prosečan broj poseta po lekaru (u ordinaciji) u službi za zdravstvenu zaštitu školske dece u primarnoj zdravstvenoj zaštiti.

46.C.1. Definisano i pravno uređeno odgovarajući program edukacije za radno mesto zdravstvene medijatorke kroz formalno obrazovanje, nomenklaturu zanimanja i realizovano zapošljavanje zdravstvenih medijatorki u domovima zdravlja, kao i program njihovog kontinuiranog stručnog usavršavanja — u skladu sa Strategijom za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Srbiji za period od 2016. do 2025. godine.

46.C.2. Radno mesto zdravstvene medijatorke je sistematizovano, a broj medijatorki je povećan (do 2025. godine) — u skladu sa Strategijom za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Srbiji za period od 2016. do 2025. godine.

46.D.1. Uvođenje razvojne pedijatrije u osnovne i postdiplomske/supspecijalističke studije na medicinskim fakultetima u Srbiji.

46.D.2. Broj domova zdravlja koji imaju razvojno savetovalište.

46.D.3. Broj organizacionih jedinica koje se bave razvojnou pedijatrijom u ustanovama sekundarne i tercijarne zdravstvene zaštite.

46.D.4. Postojanje definisanog minimalnog paketa usluga za decu sa smetnjama u razvoju.

46.D.5. Broj domova zdravlja koji su uspostavili program savetovanja sa roditeljima dece sa teškoćama i smetnjama u razvoju primenjujući vodič za skrining i dijagnostiku i intervencije sa decom sa poremećajima iz autističnog spektra.

46.D.6. Obuhvat (%) živorođene dece skriningom za sluh.

46.D.7. Uključena primena standardizovanih instrumenata za procenu razvoja deteta u svakodnevnu praksu pedijataru i patronažnih sestara.

46.D.8. Ustanovljavanje registra dece sa smetnjama u razvoju.

46.E.1. Donet Plan komunikacije u cilju podsticanja imunizacije.

46.E.2. Napravljeni priručnici za medijske kampanje i socijalni marketing o važnosti imunizacije za zdravstvene radnike i zdravstvene ustanove.

- 46.E.3.** Na sajtovima zdravstvenih ustanova — PZZ i viših nivoa su redovno ažurirane stranice sa informacijama o imunizaciji i najčešćim pitanjima i odgovorima za roditelje.
- 46.E.4.** Obeležavanje nedelje imunizacije — 21–27. april u celoj Srbiji.
- 46.E.5.** Obuhvat dece imunizacijom za određene bolesti disagregirano za svu decu do pet godina starosti i decu u romskim naseljima.
- 46.F.1.** Obeležavanje svetske i nacionalne nedelje dojenja prema kalendaru zdravlja.
- 46.F.2.** Usvajanje nacionalnog programa za zaštitu, promociju i podršku dojenju u RS.
- 46.F.3.** Potrošnja mlečne formule u porodilištima prema broju živorođene dece disagregirano po porodilištima.
- 46.F.4.** Broj prijavljenih slučajeva kršenja Kodeksa o reklamiranju zamena za majčino mleko.
- 46.F.5.** Procenat porodilišta koja imaju pisanu politiku podrške dojenju.
- 46.F.6.** Broj porodilišta koja imaju 80% edukovanog kadra u oblasti zaštite i promocije dojenja u poslednjih pet godina.
- 46.F.7.** Broj savetovališta za dojenje u domovima zdravlja.
- 46.G.1.** Procenat domova zdravlja u kojima postoji redovna usluga „Škola za roditeljstvo” i pripreme za porođaj.
- 46.G.2.** Obuhvat (%) trudnica uslugama „Škole za roditeljstvo” disagregirano za sve trudnice i one iz romskih naselja.
- 46.G.3.** Procenat porodilišta koja su akreditovana po novim standardima za porodilišta i neonatologiju.
- 46.G.4.** Obezbeđeni uslovi za ostvarivanje porodično orijentisane razvojne nege i kontakta „koža na kožu” na svim jedinicama intenzivne neonatološke nege.
- 46.G.5.** Procenat žena koje su bile u istoj sobi sa detetom nakon porođaja.
- 46.G.6.** Procenat isključivo dojene dece.
- 46.G.7.** Procenat dojene dece u prvom satu nakon rođenja.
- 46.G.8.** Procenat dojene dece u prvih 48 sati.
- 46.G.9.** Procenat dojene dece sa navršenih mesec dana.
- 46.G.10.** Procenat dojene dece sa navršenih pet meseci.
- 46.G.11.** Procenat ukupno dojene dece uz dohranu sa navršena tri meseca, šest meseci i dvanaest meseci.

STATUS

46.A. Žene u reproduktivnom periodu (15–49 godina) su osigurane (obavezno zdravstveno osiguranje) u 97% slučajeva, i isti je procenat žena u reproduktivnom periodu u romskim naseljima koje imaju zdravstveno osiguranje. Neznatne su razlike (2–3%) u obuhvatu osiguranjem dece do 5 godina i od 5 do 17 godina između nacionalnog proseka i romskih naselja (MICS 2019). Nisu dostupni podaci o korišćenju usluga neosiguranih trudnica, porodilja i dece prema Zakonu o ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu dece, trudnica i porodilja iz 2013. godine niti je publikovana Analiza planiranog i ostvarenog obima i sadržaja prava osiguranih lica od 2017. godine, što ukazuje na nezainteresovanost zdravstvenih institucija za praćenje nejednakosti u zdravlju stanovnika Srbije.

Obuhvat trudnica u toku prvog trimestra trudnoće savremenom zdravstvenom zaštitom, kao i obuhvat patронаžnim posetama, opao je u 2020. i 2021. godini kao posledica angažovanja celokupnog zdravstvenog kadra u pandemiji covid-19 i otežanog pristupa zdravstvenim uslugama. Prema podacima MICS 2019. skoro svaka treća trudnica (30% trudnica u Srbiji) je imala patронаžnu posetu tokom trudnoće, dok je u romskim naseljima posetu patронаžne sestre imala svaka četvrta (25%), što ukazuje na prisutnu depriviranost romske populacije.

Zabrinjavajući je značajan porast maternalne smrtnosti u Srbiji sa 10,8 umrlih žena u toku trudnoće, porođaja i puerperijuma na 100.000 živorođene dece u 2017. na 22,1 u 2021. godini kao posledice smanjene pristupačnosti prenatalnoj i perinatalnoj zdravstvenoj zaštiti zbog pandemije koronavirusa.

46.B. Broj pedijatarâ za decu predškolskog i školskog uzrasta na nivou primarne zdravstvene zaštite je smanjen, kao i prosečan broj dnevnih i godišnjih pregleda, mada su oni još uvek niži od kriterijuma u pogledu kadra i mera izvršenja za ove službe. Iako se smanjuje broj pedijatarâ u službama za zdravstvenu zaštitu dece predškolskog uzrasta i školske dece i omladine u PZZ, smanjuje se i broj dece ovih uzrasta tako da se opterećenost i korišćenje kreću u granicama predviđenih normativa ili su i niži sve do 2019. godine, da bi u 2020. i 2021. godini korišćenje ovih službi značajnije opalo kao posledica zaključavanja, izolacije i ograničene slobode kretanja.

46.C. Zanimanje zdravstvena medijatorka je prepoznato u Nacionalnom okviru kvalifikacija ali još uvek nema pomaka u razvoju odgovarajućih programa edukacije, niti je izabran održivi model institucionalizacije zdravstvenih medijatorki, te shodno tome njihovo radno mesto nije sistematizovano.

46.D. Prema dostupnim podacima jedino je Medicinski fakultet u Novom Sadu u okviru akademskih studija specijalne edukacije i rehabilitacije uveo predmet: Modeli i sistemi specijalne edukacije i rehabilitacije (koji se odnosi na decu sa smetnjama u razvoju). Programi akademskih i postdiplomskih studija na fakultetima zdravstvene struke u Srbiji nisu standardizovani.

Razvojnih savetovališta u Srbiji je malo i ona i dalje ne raspolažu adekvatnim resursima, koji nisu ravnomerno distribuirani, pa je pristup ograničen, a kvalitet rada neujednačen. Trenutno postoji 35 razvojnih savetovališta u domovima zdravlja (od 158 opština), ali nisu sva funkcionalna (nemaju opremu ni namenske prostorije), a samo 12 je opremljeno i samo tri imaju pedijatra koji radi isključivo u savetovalištu. Formalni kriterijum je da opština mora imati najmanje 8.500 dece predškolskog uzrasta da bi se osnovalo savetovalište, ali zbog niskog nataliteta mnoge opštine nemaju dovoljno dece i ne ispunjavaju uslov za to.

U toku razvoja registra dece sa smetnjama u razvoju, Institut za javno zdravlje RS „Dr Milan Jovanović Batut” je izradio Stručno metodološko uputstvo i sproveo obuku za vođenje registra. Usmeravanje svih aktivnosti ove ustanove na rešavanje krize uzrokovane epidemijom covid-19 usporilo je rad na formiranju registra.

Ministarstvo zdravlja je 2018. godine publikovalo „Smernice za skrining, dijagnostiku i intervencije kod dece sa poremećajem autizma”. Nema podataka o obuhvatu živorođene dece skriningom za sluh.

46.E. Imunizacija u Srbiji je regulisana Zakonom o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti iz 2020. godine, Pravilnikom o imunizaciji i načinu zaštite lekovima koji je poslednji put izmenjen 2021. godine, kao i Pravilnikom o programu obavezne i preporučene imunizacije stanovništva protiv određenih zaraznih bolesti sa izmenama koji je usvojen 2020. godine. Stručno metodološko uputstvo za sprovođenje obavezne i preporučene imunizacije stanovništva je publikovano u 2021. godini, kao i Stručno metodološko uputstvo za sprovođenje vanredne preporučene imunizacije stanovništva protiv virusa covid-19 dostupnim vakcinama. Većina zdravstvenih ustanova u PZZ, kao i instituta i zavoda za javno zdravlje, istakla je na svojoj početnoj veb-stranici informacije o aktivnoj imunizaciji stanovništva protiv zaraznih bolesti.

Obuhvat vakcinacijom i revakcinacijom svim vakcinama predviđenim Kalendarom obavezne imunizacije je povećan od 2017. do 2019. da bi najniže vrednosti obuhvata u poslednjih dvadeset godina bile zabeležene za vreme pandemije covid-19 u 2020. i 2021. godini. Obuhvat imunizacijom protiv difterije, tetanusa, velikog kašlja, dečje paralize i oboljenja izazvanih Hemofilusom influence tip b kombinovanom petovalentnom vakcinom je u 2021. godini bio 90,8%, a imunizacijom protiv hepatitisa b u prvoj godini života 89,1%. Posebno zabrinjava pad obuhvata MMR vakcinom (male boginje, zauške i rubela) na 74,8%, što je značajno niže od 95% obuhvata koji je potreban da bi se obezbedio kolektivni imunitet. Jedino je obuhvat imunizacijom protiv tuberkuloze BCG vakcinom visok i iznosi 98,2%.

Prema podacima MICS 2019. razlika između nacionalnog proseka (80%) i dece iz romskih naselja (63%) uzrasta 24–35 meseci koja su primila sve preporučene vakcine (bez PCV vakcine i revakcina) je velika kao i razlika između dece u Srbiji koja su primila sve vakcine na vreme (69%), do drugog rođendana MMR, a do prvog sve ostale vakcine, i dece iz romskih naselja (35%). Fajzer/BioNTek vakcina protiv koronavirusa je u Srbiji odobrena za decu stariju od 12 godina i dostupna je od juna 2021. godine.

Pandemija kovid-19 je usled niza dezinformacija („infodemija”) i delovanja antivirusnog lobija doprinela širenju nepoverenja u vakcinaciju. Kolizija zakonskih propisa (Zakon o pravima pacijenata i Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti, kao i nejedinstveni stav pedijatarata u primarnoj zdravstvenoj zaštiti dodatno su doprineli padu obuhvata vakcinama prema Kalendaru imunizacije. Ako se tome doda i kategorija visokorizične dece koja ostaju van sistema imunizacije, jasno je da postoji kritična masa nevakcinisane dece koja narušava kolektivni imunitet.

46.F. Uredba o Nacionalnom programu podrške dojenju, porodičnoj i razvojnoj nezi novorođenčeta je usvojena u julu 2018. godine. Nema dostupnih podataka o potrošnji mlečne formule i slučajevima kršenja Kodeksa o reklamiranju zamena za majčino mleko. Savetovališta za dojenje u domovima zdravlja rade u okviru „Škola za roditeljstvo” kojih je do 2019. otvoreno 25.

46.G. Podrška razvoju „Škola za trudnice i roditeljstvo” usledila je nakon osnivanja banaka humanog mleka u Beogradu, Novom Sadu i Kragujevcu. Od 2016. do 2019. godine otvoreno je 25 škola za roditeljstvo u domovima zdravlja Srbije. Program pripreme za porođaj u domovima zdravlja je pohađalo 16% žena u Srbiji a samo 3% Romkinja.

Nema dostupnih podataka o procentu porodilišta akreditovanih po novim standardima za porodilišta i neonatologiju, niti o obezbeđenim uslovima za ostvarivanje porodično orijentisane razvojne nege. Prema podacima MICS 2019, 59% žena u Srbiji je boravilo u istoj sobi sa novorođenčetom dok je kod Romkinja iz romskih naselja taj procenat iznosio 73%. Nacionalni prosek ikada dojene dece, isključivo dojene dece uzrasta 0–5 meseci i pretežno dojene dece je bolji od vrednosti ovih pokazatelja za odojčad iz romskih naselja.

PREDLOZI KOALICIJE

- Unaprediti efikasnost i organizaciju zdravstvene službe usvajanjem novog Master plana zdravstvenog sistema Srbije i praćenjem nejednakosti u zdravlju kako bi se uticalo na bolju dostupnost i pristupačnost osnovnoj i specijalističkoj zdravstvenoj zaštiti.
- Razviti programe edukacije zdravstvenih medijatorki i akreditovati ih, a njihov rad, kao i spektar i kvalitet usluga koje obezbeđuju romskoj populaciji, učiniti transparentnijim i razviti i primeniti održiv model njihovog uključivanja u sistem zdravstvene zaštite.
- Napraviti nacionalni registar dece sa smetnjama u razvoju, stimulisati razvoj i uvođenje programa akademskih i specijalističkih studija koji se odnose na decu sa smetnjama u razvoju, osmisliti model podrške ovoj deci u udaljenim opštinama bez savetovališta u domovima zdravlja kako bi se smanjile razlike u dostupnosti ovih usluga deci iz ruralnih područja i opština sa nedovoljnim brojem dece da bi se savetovališta osnovala.
- Izraditi i usvojiti Akcioni plan za unapređenje i dostizanje ciljnog obuhvata imunizacijom prema Programu obavezne imunizacije u RS putem multisektorskog pristupa svih nadležnih resora na nivou države imajući u vidu najniže vrednosti obuhvata imunizacijom u poslednjih dvadeset godina tokom pandemije kovid-19.
- Napraviti Plan komunikacije sa stanovništvom i sprovoditi intenzivan zdravstveno-vaspitni rad i medijske kampanje u cilju promocije imunizacije, kao i kontinuiranu edukaciju o bezbednoj imunizacionoj praksi zdravstvenog kadra koji je angažovan na poslovima vakcinacije.

MENTALNO ZDRAVLJE

23. PREPORUKA:

48. Komitet preporučuje da usluge mentalnog zdravlja u zajednici budu lako dostupne i da se preduzmu koraci potrebni za jačanje preventivnog rada, posebno u kućnom okruženju i centrima za brigu. Takođe, preporučuje da se broj dečjih psihijatara i psihologa poveća.

INDIKATORI

48.1. Broj službi za mentalno zdravlje u ustanovama primarne zdravstvene zaštite (domovima zdravlja).

48.2. Dovoljan broj dečjih psihijatara za decu predškolskog uzrasta, školskog uzrasta i studente (broj dečjih psihijatara na 10.000 ili 100.000 dece predškolskog uzrasta, školskog uzrasta, studenata).

48.3. Dovoljan broj psihologa za decu predškolskog uzrasta, školskog uzrasta i studente (broj psihologa koji rade sa decom na 10.000 ili 100.000 dece predškolskog uzrasta, školskog uzrasta, studenata).

48.4. Broj usluga pruženih po detetu predškolskog, školskog uzrasta ili studentu po dečjem psihijatru.

48.5. Broj radionica posvećenih očuvanju i unapređenju mentalnog zdravlja dece i adolescenata u školi, zdravstvenoj ustanovi ili zajednici po oblastima i opštinama.

STATUS

U Nacionalnom programu o zaštiti mentalnog zdravlja u RS za period 2019–2026. godine, koji je usvojen krajem 2019. godine, navodi se da su službe za dečju i adolescentnu psihijatriju na svim nivoima zdravstvene zaštite nedovoljno razvijene, kao i to da je nedovoljno razvijena intersektorska saradnja. U ovom Programu se ističe i nepostojanje centara za zaštitu mentalnog zdravlja u zajednici i drugih vaninstitucionalnih psihijatrijskih službi, pa je u njegovim ciljevima zacrtano osnivanje ovih službi (centara) koji će podržati sveobuhvatnu zaštitu mentalnog zdravlja uz najmanje moguće restrikcije i što bliže mestu boravka, odnosno porodici obolele osobe. Donošenje ovog Programa sa Akcionim planom kao opšti cilj navodi unapređen sistem zaštite mentalnog zdravlja za sprovođenje prevencije, lečenja i pružanja sveobuhvatnih integrisanih usluga u skladu sa najboljom međunarodnom praksom.

Očuvanje i unapređenje mentalnog zdravlja je prepoznato kao prioritetni javnozdravstveni problem u periodu epidemije kovid-19, koji je još izraženiji u postepidemijskom periodu. Istraživanja među mladima ukazuju na pogoršanje mentalnog zdravlja koje se manifestuje u problemima sa koncentracijom i razdražljivošću. U 2021. godini je pokrenuto nekoliko programa i projekata za razvoj inovativnih rešenja u praćenju i unapređenju sistema mentalnog zdravlja i psihosocijalne podrške mladima — razvoj čet-platformi, jačanje kapaciteta stručnjaka za rano otkrivanje znakova poremećaja i kriza i razvoj paketa usluga za roditelje, nastavnike i sve one koji rade sa decom.

PREDLOZI KOALICIJE

- **Periodično evaluirati efekte mera i aktivnosti svih inicijativa (programa, projekata i sl.) kako vladinog, tako i nevladinog sektora, na očuvanju mentalnog zdravlja i obezbediti kontinuiranu podršku deci i mladima u zdravstvenim ustanovama, školama i na društvenim mrežama u rešavanju kriznih situacija. Takođe je neophodno pratiti pokazatelje mentalnog zdravlja dece mladih.**

- Obezbediti punu primenu Nacionalnog programa o zaštiti mentalnog zdravlja naročito kroz jačanje usluga mentalnog zdravlja i obezbeđenje njihove dostupnosti, bez naknade, svoj deci i mladima, vodeći računa o tome da se usluge obezbede deci iz ranjivih grupa, kao i roditeljima i starateljima dece, i unapređenje ranog otkrivanja problema mentalnog zdravlja, prevencije i zaštite.

ZDRAVLJE ADOLESCENATA

24. PREPORUKA:

U svetlu OK br. 4 (2003), Komitet preporučuje da država ugovornica:

50.A. razvije sveobuhvatnu edukaciju prilagođenu uzrastu o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, uključujući informacije o planiranju porodice i kontraceptivnim sredstvima, o opasnostima rane trudnoće i prevenciji i lečenju seksualno prenosivih bolesti;

50.B. osigura nesmetani pristup seksualnim i reproduktivnim zdravstvenim uslugama, uključujući poverljivo savetovanje i moderna kontraceptivna sredstva za adolescentkinje i adolescente;

50.C. reši učestalost konzumiranja droge kod dece i adolescenata kroz, između ostalog, tačno i objektivno informisanje dece i adolescenata, kao i učenje životnih veština, o sprečavanju zloupotreba supstanci (uključujući duvan i alkohol), kao i da razvije pristupačno lečenje od zavisnosti od droge prilagođeno mladima i usluge smanjenja štete.

INDIKATORI

50.A.1. Broj realizovanih obuka prilagođenih uzrastu o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, uključujući informacije o planiranju porodice i kontraceptivnim sredstvima, o opasnostima rane trudnoće i prevenciji i lečenju seksualno prenosivih bolesti.

50.A.2. Razvijeni programi o zdravlju koji su dostupni kroz škole ili savetovaništa za mlade.

50.A.3. Broj savetovaništa za adolescente koji aktivno pružaju usluge ovoj populacionoj grupi.

50.A.4. Osnivanje jedinstvene baze podataka o zdravlju adolescenata.

50.B.1. Obuhvat (%) adolescenata kontracepcijom.

50.B.2. Obuhvat dece i adolescenata imunizacijom protiv hepatitisa B i HPV.

50.B.3. Stopa maloletničkih trudnoća.

50.B.4. Stopa maloletničkih prekida trudnoće.

50.B.5. Stopa maloletničkih brakova.

50.C.1. Učestalost (prevalencija) upotrebe droge među adolescentima.

50.C.2. Učestalost pušenja među adolescentima.

50.C.3. Učestalost konzumiranja alkohola među adolescentima.

50.C.4. Broj licenciranih ili akreditovanih centara za lečenje bolesti zavisnosti u državnom i privatnom zdravstvenom sektoru.

STATUS

50.A. Nema dostupnih podataka o broju edukacija o seksualnom i reproduktivnom zdravlju za adolescente, niti o programima koji su dostupni u školama ili savetovalištima za mlade. Trenutno su dostupne samo procene o broju savetovališta za mlade koji su namenjeni pružanju psihološke podrške i unapređenju njihovog reproduktivnog zdravlja. Procenjuje se da je Srbiji potrebno najmanje 41 savetovalište, ali samo 15 domova zdravlja u sedištu okruga ima ovo savetovalište. Jedan broj nevladinih organizacija za mlade organizuje svoja savetovališta i tu se javlja problem njihove akreditacije. Jedinствена база података о здрављу адолесцената није формирана.

50.B. Seksualno zdravlje adolescenata je i danas tabuizirana tema, a uzroci problema sa kojima se deca i mladi suočavaju su uglavnom neznanje, neinformisanost i delimična dostupnost savremenih kontraceptivnih sredstava. Iako je prema rezultatima istraživanja više od 70 odsto dece i mladih uzrasta od 15 do 29 godina seksualno aktivno, znatno manji postotak koristi neku od kontraceptivnih metoda (42%), što za posledicu ima porast seksualno prenosivih bolesti, adolescentnih trudnoća, pobačaja i dečjih brakova. Procenjuje se da je stopa adolescentnih trudnoća 50 na 1.000 devojaka ovog uzrasta, podaci o pobačajima su potcenjeni (pošto se često obavljaju u privatnim zdravstvenim ustanovama koje ih ne prijavljuju). Razlike između nacionalnog proseka i Romkinja adolescentkinja prema MICS 2019. su velike, tako da je osam puta više Romkinja uzrasta 15–19 godina udato ili živi u vanbračnoj zajednici, i to češće iz siromašnijih porodica, dok je stopa rađanja adolescentkinja u Srbiji bila 12 na 1.000 adolescentkinja, a Romkinja iz romskih naselja 163 na 1.000 devojaka istog uzrasta.

HPV vakcina je na listi preporučenih vakcina od aprila 2019. godine, a od juna 2020. troškove vakcinisanja za decu i mlade od 9 do 19 godina snosi RFZO.

U Srbiji je početkom januara 2018. godine stupila na snagu Uredba o Nacionalnom programu očuvanja i unapređenja seksualnog i reproduktivnog zdravlja sa ciljem da se smanji rizično seksualno ponašanje mladih i adolescenata i angažuje celokupna populacija na očuvanju seksualnog i reproduktivnog zdravlja. Međutim, nema poboljšanja u ovoj oblasti ni tri godine posle usvajanja ovog programa, ne postoje javno dostupni izveštaji o njegovom sprovođenju, niti je ustanovljen planirani mehanizam prikupljanja podataka po definisanim pokazateljima. Pandemija covid-19 je delimično usporila napredak u primeni ovog, kao i drugih nacionalnih programa.

Nova Strategija za mlade u Republici Srbiji za period 2022–2030. godine je usvojena u januaru 2023. U ex-post analizi prethodne Nacionalne strategije za mlade se zaključuje da su mladi i dalje jedna od najugroženijih grupa u društvu u svim segmentima, uključujući i zdravlje. Prepoznati su značajni izazovi koji se odnose na kvalitet prikupljenih podataka i praćenje efekata i rezultata Strategije, kao i nedovoljno fokusiranje na prioritete koji se ogledaju u prevelikom broju planiranih aktivnosti.

50.C. Prema rezultatima Istraživanja zdravlja stanovnika iz 2019. godine, u populaciji mladih starosti od 15 do 19 godina svaki sedmi ispitanik (14,4%) je izjavio da konzumira neki od duvanskih proizvoda, uključujući i zagrevane duvanske proizvode. Prema rezultatima istog istraživanja, u populaciji mladih od 15 do 19 godina, 52,7% nije konzumiralo alkohol (značajno više devojaka nego mladića). Nisu dostupni noviji podaci o prevalenciji upotrebe psihoaktivnih supstanci među adolescentima (ovi podaci se dobijaju ESPAD istraživanjem koje je poslednji put realizovano u Srbiji 2011. godine), niti ima podataka o broju akreditovanih centara za lečenje bolesti zavisnosti.

PREDLOZI KOALICIJE

- Radi očuvanja i unapređenja seksualnog zdravlja adolescenata i korišćenja savremenih metoda kontracepcije, potrebno je unaprediti informisanje dece i mladih o značaju preventivnih ginekoloških pregleda, kao i o tome na koji način se devojke (i njihovi partneri) kreću u sistemu zdravstvene zaštite – od izabranog ginekologa/ginekološkinje, preko savetovališta za planiranje porodice, pa sve do viših nivoa zdravstvene zaštite.

- Radi unapređenja seksualnog i reproduktivnog zdravlja dece i mladih važna je destigmatizacija osoba različitih seksualnih orijentacija, te je potrebno promovisati slobodu u ostvarivanju prava povezanih sa seksualnošću pojedinaca među adolescentima.
- Razvijati inovativne i deci i mladima prilagođene i dostupne programe prevencije rizičnog ponašanja uz poštovanje privatnosti mladih, kao i programe o razvoju svesti o štetnosti konzumiranja duvana i alkohola i važnosti sporta i fizičke rekreacije.
- Obezbediti redovno praćenje zdravlja adolescenata u kontekstu evaluacije ciljeva usvojenih strategija i programa.

ŽIVOTNI STANDARD

25. PREPORUKA:

Komitet preporučuje da država ugovornica:

52.A. razmotri održavanje ciljanih konsultacija sa porodicama i decom, uključujući one porodice i decu u osetljivim situacijama, posebno romske porodice, kao i sa organizacijama civilnog društva koje se bave pravima deteta, u cilju jačanja strategija i mera za smanjenje siromaštva dece;

52.B. ojača podršku deci koja žive ispod granice siromaštva, posebno porodicama sa jednim roditeljem, porodicama sa četvoro ili više dece i porodicama sa decom sa smetnjama u razvoju, kao i da obezbedi da mere socijalne zaštite budu prilagođene stvarnim troškovima pristojnog života dece, uključujući troškove relevantne za njihovo pravo na zdravlje, ishranu, obrazovanje, adekvatan smeštaj, vodu i higijenu;

52.C. preispita svoje zakonodavstvo, politike i programe o stanovanju u cilju sprečavanja i otklanjanja beskućništva, uzimajući u obzir naročite potrebe dece, uključujući romsku decu, decu sa smetnjama u razvoju, njihove porodice i mlade koji napuštaju alternativno zbrinjavanje.

52.D. razmotri adekvatnost novčane pomoći deci sa stanovišta obezbeđivanja minimalnog životnog standarda i pristupa u smislu informisanja, dometa i procedura prilagođenih korisniku.

52.E. Pojednostavi administrativne procedure i odredbe podrške za pristup novčanoj pomoći za porodice koje žive u najugroženijim situacijama.

Ova preporuka je obuhvaćena Ciljevima održivog razvoja — Ciljem 1. Okončati siromaštvo svuda i u svim oblicima (1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.a i 1.b) i Ciljem 16. Promovisati miroljubiva i inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbediti pristup pravdi za sve i izgraditi efikasne, pouzdane i inkluzivne institucije na svim nivoima (16.2. i 16.3).

INDIKATORI

52.A.1. Broj ciljanih konsultacija sa porodicama i decom, uključujući one porodice i decu u osetljivim situacijama, posebno romske porodice, kao i sa organizacijama civilnog društva koje se bave pravima deteta, radi jačanja strategija i mera za smanjenje siromaštva dece.

52.A.2. Broj dece, posebno romske dece, uključene u konsultacije.

52.A.3. Broj organizacija civilnog društva koje se bave pravima deteta, uključenih u konsultacije.

52.B.1. Prosečan mesečni broj domaćinstava sa decom korisnika NSP u datoj godini prema tipu domaćinstva (jednoroditeljska sa 1, 2 i 3+ dece, dvoje odraslih sa 1, 2, 3+ dece, višegeneracijska sa decom, sa decom sa smetnjama u razvoju).

52.B.2. Prosečan mesečni broj domaćinstava sa decom korisnika NSP u datoj godini u odnosu na ukupan broj domaćinstava sa decom.

52.B.5. Prosečan mesečni broj korisnika DD u datoj godini.

52.B.5. Udeo dece i mladih koji primaju dečji dodatak u ukupnom broju dece i mladih odgovarajuće starosti.

52.B.5. Prosečni mesečni iznos dečjeg dodatka po detetu u datoj godini.

52.B.4. Iznos NSP i DD po tipu domaćinstva (jednoroditeljsko, 2 odrasla + 1 dete, 2 odrasla + 2 dece) u odnosu na apsolutnu i relativnu liniju siromaštva.

52.B.4. Udeo broja dece korisnika NSP/DD u ukupnom broju siromašne dece (po definiciji apsolutnog i relativnog siromaštva).

52.C. Sprovedeno istraživanje politike i programa stanovanja posebno osetljivih grupa, sa fokusom na decu i preporukama za unapređenje zakonodavstva.

52.D. U okviru NPA ili drugog odgovarajućeg dokumenta za unapređenje politika, planirana mera preispitivanja adekvatnosti novčane pomoći deci sa stanovišta obezbeđivanja minimalnog životnog standarda i pristupa u smislu informisanja.

STATUS

Nema podataka u vezi s održavanjem ciljanih konsultacija sa porodicama i decom.

Pravo na dečji dodatak na dan 31.12.2021. godine ostvarilo je 224.266 dece 0–17 u RS, od kojih 21,5% koristi uvećani dečji dodatak. Stopa obuhvata dece 0–17 godina starosti iznosi 20%. U odnosu na početno stanje uočava se tendencija smanjenja i broja korisnika i obuhvata ovim pravom. Dečji dodatak od 1. januara 2023. godine iznosi 3.829 dinara, za decu iz jednoroditeljskih porodica uvećava se 30% i iznosi 4.978 dinara, a za decu sa smetnjama u razvoju uvećava se 50% i iznosi 5.744 dinara.

PREDLOG KOALICIJE

Povećati prihodni cenzus za 20%, što bi omogućilo da budu obuhvaćena gotovo sva deca u riziku od siromaštva, i povećati iznos dečjeg dodatka za stariju decu.

UTICAJ KLIMATSKIH PROMENA NA PRAVA DETETA

26. PREPORUKA:

53. Komitet preporučuje da država ugovornica prikupi razvrstane podatke koji identifikuju vrste rizika sa kojima se suočavaju deca u raznim katastrofama.

Ova preporuka je obuhvaćena Ciljevima održivog razvoja (Cilj 13. Preduzeti hitnu akciju u borbi protiv klimatskih promena i njenih posledica (13.1, 13.2, 13.3, 13.a i 13.b).

INDIKATORI

- 53.1. Sačinjena analiza vrste rizika sa kojima se suočavaju deca u raznim katastrofama.
- 53.2. Metodologija za procenu rizika od prirodnih katastrofa je senzitivna na pitanja koja se odnose na decu.
- 53.3. Formirana baza podataka koji identifikuju vrste rizika sa kojima se suočavaju deca u raznim katastrofama.

STATUS

Do usvajanja Zakona o klimatskim promenama, u martu 2021. godine, postojao je ozbiljan nedostatak u regulisanju ove važne oblasti i njenom usklađivanju sa međunarodnim standardima, posebno sa Okvirnom konvencijom UN o promeni klime. Ovaj zakon, zajedno sa Zakonom o smanjenju rizika od katastrofa i upravljanju vanrednim situacijama, predstavlja osnovni zakon kojim je regulisano pitanje prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove i rizike od katastrofa. Zabrinjavajuća je činjenica da ovi zakoni ne prepoznaju decu kao osetljivu grupu, kao i to da ne sadrže obavezu da se prilikom procene rizika i izrade planova posebno uzmu u obzir deca kao osetljiva grupa. Zakon o klimatskim promenama uređuje sistem za ograničavanje emisija gasova sa efektom staklene bašte, kao i sistem za prilagođavanje na izmenjenje klimatske uslove. Ovaj zakon propisuje i obavezu donošenja strateškog dokumenta, odnosno strategije niskougljeničnog razvoja, akcionog plana za sprovođenje strategije, kao i program prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove. Ova dokumenta i dalje nisu doneta. Zakon dalje propisuje način monitoringa aktivnosti koje dovode do emisije gasova staklene bašte.

Zakon o smanjenju rizika od katastrofa i upravljanju vanrednim situacijama uređuje smanjenje rizika od katastrofa, prevenciju i jačanje otpornosti i spremnosti pojedinaca i zajednice za reagovanje na posledice katastrofa, zaštitu i spasavanje ljudi, materijalnih, kulturnih i drugih dobara, prava i obaveze pravnih lica, udruženja, građana i drugih, upravljanje vanrednim situacijama i druga pitanja od značaja za organizovanje i funkcionisanje sistema smanjenja rizika od katastrofa i upravljanja vanrednim situacijama.

UNICEF je tokom 2020. godine sproveo [Analizu klimatske situacije i njenih uticaja na decu u Srbiji](#) koja je objavljena u septembru 2021. godine. Jedan od glavnih zaključaka jeste da će negativan uticaj na zdravlje dece, kao i na njihov pristup uslugama, ishrani i zaštiti, imati nedostatak infrastrukture i postojanje velikih zagađivača, kao i njihova kombinacija za efektima klimatskih promena.

Evropska komisija u svom [Izveštaju o napretku RS za 2021. godinu](#) ponavlja svoje preporuke iz 2019. i 2020. godine, s obzirom na to da nije došlo do značajnog napretka u oblasti zaštite životne sredine u RS i klimatskih promena. Naglašeno je da je Srbija ostvarila ograničen napredak, uglavnom sprovodeći preporuku za usvajanje Zakona o klimatskim promenama. Između ostalog, Evropska komisija ukazuje na neophodnost usvajanja nacionalnog energetskeg plana koji bi bio u skladu sa ciljem nulte emisije iz Evropskog zelenog dogovora za 2050. godinu, kao i sa Zelenom agendom za Zapadni Balkan. Takođe, ukazuje na značaj intenziviranja rada na sprovođenju i primeni pravnih propisa, sa akcentom na strogom poštovanju pravila o proceni uticaja na životnu sredinu, zatvaranju neuslovnih deponija, reciklaži, poboljšanju kvaliteta vode i vazduha, kao i postepenom ukidanju uglja i dr. Pored toga, Evropska komisija ukazuje na potrebu za jačanjem administrativnih i finansijskih kapaciteta centralnih i lokalnih organa vlasti, daljim poboljšanjem koordinacije, daljim povećanjem investicija u životnu sredinu, kao i daljim unapređenjem strateškog planiranja investicija.

Tokom 2021. godine, u istraživanju [„Prava deteta na zdravu životnu sredinu u RS”](#), Centar za prava deteta mapirao je izazove u ostvarivanju prava deteta na zdravu životnu sredinu u RS, ispitao stavove dece i mladih o ostvarivanju ovog prava, kao i kreirao preporuke za unapređenje prava deteta na zdravu životnu sredinu. Pored toga, Centar za prava deteta je objavio [„Analizu zakonodavstva Republike Srbije iz perspektive prava deteta na zdravu životnu sredinu”](#) gde je ukazano na to da ne postoji sistematični zakonodavni okvir u oblasti prava deteta na zdravu životnu sredinu, već da je ova oblast uređena kroz zakonodavni okvir kojim se uređuju različite oblasti zaštite životne sredine ili druge pravne oblasti. Takođe, date su preporuke za unapređenje ove oblasti.

Savet za ljudska prava UN usvojio je [Rezoluciju o pravima deteta: ostvarivanje prava deteta na zdravu životnu sredinu](#), u oktobru 2020. godine. Države članice se podstiču da preduzmu neophodne mere kako bi se omogućilo puno ostvarivanje prava deteta bez diskriminacije, poštujući princip najboljeg interesa deteta. Rezolucija je od izuzetne važnosti, međutim, trenutno stanje u RS pokazuje da država i dalje ne preduzima neophodne mere kako bi unapredila oblast zaštite životne sredine posebno iz perspektive ostvarivanja prava deteta na zdravu životnu sredinu.

Dalje, Vlada Republike Srbije usvojila je 8. decembra 2022. godine [Program zaštite vazduha u Republici Srbiji za period od 2022. do 2030. godine sa Akcionim planom](#), kojim su definisane mere i aktivnosti koje će se sprovoditi u narednom periodu u cilju poboljšanja kvaliteta vazduha i kojim je Srbija po prvi put dobila strateški dokument za oblast zaštite vazduha. Ovim Akcionim planom, u okviru promotivnih aktivnosti, predviđena je realizacija projekata o zaštiti životne sredine i kvalitetu vazduha i ulozi dece u njenom očuvanju.

PREDLOZI KOALICIJE

- Osigurati da su nacionalne i lokalne politike u vezi sa zaštitom životne sredine, klimatskim promenama i zagađenjem vazduha zasnovane na pravima deteta.
- Obezbediti učešće dece u konsultativnim procesima i donošenju odluka u vezi sa zaštitom životne sredine, klimatskim promenama i zagađenjem vazduha.
- Promovisati svest dece o klimatskim promenama, naročito kroz programe u školama.

H. OBRAZOVANJE, SLOBODNO VREME I KULTURNE AKTIVNOSTI

27. PREPORUKA:

Komitet preporučuje da država ugovornica:

55.A. razvije programe, kao i praćenje i evaluaciju takvih programa, za smanjenje stope napuštanja škole;

55.B. ojača napore na promovisanju inkluzivnog obrazovanja za svu decu, naročito za najugroženiju decu, kao i da osigura dostupnost adekvatne ljudske, finansijske i tehničke podrške u sprovođenju odredaba navedenih u Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja;

55.C. obezbedi svoj deci sa smetnjama u razvoju pravo na inkluzivno obrazovanje u redovnim školama, nezavisno od saglasnosti roditelja, kao i da obuči i imenuje specijalizovane nastavnike i stručnjake u integrisanim odeljenjima koji pružaju individualnu podršku i dužnu pažnju deci sa smetnjama u razvoju, i da reši problem manjka logopeda i kvalifikovanih stručnjaka za decu sa mentalnim i psihosocijalnim smetnjama;

55.D. dalje ojača napore da se poboljša pristup kvalitetnom obrazovanju u ruralnim sredinama i u malim gradovima, uključujući pristup predškolskom, srednjem i visokom obrazovanju, naročito za ugrožene grupe;

55.E. olakša učešće i uključivanje romske dece u obrazovanje na svim nivoima i podigne svest među nastavnicima i članovima osoblja o psihološkim i pedagoškim savetovalištim a o kulturi Roma;

55.F. uspostavi zakonske odredbe za regulisanje sistema za pružanje dodatne podrške učenicima u obrazovnom procesu, kao i da obezbedi dovoljan broj stručnjaka za rešavanje individualnih potreba učenika;

55.G. osigura jednak pristup za svu decu, posebno iz osetljivih grupa, programima ranog obrazovanja, bez obzira na status zaposlenosti njihovih roditelja, i da obezbedi neophodna sredstva kako bi se osiguralo da su predškolske i školske ustanove adekvatne i da je obezbeđena odgovarajuća obuka za nastavnike i saradnike u nastavi.

Ove preporuke su takođe obuhvaćene Ciljevima održivog razvoja — Cilj 4. Obezbediti inkluzivno i kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnosti celoživotnog učenja (4.1 do 4.7).

INDIKATORI

55.A.1. Obrazovana Radna grupa ili druga struktura koja treba da razvije/uspostavi program za smanjenje stope napuštanja škole.

55.A.2. Sačinjen program za smanjenje stope napuštanja škole.

55.A.3. Model za prevenciju ranog napuštanja obrazovanja primenjen u svim školama.

55.A.4. Informacioni sistem u obrazovanju obezbeđuje pouzdane podatke o stopi osipanja.

55.A.5. Stopa osipanja iz osnovnog i srednjeg obrazovanja.

- 55.A.6.** Sačinjen program podrške za decu u višim razredima osnovne škole (6, 7. i 8. razred) koji bi ih dodatno osnaživao s obzirom na činjenicu da je u tom periodu stopa opadanja najveća.
- 55.B.1.** Usvojen akcioni plan za inkluzivno obrazovanje.
- 55.B.2.** Broj IOP1 i IOP2 za decu i učenike u sistemu obrazovanja i vaspitanja.
- 55.B.3.** Postoje grantovi za škole za inkluzivno obrazovanje.
- 55.B.4.** Broj romske dece, dece sa invaliditetom, dece izbeglica, migranata, stranaca koja su upisana u redovne škole.
- 55.B.5.** Broj romske dece, dece sa invaliditetom, dece izbeglica, migranata, stranaca koja su napustila obrazovni sistem.
- 55.B.6.** Uspostavljeno telo zaduženo za sprovođenje nadzora nad izvršenjem Akcionog plana.
- 55.B.7.** Povećana finansijska sredstva za inkluzivno obrazovanje.
- 55.B.8.** Postojanje lokalnih politika za uspostavljanje finansijske i druge neophodne podrške.
- 55.C.1.** Broj realizovanih obuka za nastavnike za rad sa decom sa smetnjama u razvoju.
- 55.C.2.** Broj uključene dece.
- 55.C.3.** Broj specijalizovanih stručnjaka.
- 55.C.4.** Opis posla specijalizovanih stručnjaka.
- 55.D.1.** Broj vrtića, predškolskih i srednjih škola u ruralnim sredinama, kao i visokoobrazovnih institucija.
- 55.D.2.** Broj nastavnika u ruralnim sredinama.
- 55.D.3.** Broj učenika u ruralnim sredinama.
- 55.D.4.** Broj zatvorenih škola.
- 55.D.5.** Povećan broj učenika u ruralnim sredinama.
- 55.E.1.** Praćenje broja romske dece u školama, povezivanje sa brojem dece koja su napustila školu.
- 55.E.2.** Sačinjen program za rad sa nastavnicima i članovima osoblja o psihološkim i pedagoškim savetovalištim a o kulturi Roma.
- 55.E.3.** Broj obuka koje su organizovane za nastavnike i osoblje o kulturi Roma.
- 55.E.4.** Uveden nastavni predmet Romski jezik sa elementima nacionalne kulture.
- 55.E.5.** Školski program adaptiran romskoj kulturi.
- 55.E.6.** Broj sprovedenih radionica sa većinskom populacijom na kojima se promoviše kultura Roma.
- 55.E.7.** Broj učenika upisanih u srednje škole na osnovu afirmativne akcije.
- 55.E.8.** Broj učenika koji su završili odgovarajuću srednju školu nakon što su upisani na osnovu afirmativne akcije.
- 55.F.1.** Broj opština koje finansiraju mere dodatne podrške obrazovanju.
- 55.F.2.** Broj dece koji je po mišljenju IRK ostvario dodatne podrške.
- 55.F.3.** Broj stručnjaka dostupan za rešavanje individualnih potreba učenika.
- 55.F.4.** Uvedeni mehanizmi za rešavanje individualnih potreba učenika.
- 55.G.1.** Broj naselja koje ima predškolski objekat.
- 55.G.2.** Procenat dece koja pohađaju predškolsko (razvrstan po kategoriji urbano-ruralno, obrazovanju roditelja).
- 55.G.3.** Besplatan vrtić za decu primaooce NSP.
- 55.G.4.** Broj novoizgrađenih vrtića i procenat povećanja kapaciteta.
- 55.G.5.** Broj mesta u predškolskim ustanovama i procenat povećanja kapaciteta.
- 55.G.6.** Broj prijava za upis u predškolsku ustanovu koje su odbijene na godišnjem nivou usled nedostatka mesta.
- 55.G.7.** Sačinjen program za rad sa nastavnicima i saradnicima.

55.G.8. Broj obuka koje su organizovane za nastavnike i saradnike.

55.G.9. Procenat dece koja pohađaju predškolsko obrazovanje (segregirano urbano-ruralno, po obrazovanju roditelja).

STATUS

55.A. Prema Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja Nacionalni prosvetni savet ima obavezu da prati, analizira i daje preporuke za smanjenje osipanja dece i učenika iz obrazovnog sistema i da utvrđuje predloge mera za nastavak obrazovanja osoba koje su napustile sistem. Takođe, na osnovu Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju i Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju škole imaju obavezu da u školskom razvojnom planu planiraju mere za prevenciju osipanja, da ih realizuju i prate.

U junu 2021. godine je izrađena Strategija razvoja obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine u kojoj je prioritet dat aktivnostima za povećanje obuhvata i sprečavanja osipanja.

Zakonske odredbe i postojeći mehanizmi ne određuju bliže koje su to mere prevencije koje je potrebno preduzeti, što znači da efikasne mere prevencije i intervencije za sprečavanje osipanja u školi i lokalnoj zajednici tek treba da budu razvijene i oprobane u praksi.

Pravilnik o bližim uslovima za ostvarivanje prava na IOP, njegovu primenu i vrednovanje sadrži elemente IOP-a koji za pojedinačnog učenika predviđa plan tranzicije (plan podrške detetu i učeniku pri uključivanju u obrazovanje, pri prelasku na drugi nivo obrazovanja ili pri prelasku u drugu obrazovnu ustanovu), kao i plan prevencije ranog napuštanja obrazovanja za decu i učenike u riziku od ranog napuštanja škole.

Model primene važećih propisa uređuje da svaka škola donosi i ostvaruje razvojni plan koji obavezno sadrži i mere prevencije i osipanja. Informacioni sistem u obrazovanju ne obezbeđuje pouzdane podatke o stopi osipanja, niti se podaci precizno prikupljaju. Zaštitnik građana je 2019. godine pokušao da utvrdi da li postoje evidencije o broju dece romske nacionalnosti koja su uključena u sistem obrazovanja. U razgovoru sa predstavnicima školskih uprava utvrđeno je da ne postoji precizna evidencija i da je u praksi moguće voditi evidenciju, ali da to zavisi od toga da li direktori škola prepoznaju značaj vođenja ovakve evidencije i u kojoj meri školska uprava u radu sa školama insistira na ovom pitanju. Takođe, stiče se utisak da u školama i dalje postoji bojazan da se roditeljima postavi pitanje o nacionalnoj pripadnosti.

Uspostavljen je JISP (jedinstveni informacioni sistem prosvete) i JOB (jedinstveni obrazovni broj koji prati njegovog nosioca kroz sve nivoe formalnog obrazovanja i vaspitanja i predstavlja ključ za povezivanje svih podataka o detetu, učeniku i odraslom u jedinstvenom informacionom sistemu prosvete) koji omogućava da se prati kretanje deteta/učenika kroz obrazovni sistem. Na ovaj način biće moguće dobiti preciznije podatke o stopi osipanja učenika iz obrazovnog sistema.

Ne postoji pouzdan podatak o stopi osipanja iz osnovnog i srednjeg obrazovanja, jer metodologija izračunavanja odustajanja (razlike u broju učenika na početku i na kraju školske godine) nije optimalna. Pored toga, utvrđeno je da se na nivou školskih uprava ne vodi precizna evidencija iako je to u praksi moguće.

Republički zavod za statistiku sakuplja podatke o broju učenika na početku i na kraju školske godine i prema njihovim podacima tokom 2019. godine stopa osipanja iz osnovnog obrazovanja je bila 0,6%, a iz srednjeg 1,1%.

Nisu dostupni celoviti podaci o programima podrške za decu u višim razredima osnovne škole (6, 7. i 8. razred) koji se sprovode radi sprečavanja osipanja.

Da bi se zaposleni u obrazovanju osnažili da prepoznaju učenike u riziku od osipanja i da im pruže adekvatnu podršku, izrađen je program obuke za ranu identifikaciju i sprečavanje osipanja učenika i urađeni su priručnici za škole. Pored toga, Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja sačinio je Uputstvo za sprečavanje ranog napuštanja obrazovanja sa preporukama i predlozima mera za prevenciju osipanja, koje je u junu 2021. godine podeljeno i predstavljeno srednjim školama i regionalnim školskim upravama.

55.B. Akcioni plan za inkluzivno obrazovanje nije usvojen.

Prema podacima Ministarstva prosvete za školsku 2020/2021, u osnovnim školama se po IOP1 programu obrazovao 8.721 učenik, a po IOP2 programu se obrazovalo 6.565 učenika. U istom periodu u srednjim školama se po IOP1 programu obrazovalo 590 učenika, a po IOP2 1.817 učenika. Kada govorimo o školama za učenike sa smetnjama u razvoju za osnovno i srednje obrazovanje u toku školske 2020/2021, 308 učenika pohađalo je program po IOP1, a 4.613 učenika po IOP2.

Gotovo sve lokalne samouprave odvajaju sredstva za podsticanje obrazovanja romske dece. Među podsticajnim merama izdvajaju se besplatna užina, prevoz, poklon-paketi u vidu obuće, odeće i higijenskih artikala. Određene lokalne samouprave u saradnji sa lokalnim nevladinim organizacijama sprovode različite programe za obezbeđivanje materijalne podrške za socijalno ugroženu romsku decu. U velikom broju slučajeva u pitanju su skromna sredstva, imajući u vidu težak materijalni položaj romske dece.

Prema podacima UNICEF-a, skoro sva deca školskog uzrasta (99%) tokom epidemije kovid-19 imala su pristup učenju na daljinu (školskim sadržajima preko televizije i interneta, komunikaciji sa nastavnikom putem telefona i interneta, itd.) i koristila su učenje na daljinu (98%). Deca iz ranjivih grupa su u manjoj meri bila uključena u nastavu na daljinu, tako da je samo 83% dece pripadnika romske nacionalne manjine bilo uključeno u nastavu na daljinu. Prema podacima Užičkog centra za prava deteta, primenjeni model učenja tokom pandemije kovid-19 ostavio je brojnu decu izvan obrazovnog procesa. To je uglavnom bilo zbog nedostatka resursa potrebnih za učenje na mreži/na daljinu, kao što su digitalni uređaji (tableti, računari, TV), pristup Internetu i/ili TV signalu, ili zbog nedostatka električne energije. Takva je bila situacija sa decom koja već pripadaju najugroženijim porodicama, decom koja žive u ruralnim područjima, a posebno romskom decom koja žive u nehidijenskim naseljima. Užički centar za prava deteta pokrenuo je praćenje ovog procesa u 30 osnovnih škola sa skoro 27.000 dece upisane iz 18 različitih zajednica (uzorak nije bio reprezentativan, ali je bio dovoljno veliki) tokom marta-maja 2020. godine i potvrdio da je postojalo oko 1.250 (4,6%) dece koja nisu imala pristup organizovanom učenju na mreži/na daljinu. Dodatnih 3.500 (13%) dece imalo je samo delimičan pristup — imala su TV i mogla su da prate predavanja, ali nisu mogla da dobiju i urade zadatke koji su zahtevali računar i/ili internet.

Problemom pristupa bavilo se Ministarstvo prosvete i OCD, obezbeđujući računare/tablete i pristup internetu. Tako je u okviru projekta „Premošćavanje digitalnog jaza u Srbiji za najugroženiju decu”, u saradnji sa UNICEF-om realizovana donacija 1.890 tableta, 310 laptop računara za 30 najugroženijih škola u kojima se obrazuju romski učenici i donirano je 250 laptopova za sve romske pedagoške asistenate.

Međutim, pitanje kvaliteta onlajn/daljinskog obrazovanja bilo je daleko složenije. Učenje na daljinu za decu u osnovnoj školi podrazumevalo je emitovanje unapred snimljenih časova preko nacionalne televizije uz podršku direktne komunikacije nastavnika i dece putem alata za učenje na mreži koji su korišćeni za zadatke. Komunikacija kroz unapred snimljene časove je jednostrana i odvija se samo u pravcu od nastavnika do deteta. Deca nisu bila u mogućnosti da postavljaju pitanja i aktivno učestvuju u obrazovnom procesu. Direktna komunikacija između dece i nastavnika putem alata za učenje na daljinu dizajnirana je da prevaziđe ove nedostatke. Međutim, pokazalo se da na taj način nije obezbeđena bolja komunikacija, razmena i saradnja, kako na nivou „deca — deca”, tako i na nivou „nastavnik — dete”. Dalje, pristup koji je odabralo ministarstvo nije uzimao u obzir individualne potrebe. Deca kojima je bila potrebna dodatna podrška u učenju, a koja rade prema individualnom obrazovnom planu, ostala su bez te podrške. Nije bilo aktivnosti koje bi zamenile vannastavne aktivnosti ili grupnih zadataka koji se ne odnose samo na kurikulum. Imajući u vidu činjenicu da je prema Ustavu RS izražavanje nacionalne pripadnosti slobodno, te roditelji nisu u obavezi da se izjašnjavaju o svojoj nacionalnoj pripadnosti, obrazovno-vaspitne ustanove ne prikupljaju podatke prema nacionalnoj pripadnosti. Takođe, prikupljanje podataka po nacionalnoj pripadnosti može biti karakterisano i kao diskriminacija. Dalje, ne prikupljaju se razdvojeni podaci o deci, učenicima i odraslim polaznicima po osnovu nacionalne pripadnosti ili invaliditeta.

Prema podacima Ministarstva prosvete, godišnje bude upisano oko 2.000 učenika romske nacionalnosti. Tokom školske 2020/2021. upisano je 120 učenika, povratnika po sporazumu o readmisiji.

Tokom školske 2017/2018. godine u sistem obrazovanja i vaspitanja bilo je uključeno oko 600 dece iz migrantske populacije. Za neke učenike nastava je organizovana u prihvatnim centrima i centrima za azil. Narednih godina se beleži pad broja dece i učenika, što se može objasniti manjim brojem migranata u Srbiji, posebno u periodu pandemije. Ne postoje tačni podaci o broju učenika migranata za školsku 2020/2021, ali prema proceni Ministarstva prosvete obrazovanjem je obuhvaćeno oko 85% migrantske populacije.

I dalje nema celovitih podataka o broju dece iz ranjivih društvenih grupa (Romi, deca sa invaliditetom, deca izbeglice, migranti i stranci) koja su napustila obrazovni sistem.

Akcioni plan za inkluzivno obrazovanje još uvek nije usvojen, te stoga nije uspostavljeno ni telo za sprovođenje nadzora nad njegovim sprovođenjem.

Nije dostupan podatak o sredstvima koja se izdvajaju za inkluzivno obrazovanje. Budžet Ministarstva nije organizovan prema specifičnim oblastima, već prema nivoima obrazovanja, a inkluzija se primenjuje na svim nivoima.

Na nivou lokalnih samouprava uglavnom se odvajaju sredstva za podsticanje obrazovanja Roma, ali su ta sredstva u najvećem broju slučajeva nedovoljna.

U okviru projekta „Izrada, sprovođenje i praćenje održivog državnog mehanizma za dodelu stipendija učenicima srednjih škola romske nacionalnosti”, 2019. godine realizovan je konkurs za dodelu stipendija. Kroz projekat IPA 2014 organizovana je mentorska podrška za stipendiste Romskog edukativnog fonda.

U periodu od 2017. do 2021. dodeljeno je 5.419 stipendija za romske učenike, od čega je bilo 65% devojčica. Više stipendija, oko 1.200, dodeljeno je tokom 2019/2020. i 2020/2021. godine.

55.C. Nema podataka o ukupnom broju realizovanih obuka za nastavnike za rad sa decom sa smetnjama u razvoju, iako su obuke dostupne. Nacionalni izveštaj o inkluzivnom obrazovanju iz 2020. godine pokazuje da je tokom 2016/2017. i 2017/2018. bilo organizovano 57 programa u oblasti rada sa decom kojoj je potrebna dodatna podrška u obrazovanju, što je znatno više nego pre desetak godina kada je godišnje bilo organizovano samo 12 ovakvih programa.

Tokom 2021. godine održano je preko 500 obuka za nastavnike za rad sa decom sa smetnjama u razvoju. Obukama je prisustvovalo preko 12.000 učesnika. Pored toga, realizovano je preko 100 obuka za zaposlene u obrazovnim institucijama za rad sa decom iz osetljivih grupa, od čega se veliki broj obuka bavio temom inkluzije. Najviše, tačnije 23 puta, realizovana je obuka nastavnika i stručnih saradnika u osnovnim školama za pružanje podrške školama u funkciji razvoja kvaliteta inkluzivnog obrazovanja i unapređivanja kulture vrednovanja.

U Srbiji ne postoje objedinjeni podaci o deci sa smetnjama u razvoju, niti o njihovoj (ne)uključenosti u vaspitno-obrazovni sistem. Iako su Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju iz 2013. godine bila ukinuta specijalna odeljenja za učenike sa smetnjama u razvoju i invaliditetom u osnovnim školama, izmene ovog zakona iz 2017. godine dozvoljavaju formiranje posebnih odeljenja za učenike sa smetnjama u razvoju i invaliditetom kao jedan od vidova segregacije.

U odnosu na 2015. godinu kada je bilo angažovano 178 pedagoških asistenata, Ministarstvo prosvete je u okviru sektorske budžetske podrške 2018. godine povećalo broj pedagoških asistenata. Poslednjih godina je angažovano oko 260 pedagoških asistenata od čega se većina finansira iz budžeta RS, a četrdesetak iz budžeta lokalnih samouprava. U školskoj 2021/2022. godini prvi put je jedan asistent radio u srednjoj školi.

Pravilnikom o pedagoškom i andragoškom asistentu propisano je da pedagoški asistent pruža pomoć i dodatnu podršku grupi dece i učenika u predškolskoj ustanovi i osnovnoj i srednjoj školi, u skladu sa potrebama dece, a takođe pruža pomoć zaposlenima u cilju unapređivanja njihovog rada. Opis posla i zadaci pedagoških asistenata mogu se podeliti u tri grupe: (1) angažovanje u nastavnim i vannastavnim aktivnostima, što uključuje pružanje dodatne podrške deci i učenicima u skladu sa njihovim potrebama, pomoć nastavnicima, vaspitačima i stručnim saradnicima u cilju unapređivanja njihovog rada sa decom i učenicima kojima je potrebna obrazovna podrška, pružanje podrške u realizaciji diferenciranih aktivnosti za konkretne učenike ili za grupu učenika, rad sa decom po individualnom obrazovnom planu, i pružanje podrške u organizovanju aktivnosti koje će pomoći deci kojoj je

potrebna dodatna podrška da se uspešnije uključe u školske i vanškolske aktivnosti sa drugom decom i da budu uspešnija u učenju; (2) saradnja sa detetovom porodicom, što uključuje podsticanje porodica da upisuju decu u predškolsku ustanovu i školu, osiguravanje redovnosti pohađanja pripremnog predškolskog programa i škole, podršku roditeljima u kontaktu sa školom, pružanje informacija o porodici i porodičnom okruženju iz koga dete dolazi, motivisanje roditelja i podizanje svesti roditelja o značaju obrazovanja; (3) ostvarivanje saradnje sa lokalnom zajednicom, što uključuje saradnju sa lokalnom upravom i relevantnim institucijama zarad zastupanja prava dece i rešavanja njihovih konkretnih problema, kao i ostvarivanje saradnje sa medijima radi povećanja njihove osetljivosti za inkluzivno obrazovanje i za promociju prava na obrazovanje.

55.D. Podaci o broju obrazovnih ustanova nisu predstavljeni po sredinama u kojima se nalaze (urbane, ruralne), već se prikupljaju zbirno. U školskoj 2021/2022. godini program predškolskog vaspitanja i obrazovanja organizovan je u 463 predškolske ustanove (163 državne i 300 privatnih), 2.853 objekta (2.429 državnih i 424 privatna). Na početku ove školske godine radilo je 3.219 redovnih osnovnih škola, 1.135 matičnih i 2.084 izdvojenih odeljenja, od kojih je 19 privatno. U isto vreme postoji 555 ustanova srednjeg obrazovanja, od kojih je 59 privatno. U okviru 24 univerziteta nalazi se 187 ustanova i svi su u urbanim sredinama.

Nisu dostupni podaci o broju nastavnika u ruralnim sredinama, već samo zbirni podaci za celu teritoriju Srbije. Na početku školske 2022/2023. godine, u Srbiji je bilo 43.250 nastavnika u redovnim osnovnim školama, od kojih je 27.360 bilo angažovano na puno radno vreme. U školama za učenike sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, na početku školske 2020/2021. godine bilo je ukupno 2.016 nastavnika, od kojih je 1.433 bilo angažovano na puno radno vreme.

Na početku školske 2020/2021. godine, nastavu je pohađalo ukupno 510.576 učenika, 459.305 u matičnim školama i 51.271 u područnim, izdvojenim odeljenjima. U određenim udaljenim ruralnim sredinama, nastava u područnim školama organizovana je u „kombinovanim odeljenjima” u kojima u jednom razredu nastavu pohađaju deca koja su na različitim godinama školovanja. Jasno je da proces obrazovanja u takvim odeljenjima predstavlja izazov i da je slabijeg kvaliteta nego u uobičajenoj strukturi odeljenja. Kao jedan od glavnih i najčešćih razloga ranog napuštanja školovanja dece u seoskim sredinama jeste nedostupnost obrazovnih institucija bilo zbog nepostojanja škola ili javnog prevoza do škole.

Podatak o broju zatvorenih škola nije dostupan. Međutim, Ministarstvo prosvete navodi da je mreža osnovnih škola već godinama neprilagođena demografskim kretanjima koja se ogledaju u značajnom smanjenju broja učenika, te da je za samo četiri godine broj učenika u redovnim osnovnim školama smanjen za 5,5%.

Tokom 2021. godine, zatvoreno je šest osnovnih i nijedna srednja škola.

Nisu dostupni podaci o broju učenika u ruralnim sredinama.

Poseban deo – Obrazovanje za vreme kovid-19 pandemije

Pravo deteta na obrazovanje definisano je kroz dva člana Konvencije: član 28, koji se bavi obavezom država da preduzmu sve aktivnosti kojima će postići ciljeve obrazovanja, i član 29, u kojem se definišu ti ciljevi. Konvencija je univerzalno ratifikovana, što znači da su se sve države obavezale da će sprovoditi odredbe iz ova dva člana.

Svetska zdravstvena organizacija proglasila je 11. marta 2020. godine globalnu pandemiju koronavirusa. Kao sistemski odgovor na sprečavanje širenja bolesti prouzrokovane virusom kovid-19, koja je prema proceni zdravstvenih stručnjaka usled lakog prenošenja i rizika od smrtnog ishoda predstavljala ozbiljnu pretnju čovečanstvu, preduzete su, na globalnom nivou, mere fizičkog distanciranja i „zaključavanja” stanovništva. Mere su, između ostalog, podrazumevale i prekid rada, odnosno zatvaranje vaspitno-obrazovnih ustanova na svim nivoima obrazovanja.

Aktuelna kriza razotkrila je i učinila vidljivijim brojne nejednakosti u školskim sistemima širom sveta: od pristupa internetu i digitalnim uređajima i resursima neophodnim za realizaciju onlajn nastave, podrške u procesu učenja, do neuspeha da se omogući lokalna inicijativa i resursi usklade sa potrebama. Istovremeno, dovela je u pitanje jedno od osnovnih prava deteta — pravo na obrazovanje.

Istraživanje koje je krajem 2021. godine sproveo Užički centar za prava deteta u okviru projekta „Pravo na obrazovanje u periodu krize izazvane pandemijom virusa kovid 19 u Srbiji⁹” ukazalo je na brojne izazove u ostvarivanju prava na obrazovanje. Predmet istraživanja su obrazovna iskustva učenika, nastavnika i roditelja, kao ključnih aktera u sistemu obrazovanja tokom školske 2020/2021. godine, „druge pandemijske školske godine”. Glavni cilj istraživanja je prikupljanje empirijskih nalaza koji su osnov za formulisanje praktičnih preporuka za podršku u ostvarivanju prava na obrazovanje dece i mladih u Srbiji, garantovanih Konvencijom.

Podaci dobijeni kroz intervju sa decom, nastavnicima i roditeljima ukazuju na to da su tokom kombinovane i nastave na daljinu učesnici u istraživanju bili suočeni sa brojnim izazovima različite prirode: tehničkim, pedagoškim, psihološkim, zdravstvenim, organizacionim, etičkim. Iz perspektive sve tri ciljne grupe, kvalitet obrazovnih postignuća učenika opao je tokom pandemije; učenici nisu ostvarili predviđene ishode (imaju „rupe u znanju”). To pokazuje da je zdravstvena kriza rezultirala krizom u ostvarivanju prava deteta. Nastavom na daljinu najviše su pogođeni učenici iz osetljivih socijalnih grupa, oni koji su bili isključeni iz obrazovnog procesa i nisu imali psihosocijalnu podršku od članova porodice i nastavnika.

Najznačajniji nalazi istraživanja

- Iako je digitalno obrazovanje poslednjih godina postalo jedan od prioriteta nacionalne obrazovne politike, nalazi istraživanja pokazuju da je školama (nastavnicima, učenicima i roditeljima) neophodna veća i kontinuirana sistemski podrška i vođenje u primeni digitalne tehnologije tokom nastave na daljinu i kombinovane nastave.
- Osnovni preduslov za realizovanje nastave uz korišćenje digitalne tehnologije jeste odsustvo digitalnog jaza na svim nivoima sistema obrazovanja: infrastrukturna opremljenost škola, dostupnost (odgovarajućih) digitalnih uređaja, interneta i digitalnih resursa (nastavnih sadržaja i alata za vrednovanje postignuća učenika), odgovarajuće veštine digitalne pismenosti, sistemski tehnička i pedagoška podrška.
- Za većinu nastavnika, učenika i roditelja, onlajn nastava predstavlja „nužno zlo” i način da se „premosti kriza”, što ukazuje na neophodnost razvijanja pozitivnih stavova i uverenja prema dugoročnoj primeni digitalne tehnologije u nastavi.
- Nastava se ne može jednostavno „preseliti” iz učionice u digitalno okruženje: nastava u onlajn okruženju iziskuje inovativne pedagoške pristupe (umesto „presipanja starog vina u nove boce”).
- Digitalno okruženje zahteva specifičnu socijalnu dinamiku, pravila i očekivanja u odnosu na sve aktere obrazovnog procesa.
- Neophodno je sistemski podržati motivaciju učenika za školsko učenje, posebno u onlajn okruženju, kao i metakognitivne veštine, sposobnost za samoregulaciju i upravljanje sopstvenim procesom učenja.
- Tokom nastave u vanrednim okolnostima, neophodno je uvažiti širi društveni kontekst i obrazovni proces prilagoditi zarad sveobuhvatne podrške opštoj dobrobiti i zdravlju svakog deteta.
- Tokom onlajn nastave, posebnu pažnju trebalo bi posvetiti formativnom vrednovanju obrazovnih postignuća učenika i principima akademske čestitosti.
- Tokom nastave na daljinu, roditelji/drugi zakonski zastupnici dece predstavljaju veoma važan izvor podrške učenicima i zato je neophodno ostvariti kvalitetnu i intenzivnu saradnju škole i porodice i razviti odnos poverenja između svih učesnika u obrazovnom procesu;
- Dodatna obrazovna podrška najpotrebnija je učenicima iz osetljivih socijalnih grupa, pre svega, učenicima sa teškoćama u razvoju/učenju, kao i učenicima nižeg SES-a.

Na osnovu nalaza istraživanja, formulisane su praktične implikacije, odnosno preporuke za organizovanje nastave u digitalnom okruženju, kao i u učionici, uz korišćenje digitalnih alata. Važno je da se onlajn i kombinovana nastava u vanrednim okolnostima ne mogu izjednačiti sa planiranom, dobro pripremljenom, osmišljenom i organizovanom

9 http://ucpd.rs/wp-content/uploads/2022/03/formalno-obrazovanje-tokom-pandemije_-final.pdf

onlajn nastavom. I pored toga, bogata iskustva stečena u praksi u vanrednim okolnostima mogu poslužiti za planiranje i unapređivanje nastavnog procesa, i u digitalnom i u tradicionalnom okruženju, za učenje koje će doprineti ostvarivanju prava na kvalitetno obrazovanje.

55.E. Ne postoji precizna evidencija o broju dece romske nacionalnosti uključene u obrazovni sistem. Prema podacima MICS 2019. pripremni predškolski program je pohađalo 76,8% dece iz romskih naselja. Kao razloge za nepohađanje obaveznog pripremnog predškolskog programa 31,5% roditelja navodi da nisu znali da je pohađanje obavezno, a 27,7% navodi previsoke troškove (prevoz, knjige, odeća). Dalje, 2019. godine je 80,8% dece iz romskih naselja koja su pohađala prvi razred osnovne škole pohađala i predškolski pripremni program (kod opšte populacije taj procenat je 96,4), a 85,4% romske dece krenulo je u prvi razred osnovne škole na vreme (kod opšte populacije 90%), dok je samo 63,7% dece romske nacionalnosti završilo osnovnu školu (kod opšte populacije 99,5%). Stopa prelaska u srednju školu iznosi svega 52,6% kada su u pitanju deca romskog porekla (kod opšte populacije 95,2%). Poseban problem je to što devojčice napuštaju školovanje i zasnivaju porodice između 15. i 19. godine. Ukupno 34% mladih žena iz romskih naselja koje imaju između 15. i 19. godina je tokom 2019. godine bilo udato ili su živlele u vanbračnoj zajednici, ali taj broj je veći i iznosi 41% kada su u pitanju žene iz najsiromašnijih domaćinstava. Podaci Ministarstva prosvete iz 2018. godine pokazuju da je postotak dece iz romskih naselja koja su upisala prvi razred i došla do poslednjeg razreda osnovne škole 77%. S druge strane, u izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije u evropskim integracijama za 2019. godinu navodi se da samo 67% romske dece završi obavezno obrazovanje u poređenju sa 96% dece iz neromske populacije.

U saradnji sa Timom za socijalnu inkluziju i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije pripremljena je internet platforma za bazu u kojoj će biti prikupljeni podaci o radu pedagoških asistenata koji rade sa romskom decom i učenicima. Podatke o obrazovnim postignućima romskih učenika u bazu će unositi pedagoški asistenti najmanje dva puta tokom školske godine.

Nije dostupan podatak o postojanju programa za rad sa nastavnicima i nastavnim osobljem koji je namenjen tome da ih osposobi i osnaži za sprovođenje nastave usmerene ka upoznavanju kulture Roma i promociji interkulturalnosti među decom uključenom u sistem obrazovanja.

Na sajtu Zavoda za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja može se naći nekoliko obuka namenjenih zaposlenima u obrazovanju: Interkulturalizam u vrtiću: romski jezik, običaji i kultura; Svako dete je važno — podrška romskoj deci za uspešno školovanje; Kako pristupiti temi stradanja Roma tokom Drugog svetskog rata i anticiganizmu u današnjem društvu. Osim toga, na listi programa od javnog interesa nalazi se program koji je odobren 2020. godine: „MODUL 3: Mentorska podrška učenicima srednjih škola romske nacionalnosti za sticanje kompetencija za 21. vek”.

Nema podatka o ukupnom broju obuka koje su organizovane za nastavnike i osoblje o kulturi Roma, kao ni koliko je nastavnika i nastavnog osoblja prošlo kroz te obuke, ali se neke od navedenih obuka organizuju u proseku dva puta godišnje.

Izborni predmet „Romski jezik sa elementima nacionalne kulture” uveden je u sistem obrazovanja 2016. godine, a uslov za odvijanje nastave jeste da se za izborni predmet prijavi bar 15 učenika. Ministarstvo prosvete odobrilo je da se u Katalog udžbenika na jezicima nacionalnih manjina za školsku 2018/2019. uvrste udžbenici za romski jezik sa elementima nacionalne kulture.

Ministarstvo prosvete je uz učešće Nacionalnog saveta romske nacionalne manjine izradilo nove programe nastave i učenja za izborni predmet Romski jezik sa elementima nacionalne kulture za sve razrede osnovne škole. Štampana su četiri udžbenika za prva četiri razreda i oni se nalaze u katalogu udžbenika na jezicima nacionalnih manjina za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje i vaspitanje za školsku 2020/2021. godinu.

U školskoj 2018/2019. godini 2.860 učenika u 74 škole je izučavalo Romski jezik sa elementima nacionalne kulture, dok je njihov broj u narednim godinama smanjen — oko 2.500 učenika u 68 škola izučavalo je ovaj predmet.

Školski program nije prilagođen romskoj kulturi, odnosno nije kontekstualizovan tako da se podržava razumevanje kulturne raznolikosti i njenog doprinosa multikulturalnom društvu. Nastavnici nisu dobili konkretna uputstva koja

će im pomoći da nastavu o određenim važnim sadržajima (npr. istorija) sprovede tako da to dovede do razvijanja interkulturalnih kompetencija učenika, njihovog upoznavanja sa pripadnicima različitih etničkih ili nacionalnih grupa i međusobnog uvažavanja i poštovanja.

Nije dostupan podatak o broju sprovedenih radionica sa većinskom populacijom na kojima se promovise kultura Roma.

Na početku školske 2021/2022. godine upisano je, na osnovu afirmativnih mera za učenike romske populacije, 3.354 učenika (1.947 učenika pripadnika romske nacionalne manjine i 1.407 učenika socijalno ugroženih pripadnika romske nacionalne manjine) u prvi razred srednje škole, dok je u ranijim godinama taj broj obuhvatao oko 2.000 učenika i oko 55% činile su devojčice.

Ne postoje dostupni podaci o broju učenika koji su završili odgovarajuću srednju školu nakon što su upisani na osnovu afirmativne akcije. Više od 65% učenika upisanih putem afirmativne mere su ujedno i korisnici stipendija i imaju mentorsku podršku, te završavaju srednje obrazovanje.

55.F. Najveće zamerke na rad interresornih komisija tiču se upravo finansiranja preporučenih mera podrške, koje često nije obezbeđeno. Prema podacima Zaštitnika građana iz 2018. godine, većina opština obezbeđuje usluge koje preporučuju interresorne komisije, međutim, ima i opština koje usluge ne obezbeđuju uopšte ili obezbeđuju samo neke. U praksi se uočava i da interresorne komisije često svesno propuštaju da preporuče određene mere podrške, imajući u vidu podatak da za njih ne postoje finansijska sredstva.

Prema raspoloživim podacima, interresorna komisija aktivno radi u ukupno 136 opština, a opštine finansiraju mere dodatne podrške iz svoje nadležnosti.

Nije dostupan celovit podatak o broju dece koja su po mišljenju interresornih komisija ostvarila pravo na mere dodatne podrške. Zna se da su svi učenici koji su pohađali nastavu po programu IOP2 tokom školske 2020/2021. ostvarili podršku prema mišljenju interresorne komisije. U osnovnim školama bilo je 8.721 učenika, a u srednjim 1.817.

Nema jedinstvenog podatka o broju stručnjaka koji se bave individualnim potrebama učenika u skladu sa preporukama interresornih komisija. Stručnjaci koji pružaju individualnu dodatnu podršku učenicima su stručni u različitim oblastima, te se trajanje i učestalost njihove podrške razlikuje. Svake godine više od 2.000 učenika dobija dodatnu podršku od zaposlenih u školama sa smetnjama u razvoju.

Prema istraživanju Zavoda za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja u 2018. godini na poslovima dodatne podrške deci i učenicima u redovnim osnovnim i srednjim školama bilo je angažovano 373 defektologa u 436 obrazovnih ustanova, od čega je 14 defektologa bilo angažovano u 73 predškolske ustanove, njih 222 u 354 osnovne škole i 8 defektologa je radilo u 9 srednjih škola. Ovim vidom dodatne podrške obuhvaćeno je 2.571 dece i učenika. Najveći broj obuhvaćenih uslugama dodatne podrške su učenici osnovnih škola (1.874 — 72,88%). Deca predškolskog uzrasta, koja dobijaju dodatnu podršku od stručnjaka iz „specijalnih” škola, čine petinu od ovog broja (686 — 26,70%), dok je broj učenika srednje škole gotovo zanemarljiv (11 — 0,42%).

Prema podacima Nacionalnog izveštaja o inkluzivnom obrazovanju u Republici Srbiji¹⁰ za period od 2019. do 2021. godine navodi se da postoje negativni trendovi kada je u pitanju obuhvat dece na svim nivoima obrazovanja. Prema dostupnim podacima obuhvat dece od 3 do 5,5 godina je poslednjih godina pokazivao trend rasta i 2019/2020. godine je iznosio 66%, ali je 2020/2021. godine došlo do smanjenja obuhvata dece ovog uzrasta za oko 3 procentna poena (63%). Sličan trend beleži se i u obuhvatu dece obaveznim pripremnim predškolskim programom.

Stopa obuhvata dece osnovnim obrazovanjem u Srbiji je u opadanju, a podatak o tome da je u periodu izveštavanja ona ispod 95% svakako zahteva dodatnu analizu. Stopa završavanja osnovne škole se takođe smanjuje, pa 2021. godine 4% učenika nije završilo osnovnu školu ili je odustalo od školovanja.

10 <https://www.unicef.org/serbia/media/22246/file/Nacionalni%20izve%C5%A1taj%20o%20Inkluzivnom%20obrazovanju%202019-2021.pdf>

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, obuhvat dece srednjim obrazovanjem je ispod 90%, a neto stopa obuhvata 2021. godine pokazuje tendenciju pada za 2,5 procentnih poena u odnosu na 2019. godinu.

Mehanizmi za rešavanje individualnih potreba učenika uglavnom postoje, ali u praksi nisu jednako dostupni u svim opštinama, najčešće zbog nedostatka finansijskih sredstava.

Istraživanje koje je realizovala Stalna konferencija gradova i opština pokazuje da su usluge i prava koja se najčešće finansiraju iz budžeta lokalnih samouprava: usluga lični pratilac dece, prevoz i smeštaj učenika sa smetnjama u razvoju i regresiranje troškova boravka u predškolskoj ustanovi za decu iz socijalno osetljivih grupa, finansiranje užine učenika u osnovnim školama i usluga dnevnog boravka.

55.G. U školskoj 2022/2023. godini bilo je 385 predškolskih ustanova (158 državnih i 227 privatnih). Primetne su velike razlike u kapacitetu predškolskih ustanova između opština sa različitim stepenom socioekonomskog razvoja; u bogatijim opštinama ima više predškolskih ustanova, a prosečan broj dece po objektu je veći. Takođe postoji velika razlika kada je reč o broju dece u vaspitnoj grupi između različitih objekata predškolskih ustanova; taj broj je veći za objekte koji se nalaze u administrativnom centru opštine nego u naseljima van administrativnog centra.

Predškolsko obrazovanje pohađa samo 27% dece iz ruralnih područja. U najrazvijenijim opštinama u neobaveznu starosnu grupu (0,5–5,5 godina) upisano je dvostruko više dece nego u najmanje razvijenim opštinama. Obuhvat dece obaveznim pripremnim predškolskim obrazovanjem tokom 2020/2021. iznosio je 96,4%.

Korisnici socijalne pomoći imaju pravo na oslobađanje od plaćanja naknade za boravak deteta u predškolskoj ustanovi.

U predškolske ustanove u školskoj 2022/2023. upisano je 101.195 dece u javne ustanove, dok je 16.014 upisano u privatne ustanove. Podaci za školsku 2020/2021. pokazuju da je zbog popunjenosti kapaciteta predškolskih ustanova 5.297 dece ostalo bez mesta u predškolskoj ustanovi, a da je 9.562 dece upisano preko normativa.

Postoje obuke za vaspitače u predškolskim ustanovama, a prema podacima Zavoda za unapređenje obrazovanja i vaspitanja, u periodu od decembra 2021. do aprila 2022. godine realizovano je 130 obuka za vaspitače i stručne saradnike u predškolskim ustanovama.

PREDLOZI KOALICIJE

- **Usvojiti Pravilnik o organizaciji nastave u vanrednim okolnostima i Stručno uputstvo za pružanje psihosocijalne i zdravstvene podrške učenicima tokom nastave u vanrednim okolnostima.**
- **Jasno definisati program i mere prevencije za sprečavanje osipanja u školi kako bi ih svi akteri u sistemu obrazovanju primenjivali. S tim u vezi, potrebno je pratiti broj romske dece, a posebno devojčica, koja pohađaju školu i pružati kontinuiranu podršku romskim porodicama, kako bi što više dece bilo obuhvaćeno i uključeno u vaspitno-obrazovni sistem od najranijeg uzrasta.**
- **Usvojiti akcioni plan za inkluzivno obrazovanje i formirati telo koje bi vršilo nadzor nad njegovim sprovođenjem. Dalje, poželjno je povećati finansijska sredstva, a posebno na nivou lokalnih jedinica, za inkluzivno obrazovanje i za mere dodatne podrške koje preporučuju interresorne komisije. Značajno bi bilo da se razmotri objedinjavanje podataka o deci sa smetnjama u razvoju, kako bi se stekao uvid u njihovu uključenost u vaspitno-obrazovni sistem.**

I. POSEBNE MERE ZAŠTITE

DECA IZBEGLICE I TRAŽIOCI AZILA

28. PREPORUKA:

Komitet preporučuje da država ugovornica:

57.A. uspostavi pravične i efikasne postupke za azil koji se sprovode na način prilagođen za dete, i sa proceduralnog i sa materijalnog aspekta, a kojima se sistematski identifikuju deca bez pratnje ili razdvojena deca i upućuju na odgovarajuću zaštitu i podršku, kao i da, u tom smislu, razmotri izmenu važećeg nacionalnog zakonodavstva, uključujući Zakon o azilu;

57.B. osigura potpuno uključivanje dece tražilaca azila i dece izbeglica koja su bez pratnje ili razdvojena u postojeći sistem zaštite dece; obezbedi smeštaj u hraniteljskim porodicama ili drugim smeštajnim kapacitetima koji su adekvatni za njihov uzrast, pol i potrebe, u skladu sa procenama najboljeg interesa sprovedenim na individualnoj osnovi; i da uspostavi specijalizovane usluge za decu sa emocionalnim, psihijatrijskim i bihevioralnim problemima;

57.C. osigura da se svoj deci koja traže azil sistematski pružaju informacije o njihovim pravima i obavezama, postupcima za azil i raspoloživim uslugama, kako bi se sprečilo da pribegnu spavanju bez krova nad glavom zbog straha od deportacije, kao i da preduzme neophodne korake za zaštitu dece bez pratnje od krijumčara;

57.D. osigura potpuno poštovanje principa zabrane proterivanja i olakša pristup sistemu azila za decu kojoj je potrebna međunarodna zaštita u skladu sa članovima 6, 22 i 37 Konvencije;

57.E. garantuje pravo na sticanje srpskog državljanstva za svu decu koja trenutno borave u državi potpisnici, koja bi inače bila bez državljanstva, bez obzira na sopstveni pravni status ili pravni status roditelja;

Ove preporuke su istaknute u okviru Trećeg ciklusa UPR-a (6.71), kao i preporukama Komiteta za ljudska prava (14.33) i Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava (34).

INDIKATORI

57.A.1. Razvijeni formulari i upitnici prilagođeni deci.

57.A.2. Izrada podzakonskog akta kojim se uređuju adekvatne, transparentne i deci prilagođene nezavisne procedure za procenu uzrasta dece bez pratnje i razdvojene dece.

57.A.3. Postojanje obučene osobe za decu u svakoj policijskoj stanici i na svakom graničnom prelazu koja je dodatno obučena za rad sa decom i može da se stara o poštovanju prava nepraćene dece, upućivanju u relevantne službe u skladu sa pravilnikom i da snosi odgovornost u tom pogledu.

- 57.A.4.** Zaposleni u centrima za azil, kao i prihvatnim centrima, obučeni su da primenjuju Priručnik za postupanje sa maloletnim tražiocima azila bez pratnje u RS.
- 57.A.5.** Postojanje dovoljno održivih resursa za sistemsko prepoznavanje i procenu posebnih potreba svakog deteta bez pratnje.
- 57.A.6.** Broj dece bez pratnje i razdvojene dece koja su u postupku azila imala pravnog zastupnika u odnosu na ukupan broj dece bez pratnje i razdvojene dece u postupku azila.
- 57.A.7.** Broj službenika Kancelarije za azil koji su prošli obuke o specijalnim tehnikama intervjuisanja dece.
- 57.A.8.** Odluke u postupku azila donose se uz poštovanje najboljeg interesa deteta i drugih procesnih garancija koje proizilaze iz Konvencije, a koje su jasno naznačene u odlukama.
- 57.B.1.** Broj dece tražilaca azila na smeštaju u hraniteljskim porodicama i drugim adekvatnim smeštajnim kapacitetima socijalnog tipa.
- 57.B.2.** Razvijene specijalizovane usluge za decu sa emocionalnim, psihijatrijskim i bihevioralnim problemima.
- 57.B.3.** Broj dece sa emocionalnim, psihijatrijskim i bihevioralnim problemima korisnika specijalizovanih usluga.
- 57.B.4.** Broj socijalnih radnika i broj dece po socijalnom radniku kojima je postavljen staratelj u odnosu na minimalne standarde.
- 57.B.5.** Broj obučenih hraniteljskih porodica koje mogu da vode adekvatnu brigu o nepraćenoj i razdvojenoj deci.
- 57.B.6.** Postojanje zasebnih smeštajnih centara socijalnog tipa za decu bez pratnje sa obučenim osobljem za rad sa decom i stalno prisutnim socijalnim radnicima.
- 57.C.1.** Kreirani i distribuirani informativni materijali u svim centrima za azil i drugim smeštajnim kapacitetima, policijskim stanicama i drugde, sa detetu prilagođenim i pristupačnim informacijama, na jeziku koji dete razume, o pravnim aspektima detetovog položaja u Srbiji, uključujući i informacije o funkcionisanju sistema azila i pravima koje dete ima u skladu sa pozitivnim propisima.
- 57.C.2.** Uspostavljen formalizovan protokol o prekograničnoj saradnji nadležnih organa Srbije sa susednim državama u vezi sa pitanjima koja su od značaja za zaštitu dece bez pratnje od trgovine ljudima i krijumčarenja, kao i za slučajevne razdvajanja porodica.
- 57.C.3.** Postojanje obučene osobe za decu u svakoj policijskoj stanici i na svakom graničnom prelazu, u centru za azil i drugom objektu namenjenom za smeštaj tražilaca azila, za prepoznavanje dece koja su u opasnosti da postanu žrtve trgovine ljudima i njihovo upućivanje u Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima i druge relevantne službe za zaštitu.
- 57.C.4.** Broj slučajeva dece bez pratnje i razdvojene dece koji su prijavljeni Centru za zaštitu žrtava trgovine ljudima i drugim relevantnim službama za zaštitu.
- 57.D.1.** Broj maloletnih stranaca za koje su doneta rešenja o vođenju i broj maloletnih stranaca za koje su doneta rešenja o otkazu boravka i zabrani ulaska u RS.
- 57.D.2.** Broj dece koja su ušla u postupak readmisije.
- 57.D.3.** Broj dece koja su se dobrovoljno vratila u zemlju porekla.
- 57.D.4.** Postojanje jasnih procedura o upućivanju dece za koju se može razumno pretpostaviti da su u potrebi za međunarodnom zaštitom na postupak azila i olakšavanje pristupa postupku na celokupnoj teritoriji, uključujući granice.
- 57.C.5.** Prilikom procene opasnosti od proterivanja uzimaju se u obzir specifični oblici progona i opasnosti od izloženosti ozbiljnoj nepravdi koji su isključivo vezani za decu (child-specific forms of persecution) u skladu sa smernicama UNHCR-a i Komiteta za prava deteta.
- 57.E.1.** Postojanje procedure za utvrđivanje statusa apatrida (statelessness determination procedure).
- 57.E.2.** Donošenje podzakonskog akta kojim se na jasan i detaljan način propisuje postupak sticanja srpskog državljanstva za decu roditelja čije je državljanstvo nepoznato, koji nemaju državljanstvo, ili zbog osnovanog straha od progona ne mogu da se služe svojim državljanstvom, niti da komuniciraju sa svojom državom.

STATUS

57.A. Nisu razvijeni formulari i upitnici prilagođeni deci.

Nije izrađen podzakonski akt kojim se uređuju adekvatne, transparentne i deci prilagođene nezavisne procedure za procenu uzrasta dece bez pratnje. U nedostatku jasnih procedura, u praksi se uzrast utvrđuje isključivo na osnovu izjave lica službeniku MUP-a ili lekaru. Opasnosti takvog načina utvrđivanja uzrasta su brojne, te je moguće da odrasla lica izjave da su mlađa od 18 godina i budu smeštena u objekte koji su namenjeni za smeštaj dece ili da deca bez pratnje izjave da su starija od 18 godina i da na taj način ostanu bez mogućnosti da dobiju potrebnu zaštitu.

I dalje ne postoji osoba koja je obučena za rad sa decom izbeglicama i migrantima, koja je stalno prisutna u svim policijskim stanicama i na svakom graničnom prelazu, koja može efektivno da se stara o poštovanju prava nepraćene dece, upućivanju u relevantne službe i da snosi odgovornost u tom pogledu. Postupanje sa nepraćenom decom nije ujednačeno na celoj teritoriji Srbije. Uprava granične policije navodi da ukoliko se prilikom vršenja redovnih aktivnosti u regionalnim centrima i stanicama granične policije javi potreba postupanja prema deci bez pratnje, angažuju se policijski službenici koji su obučeni i poseduju sertifikat za rad sa decom („maloletnicima”) ili se obezbeđuje prisustvo predstavnika nadležnog CSR.

Zaposleni u centrima za azil i prihvatnim centrima, a posebno u onima koje je KIRS namenio za smeštaj nepraćene ili razdvojene dece, uglavnom su obučeni da primenjuju Priručnik za postupanje sa maloletnim tražiocima azila bez pratnje u RS.

S obzirom na veliki broj šticećenika za koje su zaduženi staratelji, stiče se utisak da oni često nemaju dovoljno vremena i kapaciteta za prepoznavanje i procenu posebnih potreba svakog deteta. U praksi se i dalje dešava da jedna osoba bude zadužena kao staratelj desetinama nepraćene ili razdvojene dece koja borave u istom centru.

Nije dostupan podatak o tačnom broju razdvojene dece i dece bez pratnje koja su u postupku azila imala pravnog zastupnika. Prema iskustvu pravnih zastupnika Beogradskog centra za ljudska prava, veliki broj razdvojene dece i dece bez pratnje ne žele da traže azil u RS, već imaju plan da nastave svoj put ka drugim evropskim zemljama.

Nije bilo moguće dobiti podatak o broju službenika Kancelarije za azil koji su prošli obuke o specijalnim tehnikama intervjuisanja dece, ali iskustvo zaposlenih u Beogradskom centru za ljudska prava, koji su prisustvovali podnošenju zahteva za azil i usmenim raspravama, svedoči o tome da je komunikacija službenika Kancelarije za azil drugačija kada su u pitanju deca, u odnosu na komunikaciju sa punoletnim tražiocima azila. Službenici su bili više blagonakloni i stiče se utisak da su senzitivisani za razgovor sa decom.

Prema Zakonu o azilu i privremenoj zaštiti, prilikom odlučivanja o osnovanosti zahteva za azil, Kancelarija za azil prikuplja i razmatra sve relevantne činjenice, dokaze i okolnosti, uzimajući u obzir položaj i lične okolnosti tražioca azila, uključujući njegov pol i uzrast. Pored toga, vodi se računa o specifičnoj situaciji lica kojima su potrebne posebne procesne ili prihvatne garancije. Među tim licima nalaze se maloletna lica i maloletna lica bez pratnje.

Ipak, u praksi se dogodilo da Kancelarija za azil donese rešenje kojim je odbijen zahtev za azil nepraćenom dečaku od 16 godina. Nakon podnesene žalbe, Komisija za azil je utvrdila da Kancelarija za azil ni na koji način nije potkrepila svoje obrazloženje da je doneta odluka u najboljem interesu deteta i da se zahteva da u ponovljenom postupku razmotri sve okolnosti koje su od značaja za primenu načela najboljeg interesa deteta. Kancelarija za azil još uvek nije donela novo rešenje.

57.B. Broj nepraćene dece na hraniteljskom smeštaju je veoma mali, uglavnom godišnje bude smešteno jedno ili nijedno dete.

Nisu razvijene specijalizovane usluge za nepraćenu i razdvojenu decu izbeglice i migrante sa emocionalnim, psihijatrijskim i biheviornalnim problemima. Takve usluge uglavnom pružaju međunarodne i nevladine organizacije (IAN, PIN). CSR kao potencijalnu mogućnost ističu usluge savetovaništva koja pružaju psihosocijalnu podršku lokalnom stanovništvu i koja bi imala kapacitet i za pružanje specijalizovanih usluga deci sa emocionalnim i biheviornalnim

smetnjama, ali ne i psihijatrijskim. Osim toga, postoje dnevni boravci za decu i mlade sa smetnjama u razvoju, usluge razvojnog savetovaništa i sociorehabilitacioni klub za mlade. Takođe, terenski radnici pojedinih CSR pružaju usluge psihološkog savetovanja.

U praksi se dogodilo da je dete, koje je boravilo u instituciji socijalnog tipa, počelo da ispoljava nesocijalne obrasce ponašanja i da ima ozbiljne psihičke poteškoće. Nakon što je dete bilo hospitalizovano u Klinici za psihijatrijske bolesti „Dr Laza Lazarević”, institucije socijalnog tipa uglavnom nisu bile spremne da ga prime nazad na smeštaj zbog nedostatka stručnog kadra koji bi mogao adekvatno da se stara o detetu.

Nisu dostupni sveobuhvatni podaci o broju socijalnih radnika koji su vršili dužnost privremenog staratelja nepraćenoj ili razdvojenoj deci, kao ni podaci o broju dece koja su se nalazila pod starateljstvom kako bi se uporedili u odnosu na minimalne standarde. U praksi se dešava da jedna osoba vrši starateljstvo nad nekoliko desetina nepraćene ili razdvojene dece koja borave u jednom smeštajnom objektu. To je bilo naročito izraženo u mestima u kojima se nalaze centri za azil i prihvatni centri koje je KIRS namenio za smeštaj nepraćene ili razdvojene dece. Tako je na teritoriji Ljiga, Lajkovca i Mionice tokom 2021. godine pod starateljstvo privremenog staratelja stavljeno 425 maloletnika bez pratnje, a dužnost privremenog staratelja obavljale su dve osobe, dok je jedna vršila dužnost voditelja slučaja.

Ministarstvo za brigu o porodici i demografiju je 2022. izradilo Pravilnik o hraniteljstvu. U odnosu na 2017. godinu kada je Centar za porodični smeštaj i usvojenje Beograd, uz podršku partnerskih organizacija, obučio 90 hranitelja za brigu o nepraćenoj deci migrantima i izbeglicama, broj hranitelja se neprekidno smanjivao.

Zakonom o azilu i privremenoj zaštiti propisano je da se detetu bez pratnje koje je podnelo zahtev za azil, a koje se nalazi na smeštaju u centru za azil ili prihvatnom centru, na osnovu rešenja organa starateljstva obezbeđuje alternativni smeštaj koji može da bude ustanova socijalne zaštite, smeštaj kod drugog pružaoca usluge smeštaja ili porodica. U praksi se retko obezbeđuje alternativni smeštaj dece, najčešće zbog ograničenih kapaciteta ustanova socijalne zaštite i nerazvijenog sistema hraniteljstva, a deca su uglavnom smeštena u centrima za azil. Kao prelazno rešenje, KIRS je za smeštanje nepraćene ili razdvojene dece namenio pojedine centre za azil. Nijedan od ovih centara nije ustanova socijalne zaštite niti u njima postoji stručno osoblje koje bi moglo adekvatno da se stara o deci, a nepraćena ili razdvojena deca se tamo smeštaju bez individualne procene najboljeg interesa deteta i njegovih potreba. U maju 2020. godine u Centru za azil u Bogovađi dogodio se incident u kojem su radnici firme koja obezbeđuje centar fizički i verbalno maltretirali decu. Problem u praksi predstavlja i to što KIRS menja centre koji su namenjeni isključivo za smeštaj nepraćene dece, bez bilo kakvog obrazloženja. Tako je krajem 2022. godine za smeštaj dece određen centar u Šidu, a pre toga su to bili centri u Bogovađi i Sjenici.

Dom za nezbrinutu decu „Jovan Jovanović Zmaj” u Beogradu ima smeštajni kapacitet za desetero dece. Angažovano je šest vaspitača i stručnih saradnika. Tokom 2021. godine povećan je kapacitet doma u Nišu u kome se smeštaju strana maloletna lica bez pratnje roditelja ili staratelja, tako da je moguće obezbediti smeštaj za 15 dečaka i 15 devojčica. Međutim, i u Beogradu i u Nišu se uglavnom smeštaju samo dečaci, a najveći broj njih je iz Avganistana. Dom u Vodovodskoj u Beogradu raspolaže sa 15 mesta, i to 10 mesta za dečake i 5 za devojčice o kojima brine 6 vaspitača. Tokom 2021. godine jedino su u ovom domu bile smeštene devojčice.

57.C. U centrima za azil i drugim smeštajnim objektima, policijskim stanicama i u drugim službenim mestima u kojima se mogu nalaziti nepraćena ili razdvojena deca još uvek nisu distribuirani informativni materijali sa prilagođenim i pristupačnim informacijama, na jeziku koji dete razume, o pravnim aspektima detetovog položaja u Srbiji, uključujući i informacije o funkcionisanju sistema azila i pravima koje dete ima u skladu sa pozitivnim propisima. Nije poznato da li su nadležni državni organi takve materijale izradili niti da li su pristupili njihovoj izradi.

Nije dostupan podatak o postojanju formalizovanog protokola o prekograničnoj saradnji nadležnih organa Srbije sa susednim državama u vezi sa specifičnim pitanjima koja su od značaja za zaštitu nepraćene ili razdvojene dece izbeglica i migranata od trgovine ljudima i krijumčarenja, kao i za slučajeve razdvajanja porodica.

Nisu dostupni podaci koji se odnose na policijske stanice i granične prelaze, a većina zaposlenih KIRS-a u centrima za azil i prihvatnim centrima prošla je potrebne obuke za prepoznavanje dece koja su u opasnosti da postanu žrtve trgovine ljudima. Međutim, obučene osobe u centrima imaju i niz drugih zaduženja, te je upitno koliko zaista imaju vremena da se posvete identifikaciji dece koja su u opasnosti da postanu žrtve trgovine ljudima.

Postoje indikatori za preliminarnu identifikaciju žrtava koji su namenjeni zaposlenima u policiji, prosveti i sistemu socijalne zaštite, ali je jedino upotreba indikatora za zaposlene u sistemu socijalne zaštite postala obavezujuća na osnovu uputstva koje je izdalo MRZBSP 2017. godine.

UNICEF je početkom 2020. godine izdao publikaciju „Kako učiniti nevidljivo vidljivim: Identifikacija devojčica bez pratnje i razdvojenih devojčica u Srbiji, Bugarskoj, Grčkoj i Italiji“. U okviru publikacije data je i alatka, odnosno lista saveta namenjena radnicima na terenu kako bi lakše prepoznali devojčice bez pratnje ili razdvojene devojčice. Na osnovu evidencije Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima godišnje bude identifikovana jedna ili dve maloletne žrtve trgovine ljudima koji su strani državljani.

57.D. Od stupanja na snagu izmenjenog Zakona o strancima u oktobru 2018. godine do 2022. godine, MUP je doneo preko 2.000 rešenja o vraćanju kojima se deci zatečenoj u nezakonitom boravku na teritoriji Srbije otkazuje boravak. Najveći broj dece kojoj je u navedenom periodu otkazan boravak poreklom je iz Avganistana. Nije dostupan podatak koliko te dece je bilo bez pratnje roditelja ili staratelja.

U istom periodu, u postupku readmisije bilo je više od 250 stranaca mlađih od 18 godina. Nije dostupan podatak koliko dece je u tom postupku vraćeno u državu porekla ili uobičajenog boravišta, a koliko postupaka je obustavljeno.

Podaci KIRS-a pokazuju da je u periodu od 2019. do 2022. bilo 27 dece u programu dobrovoljnog povratka u državu porekla.

Zakon ne predviđa davanje prioriteta i efikasno postupanje organa koji donosi odluku o zahtevu za azil kada je podnosilac azila maloletno lice bez pratnje. Takođe, postupak azila po zahtevu maloletnog lica bez pratnje ne može se voditi na granici ili u tranzitnom prostoru i postupak ne može biti ubrzan.

Osim toga, 2018. godine MRZBSP je donelo obavezujuću Instrukciju o postupanju CSR i ustanova socijalne zaštite za smeštaj korisnika u obezbeđivanju zaštite i smeštaja maloletnih migranata bez pratnje.

RS se obavezala na poštovanje principa nevraćanja u zemlju u kojoj su deca bila predmet progona koji proističu prvenstveno iz međunarodnih ljudskih prava, humanitarnog prava i prava izbeglica. Prema Zakonu o strancima, tokom postupka vraćanja nadležni organ će imati u vidu specifičnu situaciju posebno ugroženih lica, porodično i zdravstveno stanje lica koje se vraća, kao i najbolji interes maloletnika. Dete bez pratnje ne sme biti prinudno udaljeno, osim u slučaju da je nadležni organ uveren da će maloletnik biti vraćen članu porodice, staratelju ili odgovarajućoj ustanovi za prihvatanje dece. Međutim, neki od maloletnih klijenata Beogradskog centra za ljudska prava su kao razlog napuštanja zemlje porekla navodili sukob sa članovima porodice, njihovo neprihvatanje i osudu.

57.E. Podaci o apatridiji u Srbiji nisu sveobuhvatni, ne postoji posebna procedura za utvrđivanje statusa apatridije, niti postoji jasan i dostupan postupak za utvrđivanje ovog statusa. Prema Zakonu o državljanstvu RS dete rođeno ili nađeno na teritoriji RS stiče rođenjem državljanstvo RS, ako su mu oba roditelja nepoznata ili nepoznatog državljanstva ili bez državljanstva ili ako je dete bez državljanstva.

Prema izveštaju Evropske mreže za pitanje apatridije koji je objavljen na proleće 2021. godine postignut je ograničen napredak u rešavanju problema apatridije u Srbiji u periodu 2020–2021. Uočeni su napori za sprečavanje i smanjenje apatridije, ali su u praksi i dalje prisutni problemi. U praksi, najveći problem predstavljaju dva podzakonska akta zbog kojih deca čiji roditelji ne poseduju lična dokumenta ne mogu biti upisana u matičnu knjigu rođenih. U tom slučaju, potrebno je sprovesti dodatne postupke, kao što su određivanje ličnog imena, naknadni upis u matičnu knjigu rođenih ili određivanje vremena i mesta rođenja. Svaki od tih postupaka je komplikovan i dugo traje. Ovaj problem u najvećoj meri pogađa romsku populaciju. Tokom 2021. godine rešen je slučaj dečaka iz Doljevca koji 13 godina nije imao pristup osnovnim pravima jer mu nije bilo određeno lično ime.

Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave, Zaštitnik građana i UNHCR su 2022. godine potpisali treći po redu Sporazum o razumevanju. Aktivnosti ovog sporazuma usmerene su na okončanje globalne desetogodišnje kampanje „Ja pripadam” (#Ibelong) na polju iskorenjivanja apatridije u Srbiji. Cilj Sporazuma je da sve tri institucije ulože zajedničke napore na rešavanju problema pripadnika romske nacionalne manjine i ostalih lica koja nisu ostvarila pravo na upis u MKR, kao i druga prava iz ličnog statusa, sa posebnim fokusom na upis novorođene dece u evidencije.

U praksi je prisutan problem u slučajevima dece koja su rođena na teritoriji RS, a čiji su roditelji izbeglice ili tražioci azila. Prilikom izdavanja izvoda iz MKR njima se gotovo uvek u izvodu upisuje državljanstvo roditelja. To dalje pravi velike probleme, jer činjenica je da roditelji više nemaju nikakvu vezu sa državom porekla i ne bi trebalo da se obraćaju ambasadi države koju su napustili.

Nije izmenjen Zakon o državljanstvu RS.

PREDLOZI KOALICIJE

- Unaprediti efikasnost postupaka u kojim se odlučuje o zahtevima za azil dece kako bi se odluke donosile u najkraćem roku.
- Usaglasiti postupanje lica koja dolaze u kontakt sa decom sa preporukama Komiteta u pogledu smeštanja nepraćene i razdvojene dece.
- Obezbediti posebne smeštajne kapacitete koji bi u potpunosti odgovorili na potrebe nepraćene i razdvojene dece i preduzeti neophodne mere kako bi se obezbedila alternativna briga o deci koja su lišena porodične sredine.
- Obezbediti adekvatan sistem starateljstva i njegovo finansiranje.
- Svoj deci koja traže azil sistematski pružiti informacije o njihovim pravima i obavezama i jačati kapacitete državnih službi kako bi se deca bez pratnje zaštitila da ne postanu žrtve krijumčara ili trgovine ljudima.
- Izmeniti Zakon o državljanstvu.

DECA PRIPADNICI MANJINA

29. PREPORUKA:

Komitet apeluje na državu potpisnicu da:

59.A. sprovodi kampanje na svim nivoima i u svim pokrajinama koje imaju za cilj rešavanje negativnih stavova prema Romima u društvu u celini, kao i da preduzme efikasne mere za sprečavanje nasilja i govora mržnje prema Romima;

59.B. proceni posebnu situaciju romske dece i preduzme mere da olakša njihov pristup merama socijalne zaštite i programima socijalne integracije, kroz poboljšanje kulturne osetljivosti obezbeđenih usluga i podešavanje obima socijalnih programa.

Ove preporuke su date i u Trećem ciklusu UPR-a (6.51, 6.52. i 6.53).

INDIKATORI

- 59.A.1.** Broj sprovedenih kampanja koje imaju za cilj rešavanje negativnih stavova prema Romima u društvu u celini.
- 59.A.2.** Broj izvršenih sankcija za govor mržnje i nasilje prema Romima.
- 59.A.3.** Broj krivičnih prijava.
- 59.A.4.** Broj procesuiranih prijava.
- 59.A.5.** Budžetska sredstva opredeljena za rešavanje negativnih stavova prema Romima u društvu u celini.
- 59.A.6.** Postojanje jasno utvrđenih, merljivih i transparentnih mera za sprečavanje nasilja i govora mržnje prema Romima.
- 59.B.1.** U okviru Nacionalnog plana akcije za decu ili drugog dokumenta za unapređenje politika u oblasti socijalne zaštite propisane su mere i procedure za olakšanje pristupa uslugama i programima socijalne zaštite romskoj deci.
- 59.B.2.** Treninzi za CSR i zaposlene u obrazovnim institucijama za kulturno osetljivu komunikaciju i postupanje.
- 59.B.3.** Broj obučenih stručnjaka.
- 59.B.4.** Broj obuka.
- 59.B.5.** Broj usluga socijalne zaštite (npr. svratište) integrisanih u sistem.
- 59.B.6.** Sistemsko pružanje informacija Romima o dostupnosti i vrsti mera socijalne zaštite i programima socijalne integracije i načinu na koji mogu to da ostvare.
- 59.B.7.** Pojednostavljene procedure za pristup merama socijalne zaštite.

STATUS

59.A. U Srbiji postoji neophodni zakonski osnov za borbu protiv diskriminacije Roma, ali se ovi propisi ne primenjuju u dovoljnoj meri, a osnovni uslov za unapređenje položaja Roma jeste suzbijanje stereotipa i predrasuda. Tokom 2019. godine Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je predstavio izveštaj o istraživanju javnog mnjenja „Odnos građana i građanki prema diskriminaciji u Srbiji”. Istraživanje je pokazalo da dve trećine građana prepoznaje da u Srbiji u značajnoj meri postoji diskriminacija, a 50% ispitanih kao najizloženije diskriminaciji prepoznaje Rome. Međutim, nije došlo do pomaka u sprovođenju ciljanih kampanja za sprečavanje nasilja i govora mržnje prema Romima, kao i za razbijanje predrasuda i negativnih stavova prema Romima u društvu. Diskriminaciju prema pripadnicima romske nacionalne manjine potvrđuju česte pritužbe Poverenici za zaštitu ravnopravnosti i Zaštitniku građana. Ove nezavisne institucije Rome vide kao najranjiviju i najviše diskriminisanu grupu stanovništva.

Tokom 2020. godine, zbog diskriminacije na osnovu nacionalne pripadnosti i etničkog porekla, podneto je ukupno 114 pritužbi Povereniku. Najveći broj pritužbi podnet je po osnovu pripadnosti romskoj nacionalnoj manjini (94), što čini preko 82% svih pritužbi po osnovu nacionalne pripadnosti i etničkog porekla. Nema podataka koliko je dece bilo diskriminirano tokom 2020. godine, s obzirom na to da Poverenik ne vodi evidenciju po kriterijumima, već po ličnim svojstvima, odnosno osnovima diskriminacije.

Međutim, za potrebe izrade ovog izveštaja, služba Poverenika dostavila je podatke za period od 1. januara 2021. godine zaključno sa aprilom 2022. godine. Po osnovu nacionalne pripadnosti romske dece u 2021. godini ukupno je podneto tri pritužbe. Od ukupnog broja podnetih pritužbi po ovom osnovu Poverenik je doneo jedno mišljenje kojim je utvrdio diskriminaciju, a koje se posredno odnosi i na položaj romske dece. Takođe, postupajući po pritužbi iz 2020. godine, Poverenik je doneo jedno mišljenje kojim je utvrdio diskriminaciju, koje se odnosi na segregaciju romske dece.

Pored toga, [Poseban izveštaj o diskriminaciji dece Poverenika za zaštitu ravnopravnosti](#) objavljen je u decembru 2021. godine. U izveštaju se navodi da je, tokom trajanja pandemije, posebno upitno bilo ostvarivanje prava deteta na obrazovanje, kao i na adekvatne usluge socijalne i zdravstvene zaštite. Deca pripadnici romske nacionalne manjine bila su teže pogođena merama za zaštitu i prevenciju od širenja epidemije, kao i druge grupe koje su u teškom ekonomskom položaju.

Na inicijativu Saveta za prava deteta, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade RS izradio je 2020. godine analizu [„Dostupnost usluga i mera podrške za decu romske nacionalnosti na lokalnom nivou”](#) u oblasti obrazovanja, socijalne i zdravstvene zaštite. Analiza je pokazala da jedinice lokalnih samouprava (JLS) još uvek nemaju izdvojene podatke po nacionalnoj pripadnosti, što otežava praćenje mera i pristupa romske dece programima socijalne integracije. U određenom broju JLS usluge socijalne zaštite nisu dovoljno razvijene i ne odgovaraju na potrebe romskih porodica i dece. To se posebno odnosi na savetodavne i socioterapijske usluge i usluge zaštićenog stanovanja/smeštaja dece.

Početkom 2021. godine objavljeni su rezultati istraživanja [„Percepcija romske zajednice o diskriminaciji”](#) koje je 2020. godine sproveo Poverenik za zaštitu ravnopravnosti. Istraživanje je između ostalog pokazalo da najveći broj anketiranih Roma, koji smatraju da su iskusili diskriminaciju, ima osećaj da im se uskraćuju prava i usluge u opštini i drugim javnim ustanovama (64%), centru za socijalni rad (61%) i u postupku zapošljavanja (60%). Istraživanje ukazuje na to da anketirani Romi smatraju da postoji diskriminacija dece romske nacionalne pripadnosti u školama, jer deca pretežno ne žele da se druže sa njima zato što ih učitelji smeštaju u zadnju klupu.

Ne postoje celoviti statistički podaci o govoru mržnje, odnosno o broju izvršenih sankcija, broju krivičnih prijava i broju procesuiranih prijava, već je te podatke potrebno prikupljati iz različitih izvora koji koriste drugačije metodologije. Dostupni podaci javnih tužilaštava prikazuju podatke o krivičnim delima, ali ne sadrže podatke iz kojih bi se videlo prema kojoj nacionalnoj manjini su izvršena navedena krivična dela. Ti podaci se mogu dobiti jedino uvidom u konkretni predmet koji se vodi kod prvostepenih područnih javnih tužilaštava, koja postupaju po tim krivičnim prijavama.

Nisu dostupni podaci o postojanju budžetskih sredstava koja su opredeljena za rešavanje negativnih stavova prema Romima u društvu u celini. Najčešće se sredstva koja izdvaja država koriste za pružanje neke vrste pomoći Romima, a ne za iskorenjivanje negativnih stavova. Uglavnom organizacije civilnog društva i međunarodne organizacije u okviru različitih projekata sprovode kampanje koje imaju za cilj smanjenje predrasuda prema Romima.

U periodu od decembra 2021. do aprila 2022. godine Poverenica je realizovala šest obuka na temu pojam i oblici diskriminacije i mehanizmi zaštite, a na obukama je prisustvovalo 90 polaznika.

Zakon o zabrani diskriminacije zabranjuje diskriminaciju nacionalnih manjina i njihovih pripadnika na osnovu nacionalne pripadnosti, etničkog porekla, verskih uverenja i jezika. Jedan od oblika diskriminacije može biti i govor mržnje, koju zakon definiše kao izražavanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, u javnim glasilima i drugim publikacijama, na skupovima i mestima dostupnim javnosti, ispisivanjem i prikazivanjem poruka ili simbola i na drugi način. Međutim, ne postoje jasno utvrđene, merljive i transparentne mere za sprečavanje nasilja i govora mržnje isključivo prema Romima.

U maju 2021. godine usvojen je novi Zakon o izmenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije. Dopunama zakona proširuje se lista ličnih svojstava na kojima se zasniva diskriminacija. Takođe, uvode se novi oblici diskriminacije: polno i rodno uznemiravanje, navođenje na diskriminaciju i segregacija. Segregacija je definisana kao svaki akt kojim fizičko ili pravno lice razdvaja bez objektivnog i razumnog opravdanja druga lica ili grupu lica na osnovu ličnog svojstva. Segregacija se smatra teškim oblikom diskriminacije.

59.B. NPA nije usvojen. S druge strane, Nacionalnom strategijom za socijalno uključivanje Roma i Romkinja za period od 2016. do 2025. godine predviđeno je nekoliko ciljeva sa pratećim merama koje se tiču pristupa romske dece uslugama i programima socijalne zaštite. Kao ciljevi su navedeni: unapređenje razvoja i zdravlja romske dece, unapređenje pristupa kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti bez diskriminacije, primena rešenja u sistemu socijalne

zaštite koja daju prednost podršci porodici prilikom pružanja podrške deci u riziku, uključujući i posebnu podršku romskoj porodici, unapređenje dostupnosti novčanih davanja za decu i porodice romske nacionalnosti koje imaju na njih pravo, sa posebnim akcentom na novčanu socijalnu pomoć, tuđu negu i pomoć i dečji dodatak, i druge mere. U februaru 2022. godine je usvojena Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period 2022–2030. godine. Zaštitnik građana je u saradnji sa nevladinom organizacijom A11 — Inicijativa za ekonomska i socijalna prava u toku 2019. godine pratio sprovođenje Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u dvadeset lokalnih samouprava. Zaključak do koga se došlo jeste da je Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja postavila realne osnove, a da su u Akcionom planu razvijene dobre aktivnosti za njeno sprovođenje. Međutim, iako se beleži napredak u određenim oblastima, ukoliko se ta dostignuća analiziraju sa stanovišta ostvarivanja mera i aktivnosti koje je Vlada RS odredila da bi se postiglo suzbijanje siromaštva Roma i smanjivanje socijalno-ekonomskih razlika, rezultati su vrlo ograničeni.

U registru akreditovanih programa, koji vodi RZSZ, postoji program obuke „Prepoznavanje i uvažavanje različitosti — kulturno kompetentna praksa u socijalnoj zaštiti” koji se odnosi na kulturno osetljivu komunikaciju i postupanje. Takođe postoji i program „Podrška unapređenju položaja Romkinja”, koji učesnicima omogućuje sticanje znanja o istoriji, kulturi, tradiciji i običajima Roma koja će koristiti u pristupu korisnicama bez diskriminacije i predrasuda, kao i „Program profesionalnog usavršavanja u domenu pružanja kulturno kompetentne prakse”.

Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja među akreditovanim programima ima šest obuka namenjenih usavršavanju nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika koje se odnose na kulturno osetljivu komunikaciju. U katalogu se, između ostalog, nalaze programi „Ni crno ni belo — program za rad sa decom/mladima, protiv predrasuda, za toleranciju i interkulturalnost”, „Mi i oni drugi”, „Osnaživanje nastavnika i vaspitača za prepoznavanje diskriminacije i upoznavanje sa mehanizmima zaštite od diskriminacije”, kao i nekoliko programa koji imaju za cilj unapređenje komunikacionih kompetencija zaposlenih u obrazovnim institucijama radi stvaranja tolerantne sredine za učenje i razvoj deteta.

Pored toga postoje obuke za zaposlene u obrazovnim institucijama za rad sa decom iz osetljivih grupa i neke od njih su: „Mentorska podrška učenicima srednjih škola romske nacionalnosti u uspešnom završetku škole, modul 1; uvod u ulogu moderatora”, „MODUL 3: Mentorska podrška učenicima srednjih škola romske nacionalnosti za sticanje kompetencija za 21. vek”, kao i „Svako dete je važno”, koja za cilj ima podršku romskoj deci za uspešno školovanje. Ove obuke se organizuju uglavnom dva puta godišnje.

Dalje, u katalogu Zavoda za unapređenje obrazovanja i vaspitanja nalazi se 161 obuka čiji je cilj razvijanje kompetencija nastavnog osoblja za komunikaciju i saradnju. Među njima se nalazi obuka pod nazivom „Interkulturalizam u vrtiću: romski jezik, običaji i kultura”.

Pedagoško društvo Srbije organizuje program „Rad sa decom iz marginalizovanih grupa”, čiji je cilj sagledavanje i uvažavanje kulture, tradicije i iskustva različitih marginalizovanih grupa u nastavnom procesu.

Nema podataka o broju stručnjaka u centrima za socijalni rad i u obrazovnim institucijama koji su prošli obuke za kulturno osetljivu komunikaciju i postupanje. Jedan od problema predstavlja to što stručnjaci u centrima za socijalni rad vrlo često nisu u mogućnosti da pohađaju dostupne obuke, i to zbog manjka zaposlenih.

Postojeći resursi u sistemu socijalne zaštite nisu adekvatni za pružanje efikasne socijalne zaštite, međutim, nedostaje bolje umrežavanje sistema socijalne zaštite sa drugim sistemima, odnosno nedržavnim pružaocima usluga socijalne zaštite. Jedna od njih je svakako Svrtište za decu, licencirana usluga koju pruža nevladina organizacija Centar za integraciju mladih s ciljem unapređivanja kvaliteta života dece koja žive ili rade na ulici. Iako je prepoznata Zakonom o socijalnoj zaštiti, sredstva za finansiranje ove važne usluge i dalje se ne obezbeđuju iz državnog budžeta, već iz projekata međunarodnih organizacija koji nemaju komponentu održivosti i donacija građana i kompanija.

U septembru 2022. godine je usvojen Akcioni plan za period 2022–2024. godine za sprovođenje Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u RS.

Rezultati istraživanja „Procena institucionalnih kapaciteta jedinica lokalne samouprave u oblasti socijalne zaštite i ostvarivanja socijalne uključenosti ranjivih grupa” objavljeni su tokom 2019. godine. Uzorak su činile 31 jedinica

lokalne samouprave, a istraživanje je pokazalo da nijedan nema važeći strateški i planski dokument značajan za proces socijalnog uključivanja. Osim toga, istraživanje je pokazalo da romske porodice najčešće koriste pravo na novčanu socijalnu pomoć, jednokratnu novčanu pomoć, a značajan broj koristi i uslugu narodne kuhinje. S druge strane, prema istom istraživanju, zaposleni u sistemu socijalne zaštite na lokalnom nivou kao razloge za nedovoljnu razvijenost usluga socijalne zaštite navode: nedostatak finansijskih sredstava, nedostatak kadrova i zabranu zapošljavanja, nedovoljnu informisanost lokalnih samouprava o nadležnostima u oblasti socijalne zaštite.

U pojedinim gradovima i opštinama angažovani su lokalni koordinatori za romska pitanja. Međutim, veliki broj ljudi nije upoznat sa njihovim radom. Osim njih, u 50 gradova i opština postoje mobilni timovi za inkluziju Roma čiji je zadatak obavljanje terenskih poseta romskim naseljima i pružanje podrške i pomoći pojedincima i porodicama. Istraživanje „Mapiranje usluga socijalne zaštite i materijalne podrške u nadležnosti lokalnih samouprava u Republici Srbiji” pokazalo je da je veći broj usluga dostupan jedino u većim gradovima, dok u pojedinim opštinama ne postoji nijedna od lokalnih usluga socijalne zaštite.

Treba napomenuti i značaj OCD koje često imaju ulogu posrednika između romskih porodica i institucija socijalne zaštite.

Jedan od najvećih problema kada je reč o pristupu merama socijalne zaštite predstavlja to što određeni broj Roma nema prijavljeno prebivalište. Zakon o prebivalištu i boravištu građana je predvideo mogućnost utvrđivanja prebivališta na adresi CSR i to je značajno olakšalo pristup merama socijalne zaštite. Međutim, mnogi korisnici i dalje nisu poznati s tim da ova mogućnost postoji, a oni koji znaju za to, često imaju teškoće da podnesu zahteve za utvrđivanje prebivališta, jer ne umeju da napišu takav zahtev ili su nepismeni.

U oktobru 2022. godine, na snagu je stupio novi Zakon o socijalnoj zaštiti.

PREDLOZI KOALICIJE

- Obezbediti punu primenu i praćenje ispunjenosti Strategije i Akcionog plana za socijalno uključivanje Roma i Romkinja.
- Obezbediti aktivnije i vidljivije aktivnosti usmerene na suzbijanje stereotipa i predrasuda prema Romima.
- Obezbediti dovoljno finansijskih sredstava, koja će biti pravilno raspoređena, za kampanje, kao i za usluge i programe socijalne zaštite namenjene romskoj deci.
- Obezbediti bolje umrežavanje sistema socijalne zaštite sa OCD, a posebno onim koje su pružaoci usluga socijalne zaštite (Svratište za decu).

DECA KOJA ŽIVE I RADE NA ULICI

30. PREPORUKA:

Komitet preporučuje da država ugovornica:

61.A. proceni broj dece koja žive, odnosno rade na ulici i koriguje studije o uzrocima njihovog položaja;

61.B. sprovodi, nadgleda i ocenjuje Poseban izveštaj o dečjem prosjačenju u RS, uz aktivno učešće dece koja žive i rade na ulici;

61.C. osigura obezbeđivanje podrške, posebno kad je u pitanju reintegracija sa porodicom ili smeštanje u sistem alternativnog zbrinjavanja, uz puno poštovanje najboljeg interesa deteta, i posveti punu pažnju njihovim stavovima u skladu sa njihovim godinama i zrelosti.

Ove preporuke su obuhvaćene i Ciljevima održivog razvoja — Ciljem 5. Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i devojčice (5.1. i 5.2), kao i Ciljem 16. Promovisati miroljubiva i inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbediti pristup pravdi za sve i izgraditi efikasne, pouzdane i inkluzivne institucije na svim nivoima (16.2. i 16.3).

INDIKATORI

- 61.A.1.** Usaglašena definicija dece koja žive i rade na ulici koja će biti prihvaćena u svim relevantnim institucijama.
- 61.A.2.** Na osnovu usaglašene definicije, sistematski se prikupljaju podaci o deci koja žive i rade na ulici, disagregirani prema polu, uzrastu, mestu boravka i invaliditetu.
- 61.A.3.** Sprovedena analiza o deci u uličnoj situaciji u Srbiji.
- 61.B.1.** Usvojena Nacionalna strategija za zaštitu dece uključene u život i rad na ulici.
- 61.B.2.** Usvojen Protokol za zaštitu dece uključene u život i rad na ulici koji utvrđuje nadležnosti i mere, postupke i aktivnosti državnih organa i javnih službi, način celovite razmene informacija, odgovornosti, mehanizam za kontrolu, praćenje primene i evaluaciju preduzetih mera, određuje timove stručnjaka za njihovo sprovođenje i telo koje će koordinisati njihove akcije i zajedničko postupanje.
- 61.B.3.** Izmenjen Zakon o javnom redu i miru kako bi se isključila prekršajna odgovornost deteta za prosjačenje.
- 61.B.4.** Izmenjeni propisi kojima se uređuju evidencije, kako bi se utvrdili načini prepoznavanja dečjeg prosjačenja i dečjeg rada, definisali indikatori za praćenje pojave i obezbedilo celovito praćenje slučajeva dečjeg prosjačenja.
- 61.B.5.** Izmenjeni propisi kojima se uređuju nadležnosti, ovlašćenja i poslovi komunalne policije kako bi se propisala obavezujuća obuka komunalnih policajaca za rad sa decom, a posebno za rad sa decom uključenom u život i rad na ulici.
- 61.C.1.** Broj i vrsta dugoročnih programa za podršku i reintegraciju dece uključene u život i rad na ulici, klasifikovanih po tome da li ih sprovode državne socijalne ustanove ili OCD, i budžetska sredstva izdvojena za sprovođenje tih programa (po programu).
- 61.C.2.** Broj dece uključene u programe podrške i reintegracije (razvrstano prema uzrastu, polu, mestu porekla, etničkom i socijalnom poreklu i invaliditetu).
- 61.C.3.** Broj dece uključene u život i rad na ulici korisnika usluga smeštaja, po vrsti usluge.
- 61.C.4.** Broj dece uključene u život i rad na ulici koja su izdvojena iz porodice.
- 61.C.5.** Udeo dece koja su izložena prosjačenju u ukupnom broju dece koja su smeštena u hraniteljske porodice.
- 61.C.6.** Udeo dece koja su izložena prosjačenju u ukupnom broju dece koja su smeštena u institucionalne oblike brige.
- 61.C.7.** Udeo dece koja su izložena prosjačenju u ukupnom broju dece koja su reintegrirane u porodice.
- 61.C.8.** Izrađena evaluacija stavova dece o nivou uključenosti tokom procesa odlučivanja o smeštaju u alternativne vidove brige/reintegraciju u porodice.

STATUS

61.A. Još uvek ne postoji usaglašena definicija dece koja žive i rade na ulici, prihvaćena u svim relevantnim institucijama. Svakog aprila, povodom Međunarodnog dana dece u uličnoj situaciji, objavljuju se slične procene prema kojima u Srbiji ima oko 2.000 dece koja žive i rade na ulici, uglavnom u velikim gradovima, ali preciznijeg broja o tome još uvek nema. Nedostatak pouzdanih i uporedivih podataka i evidencija otežava kreiranje delotvornih politika prema deci, kao i efikasnu međusektorsku saradnju.

Izveštaji RZSZ o deci u sistemu socijalne zaštite iz prethodnih godina donose delimičan uvid u broj dece u uličnoj situaciji i njihov pristup uslugama socijalne zaštite, međutim, za bolje sagledavanje ovog problema, podaci koji

su za sada dostupni nisu dovoljni. U 2016. godini od ukupnog broja dece na evidenciji centara za socijalni rad – 202.540, 202 (0,1%) su bila deca u uličnoj situaciji. U 2017. godini, od 201.097 dece na evidenciji, 362, odnosno 0,18% su bila deca u uličnoj situaciji, dok je u 2018. godini bilo ukupno 205.129 na evidenciji, od čega 102, odnosno 0,05% dece u uličnoj situaciji. Izveštaj za 2019. za razliku od nekoliko prethodnih, ne nudi mogućnost obračunavanja tačnog broja dece iz ove kategorije koja su bila na evidenciji CSR. Zbog nedostupnosti izveštaja za 2011. i 2012. godinu nije moguće preračunati ukupan broj dece u uličnoj situaciji koja su koristila usluge socijalne zaštite, za desetogodišnji period (2011–2020).

Tokom 2021. godine na evidenciji CSR je bilo ukupno 180.802 dece, a na dan 31.12.2021. godine 152.891 dece. Izveštaj RZSZ prikazuje podatke dece na evidenciji CSR prema korisničkim grupama za 2021. godinu, prema kome deca u uličnoj situaciji na evidenciji CSR čine 0,10%. Podaci za 2021. godinu pokazuju da je usluge licenciranih pružalaca usluge svratište koristilo ukupno 405 dece u uličnoj situaciji, što je za 1% manje nego u prethodnoj godini, kao i da je 96% dece osnovnoškolskog uzrasta. Takođe, broj dece je porastao za 41,5% u periodu 2017–2021.

Imajući u vidu opšte ekonomske trendove, kao i krizu izazvanu pandemijom covid-19, malo je izvesno da su deca u uličnoj situaciji doživela poboljšanje životnih prilika ili da je došlo do unapređenja usluga koje su im na raspolaganju. Iako najavljivana u više navrata tokom poslednjih godina, još uvek ne postoji analiza o deci u uličnoj situaciji u Srbiji.

Istraživanje organizacije CIM [„Pravno socijalni položaj i ranjivost porodica i dece koja žive u neformalnim naseljima”](#), objavljeno 2019. godine, sprovedeno je u 28 neformalnih naselja u Beogradu i donosi uvid u položaj dece u uličnoj situaciji koja često dolaze upravo iz ovakvih tipova naselja. Ono pokazuje da je svako peto (98 od 487) dete povratnika obuhvaćenih istraživanjem uključeno u život ili rad na ulici, što povećava rizik po zdravlje, blagostanje i budućnost ove dece. U Izveštaju se naglašava da je uključenost u život ili rad na ulici u Beogradu ekstremno retka među decom koja dolaze iz drugačijih okruženja, kao i da činjenica da su uključena u život ili rad na ulici ovu decu stavlja u nepovoljniji položaj u odnosu na drugu, čak i u samim neformalnim naseljima.

CIM je takođe objavio izveštaj [„Implementacija Opšteg komentara br. 21 o deci u uličnoj situaciji Komiteta za prava deteta Ujedinjenih nacija”](#) u Srbiji u kome se ističe problem u vezi s nedostatkom podataka o deci u uličnoj situaciji s obzirom na to da ona nisu zvanično prepoznata kao posebna kategorija ugrožene dece. Kao posledica nedostatka definicije dece u uličnoj situaciji i različite metodologije koja se primenjuje kada se utvrđuje ovaj broj, broj dece u uličnoj situaciji ostaje nepoznat. Izuzetak su Beograd i Novi Sad gde postoje jedine specijalizovane usluge za decu u uličnoj situaciji, čiji podaci ukazuju na to da u ovim gradovima ima preko hiljadu dece na ulici. Takođe, podaci OCD koje rade sa decom pokazuju da ovaj broj varira od 2.000 do 10.000.

CIM vodi dva od tri svratišta u Beogradu. Njihovi podaci ukazuju na to da je ovo svratište tokom 2021. godine posećivalo 370 dece, uzrasta od 5 do 15 godina. Kako stoji u izveštaju, ovaj broj dece predstavlja minimalan broj potvrđene dece koja se nalaze u uličnoj situaciji u Beogradu. Dalje, navodi se da se sigurno mnogo više dece nalazi na ulici u Beogradu, ali nisu sva u prilici da koriste usluge svratišta. Kroz programe CIM, na godišnjem nivou, savetodavne usluge pružaju se svoj deci. U 2022. godini savetodavne usluge je koristilo 621 dete u uličnoj situaciji i deca u riziku da se pronađu u uličnoj situaciji. Usluga svratišta je isključivo namenjena deci u uličnoj situaciji, uzrasta od 5 do 15 godina, i nije u sistemu budžetskog finansiranja.

Prema podacima dobijenim od Svratišta za decu i mlade grada Novog Sada, 506 korisnika koristilo je uslugu Svratišta za decu i mlade od januara do oktobra 2022. godine. U odnosu na polnu strukturu, 272 korisnika su dečaci, 234 su devojčice.

U pomenutom istraživanju koje je sprovedla organizacija MDRI-S [„Zaboravljena deca Srbije”](#) 2021. godine navedeno je da deca smeštena u prihvatilište za decu žrtve nasilja u okviru ustanove koju su istražitelji posetili, a koje je jedinica u nadležnosti Grada Beograda, retko kada dobijaju terapiju psihijatra (lekove). Zaposleni su naveli da pokušavaju da isključe ovu vrstu lekova dok su deca u prihvatilištu ukoliko je to moguće, uz saglasnost lekara. U momentu obilaska i obavljanja razgovora sa zaposlenima pomenuto je da u Beogradu postoji još jedno prihvatilište u kojem više dece

uzima terapiju za psihijatrijska oboljenja i da deca koja su smeštena u ovom prihvatilištu dolaze uglavnom iz „teških uslova”, što uključuje i život na ulici.

61.B. Nema promena kada je u pitanju Nacionalna strategija za zaštitu dece uključene u život i rad na ulici — kao što ne postoji usaglašena definicija ove ranjive kategorije, ne postoji ni strategija za unapređenje položaja dece u uličnoj situaciji. Protokol za zaštitu dece uključene u život i rad na ulici nije razvijen niti usvojen, sem na nivou grada Beograda (izrađen u saradnji sa Save the Children, 2016. godine, ali ovaj dokument (i dalje) nije moguće pronaći na sajtu Grada Beograda).

Akcioni plan (2020–2021) za primenu Strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja, za period od 2020. do 2023. godine, u više mera predviđa aktivnosti usmerene ka deci u uličnoj situaciji (uspostavljanje mobilnih timova, pružanje pomoći i podrške, povećanje kompetencija uključenih aktera, itd.), ali prema podacima iz novembra meseca 2022. godine još uvek nije formirana radna grupa za praćenje njenog sprovođenja.

Takođe, Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u RS za period od 2016. do 2025. u cilju 5 predviđa mere zaštite i unapređenja položaja dece u uličnoj situaciji, kroz razvijanje lokalnih protokola za zaštitu dece romske nacionalnosti koja žive i/ili rade na ulici, organizovanje podrške za decu koja žive i/ili rade na ulici, obezbeđivanje održive finansijske podrške za „gradske usluge” u zajednici, kao što su prihvatni centri, i slično. Međutim, razuđenost mera po različitim strateškim i akcionim dokumentima otežava praćenje sprovođenja i efekata mera na unapređenje položaja dece u uličnoj situaciji.

U cilju operacionalizacije OK 21 važan korak predstavlja [Plan zaštite dece u uličnoj situaciji od nasilja, zanemarivanja i iskorišćavanja u RS](#) (Plan zaštite) koji su 2022. godine zajednički doneli ministarstva nadležna za brigu o porodici, socijalnu zaštitu i unutrašnje poslove, Republičko javno tužilaštvo (RJT) i Grad Beograd. Cilj Plana zaštite jeste obezbeđivanje brze i efikasne intersektorske saradnje u zaštiti dece u uličnoj situaciji između CSR, policijskih uprava, viših i osnovnih javnih tužilaštava i drugih organa i organizacija koji imaju zakonsku obavezu ili su zainteresovani za rešavanje problema dece u uličnoj situaciji, kao što su komunalna policija, zdravstvene ustanove, obrazovno-vaspitne ustanove, inspekcija rada, OCD, itd. Plan zaštite predviđa pilotiranje medijske promocije ustanove Prihvatilište za decu Grada Beograda i dnevne usluge Svrtište za decu, obuku nadležnih organa i radionice sa decom.

Kada je u pitanju prekršajna odgovornost deteta za prosjačenje, ona još uvek nije potpuno isključena, te se mlađem maloletniku/ci (14–16 godina) može izreći vaspitni nalog, dok starijim maloletnicima/cama mogu biti izrečene krivične sankcije. Kako pokazuje istraživanje Međunarodne organizacije rada (MOR) iz 2018. godine, „Izveštavanje medija o zloupotrebi dečijeg rada u Republici Srbiji”, najčešći oblik zloupotrebe dečjeg rada koji se pominje u medijima jeste prosjačenje, 31%. MOR je objavio značajnu publikaciju [„Dečiji rad — prevencija, identifikacija i intervencija”](#) 2021. godine koja je namenjena stručnjacima iz sistema socijalne zaštite u vezi s problemima zloupotrebe dečjeg rada.

Propisi kojima se uređuju evidencije za utvrđivanje načina prepoznavanja dečjeg prosjačenja i dečjeg rada, i definišu indikatori za praćenje pojave kako bi se obezbedilo celovito praćenje slučajeva dečjeg prosjačenja, još uvek nisu izmenjeni. Zakon o komunalnoj miliciji, usvojen 2019. godine, u čl. 28 predviđa da ovlašćenja komunalne policije prema deci primenjuju komunalni policajci posebno osposobljeni za rad sa decom.

Zaštitnik građana uputio je MUP-u 20. aprila 2022. godine [mišljenje na Plan zaštite dece u uličnoj situaciji u Republici Srbiji od nasilja, zanemarivanja i iskorišćavanja](#). U mišljenju je navedeno da je neophodno da se Plan zaštite dopuni tako što bi se komunalna policija označila kao jedan od ključnih organa u sprovođenju prevencije i zaštite dece u uličnoj situaciji. Zaštitnik građana naveo je da je važno odrediti ulogu komunalne policije, uz sprovođenje obavezujućih obuka za komunalne policajce za rad sa decom koja se nalaze u uličnoj situaciji. Na kraju, Zaštitnik građana je ukazao na to da komunalna policija treba da bude uključena u postupke prevencije i zaštite ove dece jer su komunalni policajci nadležni za održavanje javnog reda i mira, kako je propisano Zakonom o javnom redu i miru, uzimajući u obzir i činjenicu da je prosjačenje prekršaj.

61.C. Ne postoji sveobuhvatna baza dugoročnih programa za podršku i reintegraciju dece uključene u život i rad na ulici. Samo delimično se mogu prikupiti podaci podeljeni po vrsti pružaoca dugoročnog programa (državna socijalna ustanova ili OCD). Takođe, delimični podaci se mogu prikupiti o budžetskim sredstvima izdvojenim za sprovođenje tih programa, bez ikakvog uvida u broj korisnika, efekte i uticaj programa. Pomenuto [Mapiranje usluga socijalne zaštite i materijalne podrške u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji](#) iz 2020. godine omogućava uvid u broj lokalnih samouprava koje pružaju usluge, na primer, dnevnog boravka za decu iz marginalizovanih grupa, decu iz porodica u riziku, iz siromašnih porodica, urgentnog smeštaja za decu i mlade, ali iz tih podataka se ne može videti koliko je korisnika iz kategorije dece u uličnoj situaciji.

Prema [izveštaju Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva](#) (SIPRO tim) „Dostupnost usluga i mera podrške za decu romske nacionalnosti na lokalnom nivou”, u 115 CSR formirani su [interni timovi stručnjaka koji svakodnevno rade na zbrinjavanju i zaštiti dece koja žive i rade na ulici](#). Nisu dostupni podaci o broju i vrsti intervencija ovih timova, broju i strukturi korisnika, kao ni efektima rada ovih timova. U RZSZ akreditovan je program obuke pod nazivom „Deca ulice — razvoj hraniteljstva za decu koja žive i/ili rade na ulici”. Program je namenjen profesionalcima koji rade u CSR kao voditelji slučaja za decu, savetnicima za hraniteljstvo, supervizorima, stručnjacima zaposlenim u svratištima za decu i NVO koje pružaju podršku deci u uličnoj situaciji, hraniteljima i budućim hraniteljima. Nisu dostupni podaci o broju stručnjaka koji su prošli ovu obuku, kao ni o efektima na njihov rad.

Do podatka o broju dece uključene u programe podrške i reintegracije (razvrstano prema uzrastu, polu, mestu porekla, etničkom i socijalnom poreklu), kao i za prethodni indikator, može se doći samo parcijalno zbog nepostojanja sveobuhvatnog pregleda pružalaca usluga podrške, tipa programa i sl. Takođe, do podatka o broju dece uključene u život i rad na ulici korisnika usluga smeštaja, po vrsti usluge, može se doći delimično, uvidom u evidencije pružalaca usluga smeštaja za ovu kategoriju dece. Akcioni plan (2020–2021) za primenu Strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja, za period od 2020. do 2023. u meri 3.2. Broj dece u uličnoj situaciji kojoj je pružena pomoć i podrška, kao polaznu vrednost za 2018. godinu navodi brojku od 172 dece u uličnoj situaciji. Planirano je da u 2020. pomoć i podrška stignu do 220, a u 2021. do 250 dece. Ako su tačne procene da u Srbiji ima približno 2.000 dece u uličnoj situaciji, onda će ovim Akcionim planom pomoć i podrška doći do svega 8–12% od ukupnog procenjenog broja takve dece. Takođe, način na koji je formulisana ova aktivnost u Akcionom planu onemogućava procenu o tome da li se radi o dugoročnoj, kontinuiranoj podršci, njenoj adekvatnosti, a kamoli uticaju i uspešnosti.

U već pomenutom izveštaju „Mapiranje usluga socijalne zaštite i materijalne podrške u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji” navodi se da su među korisnicima usluge svratište devojčice brojnije u starosnoj grupi 6–14 godina s udelom čak od 71,5%. Podatak je zabrinjavajući, imajući u vidu brojne rizike kojima je ova i inače ranjiva grupa izložena. To su trgovina ljudima, radna eksploatacija, prinudni brakovi i drugi oblici nasilja i zloupotrebe dece. Posebno je alarmantan rekord koji je početkom oktobra 2020. zabeležilo Svratište u Beogradu — u jednom danu, ovoj organizaciji obratilo se 112 dece. Prethodnih godina je taj broj bio između 60–65 u ovo doba godine. U zimskom periodu, kada se inače beleži skok broja korisnika, loša materijalna situacija pogoršana situacijom zbog pandemije kovid-19 očigledno je roditelje ove dece ostavila bez drugih izvora podrške. Situaciju pogoršava činjenica da je sve više korisnika uzrasta od 5 do 15 godina, kao i izjava da Svratište prosto nema kapaciteta da odgovori na ovaj broj zahteva u jednom danu, pa deca za koju se proceni da nisu u urgentnoj potrebi bivaju zamoljena da se vrate sutra.

Usluga svratišta je dostupna u Beogradu i Novom Sadu, dok je u avgustu 2021. godine otvoreno Svratište za decu ulice u Romskom kulturnom centru (RKC) u Nišu. Svratište je otvoreno zahvaljujući projektu „Na putu ka svratištu” i planirano je da funkcioniše deset meseci, što znači da u maju 2022. prestaje sa radom ukoliko ne pređe u nadležnost grada Niša, što je naveo direktor RKC¹¹.

11 Dostupno na: <https://romaworld.rs/u-nisu-nove-socijalne-usluge-prihvataliste-odraslih-i-svratiste-za-decu-ulice/>

Do preciznog broja dece uključene u život i rad na ulici koja su izdvojena iz porodice takođe nije moguće doći, jer se ne navodi dovoljno precizno razlog za primenu ove mere. Podaci RZSZ za 2021[5]. godine govore o tome da je CSR, među postupcima koje je preduzeo za zaštitu dece od nasilja (nije prikazano koji postupci u odnosu na koju vrstu nasilja), primenio mere izdvajanje deteta i nenasilnog roditelja iz porodice u 175 slučajeva (214 slučajeva u 2020), dok je samo dete bilo izdvojeno iz porodice u 228 slučajeva (243 u 2020).

Kada je u pitanju zaštita dece žrtava dečjeg rada, za razliku od Izveštaja za 2019. godinu, Izveštaj za 2020. godinu, kao ni Izveštaj za 2021. godinu, nema statistiku o merama, uslugama i postupcima CSR u cilju zaštite dece žrtava zlopotrebe dečjeg rada. U 2021. godini u CSR evidentirano je ukupno trideset devetoro dece žrtava zlopotrebe dečjeg rada, što je u odnosu na 2019. i 2020. godinu znatno veći broj dece koja su se našla na evidenciji CSR (9 dece u 2020, 12 u 2019). Od ukupnog broja dece, njih 30 je romske nacionalnosti, dok je troje srpske. Sva deca su bila izložena većem broju štetnih ili opasnih okolnosti ili su bila uključena u opasne delatnosti tokom rada. CSR je tokom 2021. godine primenio mere starateljske zaštite za 581 dete (5,8% manji broj dece nego u 2020. godini i za 19,7% manje kada se poredi podaci pre tri godine). Lišavanje roditelja roditeljskog prava je dominantan razlog kada je reč o primeni starateljske zaštite CSR.

U poslednjem dostupnom [Izveštaju o zlopotrebi dečjeg rada za period 1.1. do 31.12.2022. godine](#) koji je objavio RZSZ navodi se da je identifikovano ukupno 16 dece žrtava zlopotrebe dečjeg rada. Ova brojka predstavlja smanjenje koje se ponavlja u odnosu na prethodno izveštavanje. Jedan od problema jeste praćenje broja dece kroz postojeće baze podataka, s obzirom na to da se ova deca prate po nekom drugom osnovu, dok se osnov „zlopotrebe dečjeg rada”, kako navodi izveštaj, kategorizuje kao „pridruženi problem”. Uočava se zabrinjavajući trend, koji se ponavlja u odnosu na prethodni izveštajni period, a to je da je 50% dece koja su identifikovana kao žrtve uzrasta od 6 do 14 godina (50%) ali i da je šestoro dece uzrasta do šest godina.

Prema podacima dobijenim od Svrtišta za decu i mlade grada Novog Sada za period januar-oktobar 2022. godine, zastupljeni su sledeći oblici dečjeg rada: 109 korisnika sakuplja sekundarne sirovine, sami ili sa članovima porodice, a 207 korisnika često ili povremeno prosi (parkiranje automobila, žongliranje na raskrscima i sl.). Više od 200 korisnika je pored gore navedenog u toku sezone radilo i na njivi izuzetno teške fizičke poslove koji nisu adekvatni za njihov psihofizički uzrast. Pedeset šest korisnika se izjasnilo da nije uključeno ni u jedan oblik dečjeg rada, međutim, oni žive u ekstremnom siromaštvu, te ispunjavaju uslov da budu korisnici svrtišta.

Iz razloga nedovoljno preciznog beleženja i praćenja ne može se doći do podatka o udelu dece koja su izložena prosjačenju u ukupnom broju dece koja su smeštena u institucionalne oblike brige, kao ni o udelu dece koja su izložena prosjačenju u ukupnom broju dece koja su reintegrirana u porodice. Ne postoji izrađena evaluacija stavova dece o nivou uključenosti tokom procesa odlučivanja o smeštaju u alternativne vidove brige/reintegraciju u porodice.

PREDLOZI KOALICIJE

- Sprovesti kontinuirane kampanje za širu javnost i upoznavanje građana i građanki sa svim oblicima zlopotrebe dečjeg rada.
- U evidencijama koje vode CSR posebno izdvojiti decu koja su žrtve zlopotrebe dečjeg rada imajući u vidu to da se broj dece žrtava u zvaničnim statistikama RZSZ svake godine navodi u sve manjem broju, kao i da je najveći broj dece uzrasta ispod 14 godina.
- Sprovesti kontinuirane programe za podršku i reintegraciju dece uključene u život i rad na ulici s obzirom na poražavajuće podatke o deci koja su najzastupljenija, a to su deca uzrasta ispod 14 godina.
- Na zakonodavnom, strateškom i operativnom nivou:
 - definisati pojam dece u uličnoj situaciji koja je opšteprihvatarena;

- usvojiti strategiju zaštite i podrške koja se bavi ovom kategorijom dece;
- usvojiti Protokol za zaštitu dece uključene u život i rad na ulici koji će važiti i biti primenjen na teritoriji čitave države.
- U odnosu na sveobuhvatnu analizu koja bi bila sprovedena u skladu sa odgovarajućim propisima osnovati svratišta i u drugim gradovima.
- Izmeniti i dopuniti Zakon o prekršajima kako bi se prekršajna odgovornost dece koja prose na ulici u potpunosti ukinula.

SEKSUALNA EKSPLOATACIJA I TRGOVINA LJUDIMA

31. PREPORUKA:

Komitet preporučuje da država ugovornica:

63.A. uspostavi adekvatne i koordinisane mehanizme za identifikaciju i zaštitu dece žrtava trgovine ljudima, uključujući sistematsku i pravovremenu razmenu informacija između nadležnih službenika, kao i da ojača kapacitete policajaca, granične policije, inspektora rada i socijalnih radnika za identifikovanje dece žrtava trgovine ljudima;

63.B. osigura da deca žrtve trgovine ljudima dobijaju specijalizovanu negu, podršku i odgovarajući smeštaj.

INDIKATORI

63.A.1. Broj slučajeva trgovine decom na kojima su koordinisano saradivali organi, javne službe i OCD koje se bave zaštitom dece žrtava trgovine ljudima, na godišnjem nivou, uključujući i prema polu, uzrastu, nacionalnoj pripadnosti, mestu porekla, vrsti eksploatacije, invaliditetu i tipu organa/organizacije uključenog u koordinisani rad.

63.A.2. Broj postupaka za identifikaciju dece žrtava trgovine ljudima, na godišnjem nivou, uključujući i podatak o broju odbačenih prijavi, prema podnosiocu prijave, uzrastu, polu, vrsti eksploatacije, nacionalnoj pripadnosti, invaliditetu, mestu porekla, godišnje.

63.A.3. Broj realizovanih programa obuke profesionalaca uključenih u identifikaciju dece žrtava trgovine ljudima, na godišnjem nivou, uključujući i broj obučanih službenika, prema instituciji, vrsti i nivou obuke.

63.A.4. Izrađene Standardne operativne procedure postupanja sa žrtvama trgovine ljudima, sa posebnim osvrtom na decu žrtve.

63.B.1. Broj i vrsta specijalizovanih programa i usluga za decu žrtve trgovine ljudima, uključujući i podatak o uslugama koje se nude na nivou opština.

63.B.2. Broj i vrsta standardizovanih i licenciranih specijalizovanih usluga za decu žrtve trgovine ljudima.

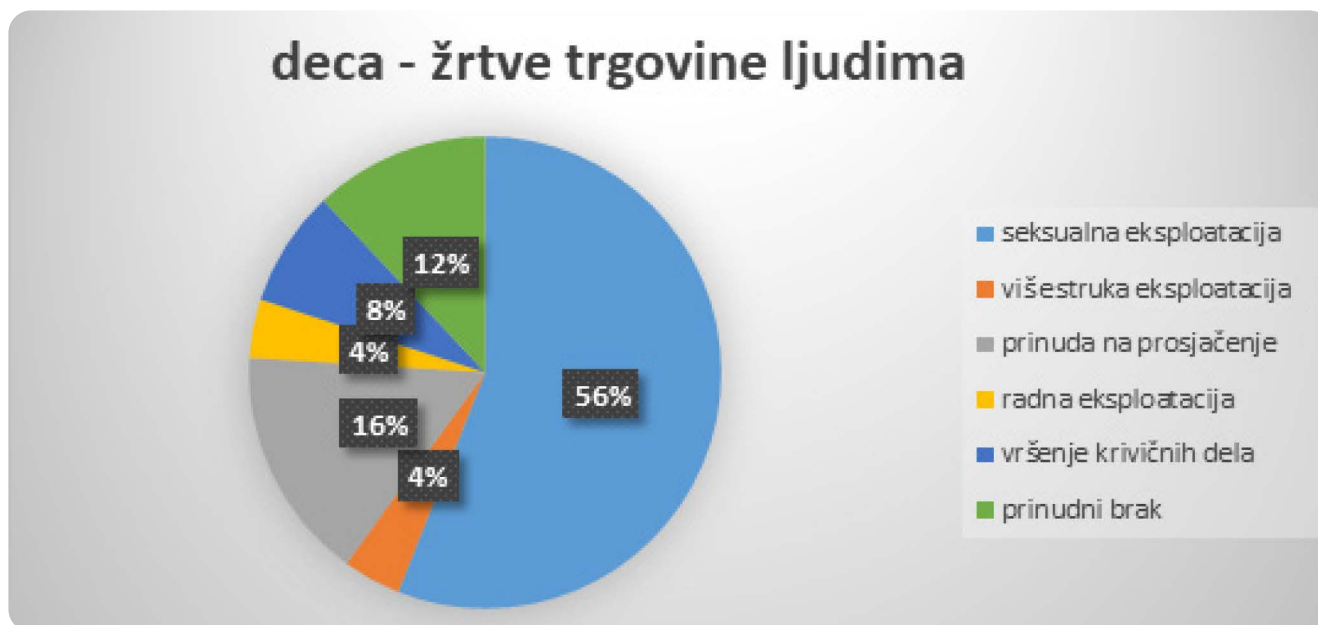
63.B.3. Broj dece žrtava trgovine ljudima koja su dobila specijalizovanu pomoć, podršku i smeštaj, u skladu sa svojim uzrastom, tj. usluge posebno razvijene za pomoć i podršku deci žrtvama trgovine ljudima (psihološka, pravna, medicinska, materijalna, osiguranje bezbednosti, smeštaj, reintegracija u sistem obrazovanja, socijalna inkluzija), na godišnjem novou, uključujući i podatke o vrsti pružaoca usluge.

63.B.4. Prosečno trajanje podrške i reintegracije deteta žrtve u okviru specijalizovanih programa i usluga.

STATUS

63.A. Centar za žrtve trgovine ljudima vodi evidenciju o broju postupaka za identifikaciju dece žrtava trgovine ljudima, na godišnjem nivou, uključujući i podatak o broju odbačenih prijava, prema uzrastu, polu, vrsti eksploatacije, nacionalnoj pripadnosti, mestu porekla. Godišnji izveštaji su dostupni na sajtu Centra (2012–2021). U 2021. godini formalno je identifikovano 46 žrtava trgovine ljudima, od čega je 37% žrtava maloletno, a 94% su devojčice. U 2021. godini najviše je slučajeva dece žrtava trgovine ljudima prema obliku: seksualna eksploatacija (35%), prinudni brak (18%), radna eksploatacija (17%), prinuda na prosjačenje i višestruka eksploatacija (12%), kao i vršenje krivičnih dela (6%). Od početka godine do kraja aprila 2022, Centar je identifikovao ukupno šest žrtava trgovine ljudima uzrasta do 18 godina. Oblik eksploatacije koji dominira u 2022. godini, posmatrajući period prvih četiri meseci, jeste seksualna eksploatacija (5) i jedan slučaj prosjačenja. U 2022. godini formalno su identifikovane 62 žrtve trgovine ljudima i ovaj broj predstavlja povećanje od 35% u odnosu na 2021. godinu.

Zvanična statistika Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima u 2022. godini¹²

ASTRA je u 2021. godini identifikovala 20 žrtava trgovine ljudima, uključujući i petoro dece. Najčešći oblik i dalje je seksualna eksploatacija, a postojala je i jedna žrtva prinude na prosjačenje i jedna žrtva višestruke eksploatacije (seksualna eksploatacija i prinuda na vršenje krivičnih dela). U 2022. godini, ASTRA je identifikovala dvoje dece žrtve seksualnog iskorišćavanja, dvoje dece žrtve dečjeg, odnosno prinudnog braka, i jedno dete žrtvu višestruke eksploatacije — seksualne i radne. Eksploatisane devojčice, domaće državljanke, uzrasta su od 14 do 17 godina (dve imaju 14, jedna 15 i dve 17 godina), a države destinacije, odnosno eksploatacije su Srbija (2), Makedonija (1), Austrija (1) i Kosovo (1).

U gore pomenutom [izveštaju CIM](#), na pitanje koliki procenat dece u uličnoj situaciji je eksploatisan ili postaje žrtva trgovine ljudima navode se raznoliki odgovori OCD širom zemlje. Neki od njih su: ne znam odgovor na ovo pitanje; najmanje 70% njih je eksploatisano; veliki broj dece je eksploatisano, a neka su i žrtve trgovine ljudima; sumnjaju da postoji precizna statistika; većina dece koja se nalazi u uličnoj situaciji; velika većina njih je eksploatisana; veliki

¹² <https://centarzztlj.rs/statisticki-podaci/>

procenat, svi oni su u potencijalnoj opasnosti; neki od ispitanika su procenili da je procenat eksploatisane dece 30, dok su drugi naveli procenat od 60%.

Ne postoji sveobuhvatan pregled realizovanih programa obuke profesionalaca uključenih u identifikaciju dece žrtava trgovine ljudima, na godišnjem nivou, uključujući i broj obučeni službenika, prema instituciji, vrsti i nivou obuke. Mnoštvo obuka se sprovodi kroz programe institucionalne podrške koja dolazi od donatora, kao i kroz projekte koje finansiraju donatori, a sprovode OCD, međutim, izostanak dubinske analize o potrebama za obuku, tipu obuka, ciljevima, polaznicima onemogućava uvid u efekte ovakvih programa na unapređenje rada i kvaliteta usluga.

Na primer, Mera 1.1. Akcionog plana za Strategije prevencije i zaštite dece od nasilja usmerena je na unapređivanje kapaciteta profesionalaca u sektoru obrazovanja, socijalne i zdravstvene zaštite, policije i pravosuđa za prevenciju nasilja nad decom. U okviru te mere, jedna od aktivnosti je organizovanje obuka za zaposlene u obrazovno-vaspitnim ustanovama za rad sa decom na zaštiti od različitih oblika trgovine decom. Akcioni plan ne navodi precizno niti koji je uzrast dece sa kojom su planirane obuke, sa kojim ciljevima, u kom trajanju i obimu, niti koji broj dece će biti obuhvaćen i u kojim delovima Srbije. Slične nepreciznosti mogu se naći i kod drugih aktivnosti. Postoje i primeri konkretnije navedenih aktivnosti. U meri 2.3. Unapređivanje kompetencija profesionalaca za zaštitu i podršku deci, aktivnost pod brojem 2.3.8. predviđa izradu analize postupanja policije u slučajevima prepoznavanja trgovine decom radi vršenja krivičnih dela. Međutim, s obzirom na to da su kao izvor finansiranja navedena donatorska sredstva, ostaje neizvesno kako će analiza koja je finansirana sredstvima „van institucije” biti prihvaćena unutar te institucije.

Standardne operativne procedure postupanja sa žrtvama trgovine ljudima su izrađene i usvojene krajem januara 2019. godine. Tokom novembra 2019. godine organizovan je proces konsultacija radi unapređenja ovih preporuka, dok je usvajanje unapređene verzije bilo planirano polovinom 2020. godine. Tokom 2020. godine najavljeno je da će SOP biti pretočen u obaveznu instrukciju za zaposlene u MUP-u, međutim, taj proces nije završen do momenta pisanja ovog izveštaja (april 2023. godine).

Standardne operativne procedure ne sadrže posebnu sekciju koja se odnosi na pretpostavljenu i identifikovanu decu žrtve. Umesto toga, kroz svaku fazu postupanja, navedene su odgovorne institucije i koraci u postupanju ako je u pitanju dete, domaći ili strani državljanin. Na primer, ukoliko je u pitanju dete, odmah se obaveštava CSR kako bi se preduzele mere zaštite iz nadležnosti organa starateljstva i, ukoliko je potrebno, odredio staratelj koji će se starati o najboljim interesima deteta. Centar dalje započinje postupak pronalaženja porodice (u cilju spajanja porodice) i donosi odluku o spajanju maloletnika sa porodicom, ako je to u najboljem interesu deteta. Ako je u pitanju dete koje je strani državljanin, postupak se sprovodi zajedno sa međunarodnim organizacijama i Crvenim krstom Srbije, u saradnji sa Centrom za zaštitu žrtava trgovine ljudima.

63.B. Ne postoji sveobuhvatna baza sa brojem i vrstom specijalizovanih programa i usluga za decu žrtve trgovine ljudima, uključujući i podatak o uslugama koje se nude na nivou opština. Pomak u ovoj oblasti je navedeno Mapiranje usluga socijalne zaštite i materijalne podrške u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u RS SIPRO Tima, kao i baze podataka koje su dostupne na sajtu SIPRO Tima. U godišnjim i statističkim izveštajima Centra za žrtve trgovine ljudima se navodi koja vrsta institucije ili organizacije je uputila žrtvu ali se ne elaborira dalji oblik niti obim saradnje prilikom podrške žrtvama.

Takođe, ne postoji sveobuhvatna baza sa brojem i vrstom standardizovanih i licenciranih specijalizovanih usluga za decu žrtve trgovine ljudima. Važno je napomenuti da ovakva baza ne postoji ni za jednu vrstu korisnika. U okviru projekta „Unapređenje prostora i mogućnosti za borbu protiv trgovine ljudima”,¹³ ASTRA je uz podršku EU izradila, a tokom 2022. i ažurirala, [sveobuhvatni pregled usluga](#) koje u ovom trenutku stoje na raspolaganju osobama u riziku i žrtvama trgovine ljudima u RS.

Srbija nema jedinstveni registar podataka o dostupnim uslugama i pružaocima usluga zaštite i podrške za žrtve krivičnih dela sa elementima nasilja (trgovina ljudima), kao ni jedinstveni administrativni registar usluga i pružalaca

13 EuropeAid/162620/DD/ACT/RS

usluga socijalne zaštite (opšte i specijalizovane), koje bi mogle biti dostupne i žrtvama trgovine ljudima. Usluge specijalizovanih organizacija dostupne su neposrednim obraćanjem pretpostavljenih ili identifikovanih žrtava, kao i upućivanjem preko CSR i drugih nadležnih institucija. One su dostupne kako punoletnim tako i maloletnim žrtvama, oba pola, državljanima Srbije, stranim državljanima, kao i osobama u migraciji i azilu.

Samo tri specijalizovana pružaoca usluga podrške i zaštite za žrtve trgovine ljudima pokrivaju teritoriju cele države (jedan u javnom i dva u nevladinom sektoru) i svi se nalaze u Beogradu, što ukazuje na neravnomerno raspoređene i neujednačene usluge, što onemogućava ili otežava pristup na lokalnom nivou. Veliki problem predstavlja činjenica da se sredstva iz budžeta grada Beograda i RS ne izdvajaju za licencirane pružaoce usluga u sklopu nevladinog sektora, čime se dovodi u opasnost održivost dostupnih usluga. Kako je tokom krize izazvane virusom kovid-19 došlo do blokade različitih sistema, uključujući sistem socijalne zaštite, još više je naglašena potreba i važnost uloge OCD koje su na određeni način preuzele ulogu državnih institucija i ustanova u proteklom periodu, kada je reč o pružanju usluga. Javni i nevladin sektor različito pristupaju problemu dostupnosti usluga. Javni sektor smatra da se u osnovi ovog problema nalaze neodgovarajuća geografska dostupnost, nedovoljni kapaciteti pružalaca i nedovoljna finansijska sredstva. S druge strane, predstavnici civilnog sektora smatraju da ne postoji politička volja države da se na različitim nivoima bavi problemom trgovine ljudima u formi organizovanog kriminala. CSR koji su pružili odgovore nisu na pravi način svrstali usluge i primetno je da je broj usluga veći od onog koji se navodi u pomenutom istraživanju SIPRO Tima. Polovina pružalaca različitih grupa usluga socijalne zaštite navela je da bi žrtvama trgovine ljudima bile omogućene/dostupne usluge pod istim okolnostima kao i drugim korisnicima kojima je usluga namenjena. Ovo bi moglo da se tumači tako da žrtve trgovine ljudima nisu nosioci prava po sebi. U skladu sa određenjem korisnika usluga socijalne zaštite u Zakonu o socijalnoj zaštiti, one to jesu, ali pravo na uslugu ostvaruju ukoliko ispunjavaju (i) druge kriterijume.

Ne vodi se sveobuhvatna baza sa podacima o deci žrtvama trgovine ljudima koja su dobila specijalizovanu pomoć, podršku i smeštaj, u skladu sa svojim uzrastom, tj. usluge posebno razvijene za pomoć i podršku deci žrtvama trgovine ljudima (psihološka, pravna, medicinska, materijalna, osiguranje bezbednosti, smeštaj, reintegracija u sistem obrazovanja, socijalna inkluzija), na godišnjem nivou, uključujući i podatke o vrsti pružaoce usluge. Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima objavljuje podatke o broju, polu, nacionalnosti, ali u objavljenim izveštajima za sada nema detalja o broju, tipu i trajanju pruženih usluga.

Imajući u vidu nedostatak specijalizovanog smeštaja za decu žrtve trgovine ljudima i potrebu da se ovim pitanjem pozabave svi relevantni akteri, kao i činjenicu da se jedan broj dece žrtava smešta i u Prihvatilište za decu Grada Beograda, kao i u druge ustanove, nije dobro rešenje baviti se ovim pitanjem *ad hoc*.

Podaci NVO ASTRA pokazuju da se žrtve trgovine ljudima dugo oporavljaju od posledica eksploatacije i sporo uključuju u društvene tokove, naročito u uslovima organiziranih programa podrške i pomoći. Većina njih ima decu, koja su, posledično, u većem riziku od ostale dece da postanu žrtve trgovine ljudima i drugih oblika zlostavljanja i zanemarivanja.

Deo podataka prikuplja Prihvatilište za decu Beograda koje od 2019. godine radi sa povećanim kapacitetima pružajući usluge smeštaja i zaštite, između ostalog, i deci žrtvama trgovine ljudima. Podaci Prihvatilišta za decu Beograda pokazuju da ni u 2021. ni u 2022. godini među korisnicima usluga nije bilo dece žrtava trgovine ljudima. OCD koje pružaju usluge žrtvama trgovine ljudima imaju svoje individualne izveštaje i preglede, koji se međusobno razlikuju po načinu vođenja evidencije, pa je poređenje i pokušaj sumiranja moguće izvesti samo delimično.

Kao posledica izostanka podataka, nije moguće doći ni do podataka o prosečnom trajanju podrške i reintegracije deteta žrtve u okviru specijalizovanih programa i usluga. Podaci koji se odnose na dužinu korišćenja usluge svratišta u Beogradu, odnosno njihovog boravka, pokazuju da je najveći broj dece, njih 27 od 70, koristilo uslugu preko 6 meseci, a njih 13 od 3 do 6 meseci. Broj dece korisnika svratišta kojima je prekinut smeštaj u prihvatilištu nakon smeštaja iznosi 70. Od ukupnog broja, njih 21 je vraćeno u biološku porodicu, 18 njih je smešteno u dom za smeštaj korisnika socijalne zaštite. Navedeni podaci su podaci za 2021. godinu. Posmatrani period u 2022. godini ukazuje na nešto drugačije podatke u odnosu na 2021. godinu tako da je najveći broj dece koristio usluge

prihvatilišta do sedam dana, njih 34, dok su sledeća kategorija po brojnosti deca koja su koristila usluge preko šest meseci, njih 29. Ovi podaci ukazuju na to da postoji velika potreba za ovom vrstom usluge za decu.

PREDLOZI KOALICIJE

- Obezbediti adekvatan smeštaj, posebno za urgentnu podršku deci žrtvama trgovine ljudima, koji će biti dostupan na teritoriji cele Srbije.
- Kontinuirano pratiti koje su potrebe dece žrtava trgovine ljudima i u skladu sa njima razvijati adekvatne programe za jačanje kapaciteta zaposlenih u sistemu socijalne zaštite i drugim relevantnim sistemima.
- Sprovesti procenu specijalizovanih usluga za decu žrtve trgovine ljudima koje su potrebne i na osnovu nje, kreirati i sprovesti odgovarajuće programe i usluge.
- Kreirati bazu podataka sa podacima o žrtvama trgovine ljudima (uključujući i decu) od prvog kontakta sa insitucijama i ustanovama, svih profesionalaca koji su bili sa njima u kontaktu, vrste pomoći koja je pružena, podrške i informacija koje su primili.
- Imajući u vidu udeo dece žrtava trgovine ljudima na godišnjem nivou, uzimajući u obzir činjenicu da je u ovoj oblasti prisutna tamna brojka, neophodne su određene izmene i dopune krivičnog zakonodavstva, s jedne strane radi usaglašavanja sa međunarodnim standardima, i s druge strane, radi doslednije primene postojećih, i to:
 - izmene zakona u cilju definisanja pojma deteta i pojma žrtve;
 - opremanje sudova tehničkim mogućnostima za saslušanje posebno osetljivih svedoka i maloletnih (dece) oštećenih lica upotrebom tehničkih sredstava za prenos slike i zvuka, kao i unapređivanje službi podrške svedocima i oštećenima;
 - doslednija primena zakonskih odredbi u cilju zaštite prava žrtava na kompenzaciju, i s tim u vezi jačanje kapaciteta postupajućih sudija u kontekstu odlučivanja o imovinskopravnom zahtevu u okviru krivičnog postupka.

PRIMENA PRAVOSUĐA PO MERI DETETA

32. PREPORUKA:

U svetlu OK br. 10 (2007), Komitet apeluje na državu ugovornicu da u potpunosti uskladi svoj sistem maloletničkog pravosuđa sa Konvencijom i drugim relevantnim standardima. Konkretno, Komitet apeluje na državu ugovornicu da:

65.A. hitno uspostavi specijalizovane objekte i postupke suda za maloletnike sa odgovarajućim ljudskim, tehničkim i finansijskim resursima, kao i da obezbedi konstantnu odgovarajuću obuku za specijalizovane sudije;

65.B. osigura pružanje kvalifikovane i besplatne pravne pomoći deci u sukobu sa zakonom u ranoj fazi postupka i tokom pravnog postupka;

65.C. osigura da se alternativne mere za pritvor, kao što su diverzione mere, uslovna kazna, posredovanje, savetovanje ili usluge u zajednici, u potpunosti sprovode gde god je to moguće, kao i da obezbedi da se pritvor koristi kao poslednje sredstvo i na najkraći mogući vremenski period i da se redovno nadgleda u cilju ukidanja;

65.D. u slučajevima kada je pritvor neizbežan, obezbedi uslove pritvora u skladu sa međunarodnim standardima, uključujući pristup obrazovanju i zdravstvenim uslugama.

Ova preporuka je predviđena i Ciljevima održivog razvoja — Cilj 16. Promovisati miroljubiva i inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbediti pristup pravdi za sve i izgraditi efikasne, pouzdane i inkluzivne institucije na svim nivoima (16.2. i 16.3).

INDIKATORI

65.A.1. Razvijen kontinuirani specijalizovani program obuke u skladu sa relevantnim međunarodnim standardima i plan obuka za sve sudije i tužioce koji sude u ovoj materiji i ažuriran na godišnjem nivou.

65.A.2. Broj obuka i broj polaznika — sudija i tužilaca koji postupaju u ovim predmetima.

65.B. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći koji vodi računa o pristupu pravdi ranjivim grupama, donet u Narodnoj skupštini.

65.C.1. Usvojen podzakonski akt uz Zakon o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica koji predviđa sprovođenje alternativnih mera za pritvor.

65.C.2. Obezbeđeni ljudski, tehnički i finansijski resursi za sprovođenje alternativnih mera za pritvor koje su dostupne u celoj zemlji.

65.C.3. Savet za maloletnike prati primenu alternativnih mera za pritvor u celoj zemlji na godišnjem nivou.

65.D.1. Usvojen podzakonski akt uz Zakon o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica koji reguliše uslove pritvora prema maloletnicima u skladu sa međunarodnim standardima.

65.D.2. Savet za maloletnike prati primenu pritvora prema maloletnicima u celoj zemlji na godišnjem nivou.

STATUS

65.A. Pravosudna akademija u okviru Programa stalne obuke održava seminare na temu „Maloletnici kao učinioci krivičnih dela i maloletna lica kao oštećena krivičnim delom”. Takođe, obuka koja se tiče dece učinilaca krivičnih dela predstavlja deo Programa početne obuke Pravosudne akademije.

Tokom 2020. godine održano je 16 seminara na temu „Maloletnici kao učinioci krivičnih dela i maloletna lica kao oštećeni krivičnim delom” na kojima je bilo 490 učesnika, u odnosu na 2019. godinu kad je bilo 15 obuka sa 716 učesnika.

Prema dostupnim informacijama, tokom 2021. godine održano je 30 obuka na temu „Maloletnici kao učinioci krivičnih dela i maloletna lica oštećena krivičnim delom” za 1.020 učesnika, kao i četiri obuke „Pravosuđe po meri deteta” za sudije, zamenike javnih tužilaca, advokata, predstavnike CSR i NVO sektora u okviru projekta koji su sprovedli Međunarodni komitet spasa (IRC), ASTRA i CPD, u saradnji sa Pravosudnom akademijom u okviru projekta koji je podržala EU.

65.B. [Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći](#) je usvojen u novembru 2018. godine. Zakon predviđa da besplatnu pravnu pomoć pružaju advokatura i službe pravne pomoći u jedinicama lokalne samouprave. Udruženja mogu pružati besplatnu pravnu pomoć samo na osnovu posebnih odredaba zakona koje uređuju pravo azila i zabranu diskriminacije. U ime udruženja koja pružaju besplatnu pravnu pomoć ovim zakonom je određeno da će je pružati advokati.

Besplatnu pravnu pomoć u službi pravne pomoći u jedinici lokalne samouprave ili u ime udruženja mogu pružati diplomirani pravnici samo u okviru ovlašćenja koja su diplomiranim pravnicima određena zakonom kojim se uređuje odgovarajući postupak.

Pružaoци besplatne pravne pomoći, a udruženja u okviru ciljeva zbog kojih su osnovana, mogu da pružaju opšte pravne informacije i popunjavaju formulare, kao oblike besplatne pravne podrške. Dodatni uslov za pružanje besplatne pravne pomoći jeste i da je pružalac upisan u Registar pružalaca besplatne pravne pomoći i besplatne pravne podrške.

Deca u sukobu sa zakonom imaju obezbeđenu besplatnu pravnu pomoć, ali je nemaju uvek deca žrtve/svedoci, deca u građanskim sudskim postupcima i u slučajevima kršenja prava deteta u različitim sistemima.

65.C. Podzakonski akti koji regulišu sprovođenje alternativnih mera za pritvor i vaspitnih naloga uz Zakon o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica nisu doneti ni 17 godina nakon usvajanja ovog zakona. Takođe, nisu obezbeđeni ljudski, tehnički i finansijski resursi za sprovođenje alternativnih mera za pritvor koje su dostupne u celoj zemlji. Na nivou zemlje se nedovoljno i neujednačeno primenjuju vaspitni nalozi, a na nivou lokalne zajednice ne postoje odgovarajući programi u okviru kojih se radi kako sa decom učiniocima krivičnih dela (krivično odgovornom decom koja su navršila 14 godina) tako ni sa decom sa problemima u ponašanju koja nisu krivično odgovorna, odnosno mlađa su od 14 godina. U [Istraživanju o statusu i kvalitetu tretmana dece u sukobu sa zakonom u Srbiji](#) koje su sproveli UNICEF i RZSZ 2022. godine ispitivani su položaj i prava dve kategorije dece: dece učinilaca krivičnih dela sa kompleksnim i kombinovanim problemima mentalnog zdravlja i dece sa problemima u ponašanju. Nalazi istraživanja ukazuju na duboki jaz između hitnosti, složenosti i intenziteta potreba i potencijala ove dece i sporog i parcijalnog reagovanja sistema. Takođe, ovo istraživanje je pokazalo da su stanje i kvalitet postupanja sa decom koja su u sukobu ili u kontaktu sa zakonom ispod standarda i potreba. Za krivično neodgovornu decu uopšte ne postoji posebno organizovan i intenzivan rad, niti su zakonom predviđene bilo kakve garancije za postupak u kome bi se poštovala sva prava deteta, a u skladu sa međunarodnim standardima.

Sve ovo predstavlja kršenje međunarodnih standarda i razloge za zabrinutost. Ova zabrinutost je utoliko veća ako imamo u vidu to da su u prethodnom periodu postojale različite projektne inicijative u cilju reforme sistema pravosuđa po meri deteta koje su pozitivno ocenjene, ali nadležni državni organi još uvek nisu usvojili održivo, sistemsko rešenje koje bi bilo u skladu sa relevantnim međunarodnim standardima.

Pozitivan pomak predstavlja formiranje i funkcionisanje Saveta za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima (Savet za maloletnike), kome tehničku podršku pruža Pravosudna akademija, međutim, ovo telo ima samo savetodavnu ulogu i neredovno se sastaje. Takođe, 2021. godine Ministarstvo pravde je [formiralo Radnu grupu za izradu radnog teksta Zakona o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica](#), koja je radila na izmenama i dopunama ovog zakona. Nacrt zakona je upućen Evropskoj komisiji na razmatranje usklađenosti sa međunarodnim i EU standardima koja nije dala pozitivno mišljenje, te je potrebno sveobuhvatnije raditi na pripremi ovog nacrta zakona.

65.D. Podzakonski akt uz Zakon o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica koji reguliše uslove pritvora prema deci učiniocima krivičnih dela u skladu sa međunarodnim standardima nije usvojen. Savet za maloletnike ne prati primenu pritvora i alternativnih mera pritvoru u svojim godišnjim izveštajima.

PREDLOZI KOALICIJE

- Usvojiti novi zakon koji bi na sveobuhvatan način uredio položaj dece učinilaca i žrtava i svedoka krivičnih dela u skladu sa međunarodnim i evropskim standardima.
- Formirati organizacionu jedinicu u Ministarstvu pravde koja bi se na sveobuhvatan način bavila decom u kontaktu sa pravosudnim sistemom i imala koordinacionu ulogu u oblasti reforme zakonodavstva, politike, jačanja kapaciteta stručnjaka koji rade sa ovom decom, praćenja svih reformskih projekata i saradnje između stručnjaka iz različitih sistema.
- Obezbediti stabilno finansiranje vaspitnih naloga i dostupnost odgovarajućih programa i usluga za decu učinioce krivičnih dela, i to posebno za decu sa problemima mentalnog zdravlja na lokalnom nivou na teritoriji cele zemlje, kao i programe prevencije vršenja krivičnih dela, rehabilitacije i reintegracije.

- Sprovesti sveobuhvatnu reformu svih ustanova u kojima su deca lišena slobode u sistemu pravosuđa i socijalne zaštite kako bi se obezbedilo poboljšanje uslova i kvaliteta programa tretmana koji uključuju rad sa porodicama, obrazovanje, profesionalno osposobljavanje, programe razvoja veština i sposobnosti dece, individualni savetodavni rad, kao i transparentne mehanizme postupanja po pritužbama dece u ustanovama koja su izložena nasilju od strane zaposlenih.
- Formirati intersektorski ekspertski tim za: definisanje jasnih procedura za postupanje i pružanje podrške i pomoći deci sa problemima u ponašanju koja nisu krivično odgovorna i njihovim porodicama u cilju njihove rehabilitacije, reintegracije, podrške i prevencije daljeg vršenja krivičnih dela, unapređenje saradnje između sistema i poboljšanje uslova i kvaliteta programa tretmana koji uključuju rad sa porodicama, obrazovanje, programe razvoja veština i sposobnosti dece i individualni savetodavni rad.

DECA ŽRTVE I SVEDOCI KRIVIČNIH DELA

33. PREPORUKA:

Komitet preporučuje da država ugovornica:

67.A. preduzme mere da uskladi Zakonik o krivičnom postupku i Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica i da isključi mogućnost ispitivanja posebno osetljivih svedoka;

67.B. ubrza uspostavljanje postupaka prilagođenih deci i osigura da se razgovori obavljaju na odgovarajući način, u odsustvu optuženog i od strane adekvatno obučenog sudskog osoblja, da bi se sprečila ponovna viktimizacija i traumiranje dece.

INDIKATORI

67.A. Zakon o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica koji sadrži odredbe o zaštiti dece oštećenih i svedoka u skladu sa međunarodnim standardima donet u Narodnoj skupštini.

67.B.1. Dostupnost usluga podrške deci oštećenim i svedocima u krivičnom postupku i njihovim porodicama na nivou cele zemlje.

67.B.2. Usluge podrške deci oštećenim i svedocima u krivičnom postupku su finansirane iz budžeta RS.

67.B.3. Postojanje smernica za pravosudne organe za postupanje sa decom u krivičnim postupcima u skladu sa međunarodnim standardima.

67.B.4. Savet za maloletnike prati primenu mera zaštite dece oštećenih i svedoka u krivičnom postupku u celoj zemlji na godišnjem nivou.

67.B.5. Postojanje kontinuirane obuke za stručnjake koji rade sa decom oštećenim i svedocima u krivičnom postupku (sudije, tužioc, policija, advokati, stručnjaci centara za socijalni rad, pružaoci usluga) i plana obuke, ažuriranih na godišnjem nivou.

67.B.6. Broj obuka, broj obučenih stručnjaka.

STATUS

67.A. Zakon o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica koji sadrži odredbe o zaštiti dece oštećenih i svedoka u skladu sa međunarodnim standardima nije usvojen. Zakon bi trebalo da bude usklađen sa Zakonikom o krivičnom postupku, Zakonom o prekršajima i Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, ali i relevantnim međunarodnim i evropskim standardima u ovoj oblasti.

67.B. Deca žrtve i svedoci u krivičnom postupku ne dobijaju podršku, ni iz budžeta RS, a ni iz projektnih sredstava. I posle više od 17 godina od usvajanja Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, u praksi se mere zaštite i podrške deci nedovoljno primenjuju, te su deca često više puta saslušavana o istom događaju, izložena su sugestivnim pitanjima prilikom suočenja sa okrivljenim i braniocima u postupku dugotrajnog suđenja (ponekad suđenja traju preko godinu dana, pa čak i duže od dve godine),¹⁴ pri čemu nemaju na raspolaganju odgovarajuće usluge podrške i zaštite na lokalnom nivou.

Ne postoji kontinuirana multisektorska obuka za sve stručnjake koji rade sa decom oštećenim i svedocima u krivičnom postupku (sudije, tužioci, policija, advokati, stručnjaci CSR, pružaoci usluga). Pozitivan pomak predstavlja aktivna uloga Saveta za maloletnike na promovisanju prava dece žrtava i svedoka u krivičnom postupku, međutim, Savet za maloletnike ima samo savetodavnu ulogu, neredovno se sastaje i ne prati primenu mera zaštite dece žrtava i svedoka u krivičnom postupku u celoj zemlji na godišnjem nivou.

Takođe, pozitivan pomak u ovoj oblasti predstavlja usvajanje [Nacionalne strategije za ostvarivanje prava žrtava i svedoka krivičnih dela u Republici Srbiji za period 2020–2025. godine](#) sa pripadajućim [Akcionim planom za sprovođenje Nacionalne strategije](#). Opšti cilj Strategije jeste unapređenje položaja žrtava i svedoka u krivičnopravnom sistemu Srbije u skladu sa Direktivom 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Saveta od 25. oktobra 2012. godine kojom se uspostavljaju minimalni standardi u vezi sa pravima, podrškom i zaštitom žrtava krivičnih dela (Direktiva).¹⁵ Strategija razlikuje primarnu i sekundarnu podršku i prepoznaje decu kao posebno ranjivu kategoriju žrtava kojima, pored mera koje uživaju i druge žrtve, moraju biti obezbeđene i posebne mere zaštite i podrške, kao što su mogućnost audio-vizuelnog snimanja intervjua sa detetom i prihvatljivost takvog snimka u postupku izvođenja dokaza, postavljanje privremenog zastupnika kada je to neophodno, postavljanje punomoćnika u cilju ostvarivanja prava deteta na pravnu pomoć i zastupanje.

Strategija predviđa uspostavljanje Nacionalne mreže službi podrške žrtvama i svedocima kroz službe podrške koje su osnovane ili će biti osnovane pri svim višim sudovima i/ili višim javnim tužilaštvima kao ključan resurs za pružanje podrške i zaštite žrtvama i svedocima na celoj teritoriji zemlje. Pored službi podrške pri sudovima i drugim organima i institucijama, važan resurs će predstavljati i službe podrške koje funkcionišu u okviru OCD, a koje će moći, ukoliko ispune kriterijume za uključanje u Nacionalnu mrežu, da konkurišu za dodelu finansijskih sredstava sa ciljem sufinansiranja aktivnosti, što je posebno značajno zbog obezbeđenja održivosti funkcionisanja mreže podrške. Do sada je formirano samo pet službi pri višim sudovima.

Strategija takođe predviđa da će se u roku od 30 dana od dana usvajanja dokumenta, za potrebe koordinacije, praćenja i unapređenja mreže, biti osnovano Koordinaciono telo za podršku žrtvama i svedocima. Pomak predstavlja formiranje ovog tela u aprilu 2021. godine. Međutim, održana su samo dva sastanka ovog koordinacionog tela početkom septembra 2021. godine i u martu 2022. godine. Na drugom sastanku zaključeno je da je sproveden mali broj aktivnosti u odnosu na planirano i najavljeno je da su započete pripremne aktivnosti koje se odnose na obuke koordinatora/ki u službama za podršku žrtvama i svedocima pri Višim sudovima u Srbiji.

¹⁴ Podaci Republičkog zavoda za statistiku koji se odnose na broj oštećene dece za optužena punoletna lica, prema trajanju postupka, 2021.

¹⁵ Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA.

PREDLOZI KOALICIJE

- Dosledno sprovesti mere predviđene Strategijom i obezbediti odgovarajuća budžetska sredstva za pružanje održive podrške i zaštite deci žrtvama i svedocima na sveobuhvatan način, u skladu sa međunarodnim i evropskim standardima.
- Sprovesti kontinuiranu, multisektorsku obuku u cilju unapređenja saradnje i koordinisanja stručnjaka različitih sistema koji su uključeni u rad sa decom žrtvama i svedocima krivičnih dela, kao i specifične, sektorske obuke za stručnjake iz svakog relevantnog sektora – policije, pravosuđa, socijalne zaštite i dr.
- Izmeniti i/ili dopuniti sudski poslovnik ili druge odgovarajuće akte kako bi se postupci u kojima je dete žrtva označavali kao hitni, kako je predviđeno čl. 157 Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica.

PRAĆENJE PRETHODNIH ZAKLJUČNIH ZAPAZANJA I PREPORUKA KOMITETA O FAKULTATIVNOM PROTOKOLU O PRODAJI DECE, DEČJOJ PROSTITUCIJI I DEČJOJ PORNOGRAFIJI

34. PREPORUKA:

Komitet apeluje na državu potpisnicu da hitno preduzme sve neophodne mere za sprovođenje navedene preporuke, a posebno da:

69.A. uspostavi u domaćem zakonodavstvu izričitu definiciju krivičnog dela prodaje dece i osigura da je ona uključena u relevantno zakonodavstvo u skladu sa članovima 2 i 3 Fakultativnog protokola;

69.B. preduzme sve neophodne mere za rešavanje problema prodaje dece, dečje prostitucije i trgovine ženama u seksualne svrhe u romskim zajednicama;

69.A. uspostavi i vrši vanteritorijalnu nadležnost nad svim krivičnim delima počinjenim prema Fakultativnom protokolu bez primene kriterijuma dvostrukog kriminaliteta;

69.B. ojača svoj sistem socijalne zaštite tako da ona obuhvati svu decu žrtve krivičnih dela počinjenih prema Fakultativnom protokolu, uključujući romsku decu, decu izbeglice i tražioce azila, interno raseljenu decu, decu migrante i decu pogođenu migracijama;

69.C. preduzme sve neophodne mere da se uspostavi mehanizam za rehabilitaciju, oporavak i reintegraciju dece žrtava krivičnih dela počinjenih prema Fakultativnom protokolu.

INDIKATORI

69.A. Prodaja dece inkriminisana u krivičnom zakonodavstvu na način koji je u skladu sa članovima 2 i 3 Fakultativnog protokola.

69.B.1. Broj slučajeva prodaje dece, dečje prostitucije i trgovine ženama u seksualne svrhe u romskim zajednicama na kojima su koordinisano sarađivali organi, javne službe i OCD koje se bave zaštitom prava deteta, na godišnjem nivou, uključujući i prema polu, uzrastu, nacionalnoj pripadnosti, mestu porekla, vrsti eksploatacije, tipu organa/organizacije uključenog u koordinisani rad.

69.B.2. Broj postupaka za identifikaciju žrtava prodaje dece, dečje prostitucije i trgovine ženama u seksualne svrhe u romskim zajednicama na godišnjem nivou, uključujući i podatak o broju odbačenih prijava, prema podnosiocu prijave, uzrastu, polu, vrsti eksploatacije, nacionalnoj pripadnosti, invaliditetu, mestu porekla, na godišnjem nivou.

69.B.3. Broj realizovanih programa obuke profesionalaca uključenih u identifikaciju žrtava prodaje dece, dečje prostitucije i trgovine ženama u seksualne svrhe u romskim zajednicama na godišnjem nivou, uključujući i broj obučanih službenika, prema instituciji, vrsti i nivou obuke.

69.B.4. Broj i vrsta specijalizovanih programa i usluga za decu žrtve prodaje dece, dečje prostitucije i trgovine ženama, uključujući i podatak o uslugama koje se nude na nivou opština.

69.B.5. Broj i vrsta standardizovanih i licenciranih specijalizovanih usluga za decu žrtve prodaje, dečje prostitucije i trgovine ženama.

69.B.6. Broj žrtava prodaje dece, dečje prostitucije i trgovine ženama koje su dobile specijalizovanu pomoć, podršku i smeštaj, u skladu sa svojim uzrastom, tj. usluge posebno razvijene za pomoć i podršku žrtvama prodaje dece, dečje prostitucije i trgovine ženama (psihološka, pravna, medicinska, materijalna, osiguranje bezbednosti, smeštaj, reintegracija u sistem obrazovanja, socijalna inkluzija), na godišnjem nivou, uključujući i podatke o vrsti pružaoca usluge.

69.B.7. Prosečno trajanje podrške i reintegracije deteta žrtve u okviru specijalizovanih programa i usluga.

69.B.8. Broj i vrsta preventivnih programa sprovedenih u romskoj zajednici, posebno programa koje sprovode romske organizacije, uključujući i podatak o broju učesnika, vrsti programa, mestu sprovođenja, organizaciji/službi koja je sprovedla aktivnosti, visini sredstava uloženi u programe.

69.C. Izmena zakona, kojom se uspostavlja univerzalna nadležnost.

69.D.1. Broj usluga koje koriste deca žrtve krivičnih dela počinjenih prema Fakultativnom protokolu, uključujući romsku decu, decu izbeglice i tražioce azila, interno raseljenu decu, decu migrante i decu pogođenu migracijama, bez diskriminacije, uključujući specijalizovane usluge, po opštini, polu, uzrastu, vrsti krivičnog dela, vrsti eksploatacije i invaliditetu.

69.D.2. Broj pritužbi za nepružanje usluga socijalne zaštite romskoj deci, deci izbeglicama i tražiocima azila, interno raseljenoj deci, deci migrantima i deci pogođenoj migracijama.

69.D.3. Broj i vrsta specijalizovanih usluga za decu žrtve trgovine ljudima dostupnih prema opštini.

69.E.1. Broj i vrsta specijalizovanih programa i usluga za decu žrtve zločina počinjenih prema Fakultativnom protokolu.

69.E.2. Broj i vrsta standardizovanih i licenciranih specijalizovanih usluga za decu žrtve zločina počinjenih prema Fakultativnom protokolu.

69.E.3. Broj dece žrtava zločina počinjenih prema Fakultativnom protokolu koja su dobila specijalizovanu pomoć, podršku i smeštaj, u skladu sa svojim uzrastom, tj. usluge posebno razvijene za pomoć i podršku za decu žrtve zločina počinjenih prema Fakultativnom protokolu (psihološka, pravna, medicinska, materijalna, osiguranje bezbednosti, smeštaj, reintegracija u sistem obrazovanja, socijalna inkluzija), na godišnjem nivou, uključujući i podatke o vrsti pružaoca usluge.

69.E.4. Prosečno trajanje podrške i reintegracije deteta žrtve u okviru specijalizovanih programa i usluga.

STATUS

69.A. Prodaja dece i dalje nije eksplicitno propisana kao krivično delo u Krivičnom zakoniku RS;

69.B.1–B.8. Ne postoji sveobuhvatni pregled broja slučajeva prodaje dece, dečje prostitucije i trgovine ženama u seksualne svrhe u romskim zajednicama na kojima su koordinisano saradivali organi, javne službe i organizacije civilnog društva koje se bave zaštitom prava deteta, na godišnjem nivou, uključujući i prema polu, uzrastu, nacionalnoj pripadnosti, mestu porekla, vrsti eksploatacije, tipu organa/organizacije uključenog u koordinisani rad.

Takođe, ne postoji sveobuhvatni pregled broja postupaka za identifikaciju žrtava prodaje dece, dečje prostitucije i trgovine ženama u seksualne svrhe u romskim zajednicama na godišnjem nivou, uključujući i podatak o broju odbačenih prijavi, prema podnosiocu prijave, uzrastu, polu, vrsti eksploatacije, nacionalnoj pripadnosti, mestu porekla, na godišnjem nivou.

Ne postoji ni sveobuhvatni pregled realizovanih programa obuke profesionalaca uključenih u identifikaciju žrtava prodaje dece, dečje prostitucije i trgovine ženama u seksualne svrhe u romskim zajednicama na godišnjem nivou, uključujući i broj obučeni službenika, prema instituciji, vrsti i nivou obuke, kao ni pregled broja i vrste specijalizo-

vanih programa i usluga za decu žrtve prodaje dece, dečje prostitucije i trgovine ženama, uključujući i podatak o uslugama koje se nude na nivou opština.

Nije moguće naći sveobuhvatan evidenciju o broju i vrsti standardizovanih i licenciranih specijalizovanih usluga za decu žrtve prodaje, dečje prostitucije i trgovine ženama.

Ne postoji sveobuhvatan pregled broja žrtava prodaje dece, dečje prostitucije i trgovine ženama koje su dobile specijalizovanu pomoć, podršku i smeštaj, u skladu sa svojim uzrastom, tj. usluge posebno razvijene za pomoć i podršku žrtvama prodaje dece, dečje prostitucije i trgovine ženama (psihološka, pravna, medicinska, materijalna, osiguranje bezbednosti, smeštaj, reintegracija u sistem obrazovanja, socijalna inkluzija), na godišnjem nivou, uključujući i podatke o vrsti pružaoca usluge.

Nema ni podataka o prosečnom trajanju podrške i reintegracije deteta žrtve u okviru specijalizovanih programa i usluga.

Ne postoji sveobuhvatni pregled broja i vrsta preventivnih programa sprovedenih u romskoj zajednici, posebno programa koje sprovode romske organizacije, uključujući i podatak o broju učesnika, vrsti programa, mestu sprovođenja, organizaciji/službi koja je sprovela aktivnosti, visini sredstava uloženi u programe.

69.C. Nije izvršena izmena Krivičnog zakonika radi uspostavljanja i vršenja univerzalne nadležnosti nad svim krivičnim delima počinjenim prema Fakultativnom protokolu.

69.D.1-D.3. Ne postoji sveobuhvatna baza dugoročnih programa i usluga podrške za svu decu žrtve krivičnih dela počinjenih prema Fakultativnom protokolu, uključujući romsku decu, decu izbeglice i tražioce azila, interno raseljenu decu, decu migrante i decu pogođenu migracijama, bez diskriminacije, uključujući specijalizovane usluge, po opštini, polu, uzrastu, vrsti krivičnog dela, vrsti eksploatacije.

Kada je u pitanju broj pritužbi za nepružanje usluga socijalne zaštite romskoj deci, deci izbeglicama i tražiocima azila, interno raseljenoj deci, deci migrantima i deci pogođenoj migracijama, on se delimično može pronaći u godišnjim izveštajima objavljenim na internet stranicama Zaštitnika građana i Poverenika za zaštitu ravnopravnosti. Izveštaji Poverenika za zaštitu ravnopravnosti pružaju pregled diskriminatornih postupaka po raznim osnovama i pred širokim krugom javnih institucija, pružalaca usluga.

Delimično je dostupna baza specijalizovanih usluga za decu žrtve trgovine ljudima dostupnih na lokalnom nivou. Kao što je navedeno kod indikatora 63.A, po prvi put je ovakav pregled usluga dostupan od druge polovine 2020. godine kroz projekat koji realizuje NVO ASTRA, a podržava EU. Tokom perioda 2022–2023. godine pregled usluga je ažuriran. Takođe, izveštaj Mapiranje usluga socijalne zaštite i materijalne podrške u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbije daje pregled određenih vrsta usluga i podrške za ovu kategoriju korisnika, na lokalnom nivou.

69.E. Ne postoji pregled broja i vrsta specijalizovanih programa i usluga za decu žrtve zločina počinjenih prema Fakultativnom protokolu, kao ni pregled broja i vrsta standardizovanih i licenciranih specijalizovanih usluga za decu žrtve zločina počinjenih prema Fakultativnom protokolu.

Ne vode se evidencije o deci žrtvama zločina počinjenih prema Fakultativnom protokolu koja su dobila specijalizovanu pomoć, podršku i smeštaj, u skladu sa svojim uzrastom, tj. usluge posebno razvijene za pomoć i podršku za decu žrtve zločina počinjenih prema Fakultativnom protokolu (psihološka, pravna, medicinska, materijalna, osiguranje bezbednosti, smeštaj, reintegracija u sistem obrazovanja, socijalna inkluzija), na godišnjem nivou, uključujući i podatke o vrsti pružaoca usluge.

Kao posledica izostanka vođenja ovih podataka, nije moguće doći ni do podataka o prosečnom trajanju podrške i reintegracije deteta žrtve u okviru specijalizovanih programa i usluga.

Komitet, kao i u prethodnim zapažanjima, ukazuje na nedostatke u vezi sa punim ostvarivanjem zabrane učešća dece u oružanim sukobima koja je regulisana Fakultativnim protokolom o deci u oružanim sukobima (u daljem tekstu: Fakultativni protokol) koji je RS ratifikovala 31. januara 2003. godine.

PREDLOZI KOALICIJE

- Usvojiti izmene i dopune krivičnog zakonodavstva tako što će prodaja dece biti eksplicitno propisana Krivičnim zakonikom kao posebno krivično delo, u cilju usklađivanja nacionalnog zakonodavstva sa međunarodnim standardima.
- Uspostaviti efikasan mehanizam kontinuiranog praćenja, identifikovanja i vođenja evidencija o deci žrtvama prodaje, iskorišćavanja u cilju dečje prostitucije i trgovine ljudima sa fokusom na decu u romskim zajednicama.
- U skladu sa potrebama dece žrtava krivičnih dela učinjenih prema Fakultativnom protokolu napraviti plan podrške, adekvatne programe i raditi na razvijanju specijalizovanih usluga, posebno na lokalnom nivou gde pristup neophodnoj vrsti pomoći i podrške nije lako ili nije uopšte dostupan.
- Kreirati preventivne i edukativne programe i sprovoditi obuke za decu osnovnog i srednjoškolskog uzrasta, kao i njihove roditelje/staratelje, imajući u vidu to da se i na globalnom nivou povećava broj slučajeva dece koja postaju žrtve predatora na najrazličitijim digitalnim platformama čiji je cilj seksualna eksploatacija i iskorišćavanje dece u cilju prostitucije.
- Imajući u vidu činjenicu da se određen broj dece i majki poreklom iz Srbije nalazi u Siriji i Iraku izolovan i bez mogućnosti kontakta i povratka u zemlju porekla, neophodno je urgentno reagovanje nadležnih organa radi ostvarivanja pune podrške i zaštite od iskorišćavanja majki i dece od svih vidova eksploatacije i zloupotrebe u oružanim sukobima.

PRAĆENJE PRETHODNIH ZAKLJUČNIH ZAPAŽANJA I PREPORUKA KOMITETA O FAKULTATIVNOM PROTOKOLU O DECI U ORUŽANOM SUKOBU

35. PREPORUKA:

Komiteta ponavlja svoje prethodne preporuke (CRC/C/OPAC/SRB/1) i konkretno apeluje na državu potpisnicu da:

71.A. izmeni svoju izjavu datu prilikom ratifikacije Fakultativnog protokola u kojoj se ističe da vojno sposobno lice može izuzetno biti regrutovano u kalendarskoj godini u kojoj navršava sedamnaest godina, na sopstveni zahtev ili za vreme ratnog stanja, i da je uskladi sa Zakonom o vojnoj, radnoj i materijalnoj obavezi;

71.B. uspostavi u domaćem zakonodavstvu odredbu kojom se izričito inkriminiše regrutovanje dece od strane nedržavnih oružanih grupa;

71.C. uspostavi i vrši vanteritorijalnu nadležnost nad zločinima počinjenim prema Fakultativnom protokolu bez primene kriterijuma dvostrukog kriminaliteta.

INDIKATORI

71.A. Izmenjena izjava data prilikom ratifikacije Fakultativnog protokola u kojoj se ističe da vojno sposobno lice može izuzetno biti regrutovano u kalendarskoj godini u kojoj navršava sedamnaest godina, na sopstveni zahtev ili za vreme ratnog stanja, i usklađena izjava sa Zakonom o vojnoj, radnoj i materijalnoj obavezi.

71.B. Doneta je zakonska odredba kojom se izričito inkriminiše regrutovanje dece od strane nedržavnih oružanih grupa.

71.C. Izmenjen zakon tako da se za ova dela uvodi univerzalna nadležnost.

STATUS

71.A. Ni 2022. godine, izjava data prilikom ratifikacije Fakultativnog protokola nije promenjena i usklađena sa Zakonom o vojnoj radnoj i materijalnoj obavezi. Međutim, izmena Zakona o vojnoj, radnoj i materijalnoj obavezi iz 2018. godine donela je izvesne novine i propisuje da lice postaje regrut u kalendarskoj godini u kojoj navršava 18 godina. Dalje, propisano je da regrutna obaveza, takođe, nastaje u kalendarskoj godini u kojoj državljanin RS navršava 18 godina. Dakle, kroz zabranu regrutovanja pre nego što dete postane punoletna osoba, unapređuje se položaj deteta i štite njegova prava.

71.B. Krivični zakonik ne propisuje krivično delo regrutacije dece od strane nedržavnih oružanih grupa.

71.C. Kao ni prethodne dve preporuke, država nije preuzela neophodne mere kako bi se otklonili nedostaci i kako bi ostvarila date preporuke. Ekstrateritorijalna sudska nadležnost RS podleže kriterijumu dvostruke inkriminacije.

PREDLOG KOALICIJE

Neophodno je da Srbija obezbedi da domaća zakonodavna regulativa uspostavi i vrši ekstrateritorijalnu sudsku nadležnost nad zločinima počinjenim prema Fakultativnom protokolu. Kako bi se u potpunosti poštovao član 4 Fakultativnog protokola, neophodno je da država ovo krivično delo uvrsti u Krivični zakonik.

RATIFIKACIJA FAKULTATIVNOG PROTOKOLA O KOMUNIKACIJSKIM PROCEDURAMA

36. PREPORUKA:

73. Komitet preporučuje da država ugovornica, u cilju daljeg jačanja ostvarivanja prava deteta, ratifikuje Fakultativni protokol uz Konvenciju o komunikacijskim procedurama.

INDIKATOR

73. Donet Zakon o ratifikaciji Međunarodne konvencije o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica.

STATUS

Republika Srbija je među prvim državama potpisala Treći fakultativni protokol uz Konvenciju o postupku po predstavkama (komunikacijskim procedurama), ali Protokol još uvek nije ratifikovan.

PREDLOG KOALICIJE

Hitno ratifikovati Treći fakultativni protokol uz Konvenciju o postupku po predstavkama (komunikacijskim procedurama).

37. PREPORUKA:

74. Komitet preporučuje da Srbija ratifikuje Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica.

INDIKATOR

74. Donet Zakon o ratifikaciji Međunarodne konvencije o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica.

STATUS

RS je 2004. godine potpisala Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica, međutim, Konvencija i dalje nije ratifikovana.

ISPUNJENOST PREPORUKA

Preporuka	Stepen ispunjenosti	Preporuka	Stepen ispunjenosti	Preporuka	Stepen ispunjenosti	Preporuka	Stepen ispunjenosti
5	26–50%	27.A.	51–75%	42.A.	0–25%	57.A	0–25%
7.A.	26–50%	27.B.	51–75%	42.B.	0–25%	57.B.	0–25%
7.B.	51–75%	27C	51–75%	44.A.	0–25%	57.C.	0–25%
9.A.	0–25%	29	0–25%	44.B.	51–75%	57.D.	0–25%
9.B.	0–25%	31	0–25%	44.C.	51–75%	57.E.	0–25%
9.C.	0–25%	33.A.	51–75%	44.D.	26–50%	59.A.	26–50%
11.A.	26–50%	33.B.	51–75%	46.A.	51–75%	59.B.	26–50%
11.B.	0–25%	33.C.	26–50%	46.B.	76–100%	61.A.	0–25%
11.C.	26–50%	33.D.	26–50%	46.C.	0–25%	61.B.	0–25%
13.A.	26–50%	33.E.	0–25%	46.D.	26–50%	61.C.	0–25%
13.B.	0–25%	33.F.	26–50%	46.E.	76–100%	63.A.	0–25%
13.C.	0–25%	33.G.	76–100%	46.F.	26–50%	63.B.	0–25%
13.D.	0–25%	35.A.	76–100%	48	0–25%	65.A.	0–25%
15.A.	0–25%	35.B.	0–25%	50.A.	0–25%	65.B.	76–100%
15.B.	26–50%	35.C.	26–50%	50.B.	26–50%	65.C.	0–25%
17.A.	0–25%	35.D.	0–25%	50.C.	0–25%	65.D.	0–25%
17.B.	26–50%	37.A.	0–25%	52.A.	26–50%	67.A.	0–25%
17.C.	26–50%	37.B.	0–25%	52.B.	26–50%	67.B.	26–50%
19.A.	0–25%	37.C.	0–25%	52.C.	0–25%	69.A.	0–25%
19.B.	0–25%	37.D.	0–25%	52.D.	26–50%	69.B.	0–25%
19.C.	0–25%	38	26–50%	52.E.	51–75%	69.C.	0–25%
19.D.	0–25%	40.A.	26–50%	53	0–25%	69.D.	0–25%
19.E.	0–25%	40.B.	26–50%	55.A.	0–25%	69.E.	0–25%
21	0–25%	40.C.	26–50%	55.B.	26–50%	71.A.	26–50%
23.A.	26–50%	40.D.	26–50%	55.C.	26–50%	71.B.	0–25%
23.B.	26–50%	40.E.	26–50%	55.D.	26–50%	71.C.	0–25%
23.C.	51–75%	40.F.	0–25%	55.E.	26–50%	73	0–25%
23.D.	76–100%	40.G.	0–25%	55.F.	26–50%	74	0–25%
25	0–25%			55.G.	26–50%		

IZVEŠTAJ
O STANJU PRAVA DETETA
U REPUBLICI SRBIJI

2017–2023.